

Енвер Ажыба

СЛАХЬЫНЦАМҢА

Ажэабжьқәа
Аочерк
Агәалашәарақәа

Апхәынтшәкәтыжырта
Акәа 2015

ББК 84 (5А6х) 6-44
А 38

Ажыба, Е. В.

А 38 Слахынтдамѡа : ажѡабжьқѡа, аочерк, агѡалашѡарақѡа / Енвер Ажыба. – Аңхѡынтшѡѡтыжырта. Ақѡа, 2015. – 192 д.

Аизга ианылеит Енвер Ажыба атцыхѡтѡантѡи ашықѡсқѡа рзы иаңитѡаз иажѡабжьқѡа, аочерк, иара убасгы игѡалашѡарақѡа.

ББК 84 (5А6х) 6-44

© Ажыба, Е. В., 2015
© Аңхѡынтшѡѡтыжырта, 2015

АПХЪАЖӘА АЦЫНХӘРАС

Сапхъаѡ, ухаткы! Абар, уареи сареи хайтеипылеит. Атыхәтәнтәи ашықәсқәа рзы, ауаѡы ицәа атагзара акыр иуадаѡу ахтысқәа рзыблара сахәаеырц сшафызгы, схимжәакәа саазеит иахъанза. Дәҗеа знык уара уцылара разкыс исымазаарын...

Апхъатәи сышәкә хәычы антытц ашықәс инаркны уара уәапхъа исыду ауалпшъа бзиазаны издыруеит. Уара ужъареи ахжъареи сара сзы иреихау гәнахақатцарангы сахәапшуеит. Убри аҕнытә, иарбан ѡымта җыцзаалак апцдаразы скалам анаашытсхуа, рапхъа сзызхәыцуа акритикцәа, ма сколлегацәа исзырхәари хәа акәзам. Рапхъа сзызхәыцуа уара уоуп. Уара уоуп иреиҕу акритик. Уара уоуп сырҗиамтақәа ламысла, хақла ахәшъара рыцара зылшо.

Сара иубац соуп. Споезиатә, сыпрозатә ѡымтақәа рыкны аханатә ишытсхыз схатәы дунеихәапшра, схатәы хәыцшъа, схатәы стиль сыманы саауашәа сгәы ишыснаѡоугы, абри сышәкәы хәычык ихъантахеит. Исцәалатәацәеит, шамахамзар ауаѡы иимбо, аха ианааггы, ацакъа кылтцәаны иаауа, ахатца илаҕырзқәа. Ишпакастцари, сара исыцәтәымуп, адунеи зегы кашырроушәа, наныкъароушәа ахжъара,

мамзаргы, снацәәкәа ирылцәцәааны афымтәкәа рац-
цара. Ацстазаара анцстазаароу, иара шыкатцәкәоу баны,
еилкааны, уи афнутцкатәи адунеи дагәылапшны адәахы
аарцшра арәиафы ианилшо ауп. Сара сфырхацәа ихыт-
хәаам фырхацәоуп, рыхыызкәа цсахзаргы. Урт рыцста-
заара саргы салахәын афкытә, урт рхафсахыакәа ақбаад
ахь ианиазгоз рыцстазаара рыцеифысшон. Иангәырғьоз
сгәырғьон, ианцәыуоз, ахагацәа реипш стәаны срыц-
цәыуон, ианцсуазгы срыцыцсуан. Нас, зафа аамта стаххоз
сара соуп издыруа, ҕыц сеитабзахарц, ҕыц еита акалам
шытысхырц азы.

Сара сдуinei, ауатәыфса зегы шәдуinei иамахәтакуп.
Урт амахәтәкәа роуп иахыа ҳацстазаара еибаркны из-
кугы. Уи ҳара ишаҳтаху имфәкәәҳцоит ҳәа ҳалагаргы,
ихалнаршазом, уимоу, гәымбылцьбарала ихазныкәаргы
алшоит. Убри афкытә ҳаццароуп уи ихазшахаз ҳлахынтца.
Саргы, уара иудызгало, абри ашәкәәҕы, узгәыласырцшуа
сара зхәаакәцара сылымшо слахынтца ауп. Икалап угәы
усырхыргы, сыцәгәеи сыбзиeи уахырылазгало азы,
аха сәтоумтан. Уара уҕацхыа исымхәар са схәа, уара
сеилумкаар, ҳаилибамкаар, ҳаҕеита, арыцҳаркәа рацәахар
фалоит.

Азәы ицстазаара иаамтамкәа афәхцәара, дунеик
аҕахара иафызоуп.

Мфәбжара ифәхымцәаait азәгы ицстазаара!
Анцәа иишаз, Анцәа лахынтца бзиа риталаait!

Енвер Ажыба

ЗАКА ИХЪАНҢОУЗЕИ АҢСААЗААРА...

ИЗХААРҢОУЗЕИ АҢБА МШЫНДА

*Бзиабарала, сгэылацэа хазынақәа,
Аңсадгьыл ахьчафцэа, хайеи ңхэыси,
Ңамели Фирушьеи Афзаа ишэзыскуеит*

Дығқағқа, ағаға давалан дниуан Фирушьа. Иаалмырццакыр, Ңамел дызтоу ағба, цас илызнаурц атахызшэа, асқала инадцны, ацэахэа еиларчэа амшын инанцо илыцэон. Нас, нас даеа мчыбжык, жэамш Ңамел ифызцэеи иареи аманы ихэаадоу амшынғыи ихызаауеит.

Ейха-ейха лшьағақәа лырццакуан Фирушьа. Ңсзык еипш дацэшэон уажэы ағба абжыи агара. Аббар-абар, даеа минутқәак, даеа шыағақәак, нас уи ағба асқала изладғахэлоу ашаха шэпа аанылкылартэ дниуеит. Ускан Ңамели лареи ааицэажэаанза ағба афынанахаргыи, уи асахала ағба аанылкылартэ амч лымоушэагыи лбоит.

Хымш затъык ракъын уажъы ағба асқыала
иахьынзатдгылаз. Арт ахымш рыла Тамел аоныка
знык акъымзар, уаха неишья изыкамтдеит. Амша
хара иазыкататъыз ағба хтацъыхак ааинамтазеит.
Итаацъа рыбақъа рынхыпшылара амелхам хашъы
ишизафызазгы, иусуратъ такпхықара дѣахъаны
дакын.

Агафанта даатѣиин, асқыала днықәлеит Фиру-
шья. Амч ду иамоу азгәдураха, изазо, алапшқәа
ирынѣырбало асқыала иадгылан ағба. Уи аматц
азыуаз амшынуаа рынаиааи рацәан. Ари иаанагоз
аулзымдырхуаз Фирушья. Дшахъазгы, лгәазхара
Тамел днаиацәажәартә аамта лнаѣомызт уи ағба
шкәакәа. Згарақәқәа рѣыртлара иазыпшу асаби
инапқәа реипш, икыдѣахәаланы измаз ашахақәа
рѣыртлара иазыпшын иара.

– Кузаа! – ишлылшоз җылтит Фирушья. Лыбжы
захаз Тамелгы (лнеира дазыпшызар акәхарын) –
бычәыбымжәан, бахъзоит, бахъзоит – хәа, уахьынтә
лызѣытуа, ағба аҗынтәи дыпаны асқыала даақәххын,
аҗықә-җықә дыччо дналпылеит.

– Ахәыцқәа ргәы бзиоума? Зынза бара бымала
иаабыдсырхалеит, аха икастцари... Хтацъыхак
аасмоузеит. Сусура зеипшроу бдыруеит. Сѣызцәа
сара сус рыджылананы сзырпырымтцит.

– Уртқәа зегы еилыскаауеит, Куза (Фирушья
лхатц гәыблылатәи хьызшъараны Куза хәа иалхәон).

– Иаабычхароуп. Даеакала сара ахныкәгара
саманшәалам. Амшын сара сыпстазаара ауп.
Иреиҗыыз сѣара шықәсқәа уи иастахъеит.

– Издыруеит, Куза.

– Мбатәшәа шәыгәхәаазгоит сәаацәа. Аха уажәы, ңшзала, хшыхынхәлак аңсшәара хәуеит. Нас хгәазхара хәицызаауеит. Ахәыңкәа ахәыңбахчәхә сара изгалоит, иаазгалоит. Дәәа маңк ибмычхәуеи, Фирушәа? – ччаңшыла иңәу ибла гәыбзыңкәа иңхәыс иңәлыдхалацәон Тәмел. Иаңсуара дәәхәәны дакын акәымзар, хәыңцас даашыңпааны дыргыжыуа асқәала даақәлар кәларын уажәыңцәкәа.

– Зегы здыруеит, зегь еилыскаауеит, Тәмел. Хәргы угәхәаахгоит, – Тәмел иныкәигоз иаңсуара иаңцамхоз лара лаңсуарагы инкыланы иамаз лылағырзкәа лыңхәыңцырц егылыгмызт Фирушәагы.

Ағба абжы аргеит. Тәмел ифыңцәа изфәытра иалагахәан, «хңеит, хңеит» хәа.

– Уи ауп, Фирушәа. Ирласны ххынхәуеит. Ахәыңкәа сызгәыдкыл. Аа, исхамшхәаз, быст, ауалафахәы хәуит иахәа, – ихәан, ажәжәахәа иңыба дыңталан, ирәны иңаз паңақәак ааңганы Фирушәа лнапы инаниңгәалан, асқәала адтра иалагахәаз ағба дахыңпашаланы, аварала дыңтаңәлеит.

– Сара апаңақәа рзы смаазеит, уара узбарц ауп сзааз. Упаңақәа раңәзам, уара уоуп иахәаху уәаацәа – иахәантәарак лыблагәкәа ирәтәахны илымаз лылағырзкәа ирыләны игон Фирушәа лыбжы.

– Лассы схынхәуеит, Фирушәа. Ахәыңкәа сызгәыдкыл! – Тәмел ибжы ихафы ләшеи бираңцас ирылпаауан даақәымңцәкәа ииңьоз инапкәа.

Фирушәа илтахын дәәа ңытраамңак, лыблақәа дахыңзарбоз, Тәмел лнапкәа изкәо дихәаңшларц,

аха аҕба иацрыцуаз алѡа еилахѡашь урт҃ рыбжьара амшын ихтѡалан.

Фирушьа акраамта дгыланы аҕбахь дыңшуан. Шықасыла уи лхатца дылцѡагозшѡа, ишылтахымызгы, илыцѡхытыз лылағырзқѡа лыпхьазар лтахызшѡа урт҃ зықѡтѡоз лнапқѡа данрыхѡаңш ауп ианылгѡалашѡа, Тәмел илзынижьыз ауалафахѡы еиларҕѡыцы, илым-ҕѡытцарҕѡѡа ишылкыз.

«Истахзам арт҃ ацарақѡа, абас цѡабаа цѡгьала ирхау. Ихы дашьтазам. Амшын дхыхѡхѡала дхуп, итаацѡа хныҕѡигарц. Псшьарак ихы иаитѡазом. Аха ишцақахцари, аѡны даатѡар, сара суалафахѡы мацара зызхода? Ѣыцѡа маҕаѡамхѡараа аазатѡыми. Ус схѡеит хѡа, аѡны дузыртѡоума. Уи душьуазаргы пхѡыск снапы даныңшыло ахаангы дузыртѡом. Аха дрыцхасшьѡит, ицѡабаа цѡгьѡуп. Арахь, аибашьра мыжда, игѡабзиара абжак имнаххѡеит...»

Зца иахцаны икарцо аин еиңш, арзаакьхѡа ихѡхѡахт аҕба. Фирушьа дызлаз лхѡыцрақѡа даарылнахын, еицахгы, еилацѡгѡаны илкыз ацарақѡа аалгѡаланаршѡахт.

«Истахзам сара арт҃ ацарақѡа. Уара аѡныҕа уыхынхѡара ауп истаху. Уцѡабаа хьантацѡѡуп... Хусурақѡа хныҕѡырго аамтак ҕалару?...»

Фирушьа дзышьцылахьаз, аха уажѡшьта илылжжуа иалагаз леидара хьааха днатцалан, дынкахѡыцуа асқьала даадцит.

Агаѡа ауаа рыла итѡын. Фирушьа уажѡы, азын ауаѡы ашѡырқѡа дышрызхьаауа даазхьааит лѡызак

лыблақәа рынтақшра. Иааицәажәарын. Ларгғы мацк лгәы аалцсахрын. Арахь саатк иназынацшуа аамта лымоуп. Ахәыцбахча аҕнытә ишоурышьтлак лхәыцқәа аҕныҕа илгароуп. Илыхыыз лхатагғы илзымдыруа, урт лхәыцқәагғы иахьа даҕаамтанык еицшымкәа игәхьаалгазшәа лбон. Иахьатәи амшгғы еиҕараны аҕааҕнашазшәа, абжа ццакуан, абжа ццакуамызт.

Дыццакны асқьалахьы даазгоз лшьапы ласқәа уажәы иаацсаны ихьантахазшәа, мац-мац еихго, ауаа рыжәпара далсны ахәыцбахчахь дцон Фирушьа. Даҕа саатк усгғы лхәыцқәа лыртәзом. Аха зцәыз ззымпшааз ауаа иеицш ара дызлагылазаауаз. Лҕызак длыкәшәар шцалтаху. Урт азҕабцәагғы уажәааны ацшахәа авалаха рызтада, зегғы уск-уск ирҕыми, аха дыцсҕыхгаха уажәыцәкьа азә даалпылахыр...

Аҕарулцәа реицш ирыцхны игылоу аҕәардәқәа руак леаакәылкыр лтаххеит, данаарывала. Аха уртгғы Фирушьа ргәы цылцәахьазшәа, итацәу тыцк лзынрыжьыр ртахымызшәа, амархәага зәаҕаны итәаз ауаа рыла итәын. Урт дахьрыхәацшуаз, азәырҕы, лара леицш ргәалақәа идыраацсаны итәазшәа лбон, ирыцхалшьон. Амала ргәы итоу рылахь ианны дацхьазтгғы, днарыдтәаланы, ҕабызшәа хала, аибашьраан хцеицәа рыхәрақәа ҕахәаны рыцсқәа шеикәлырхалоз еицш, раацсара рхалырштрын. Ани дназцыртцыз аҕба иахьынхаланы амшын иху лыгәгғы атыцәхь илырхынхәрын.

Илызгәамтазақәа ауп, ақалақь агәта иадырга шыаназшәа, ацәкәырцақәа згәыдычәалоз акаҳ-уажәырта дшаадгылаз. Араҕагғы ауаа рацәа агзамызт.

Ркаһуа ца инафыхәо, амшын агәы иатцәа сакара ихыңшыло итәан. Иахьада ари атың лымбацызшәа, зегы лылаңш нархылган, дахьтәашаз атың лаңшыла иаалкааны, кахуак фалтарц акаһуаршыртахь лфы-налхеит.

Дтәоуп Фирушьа амшын агәы дхыңшыло. Илымцагылоу акаһуа лыңсы лнаршьарц атахызшәа, ишцацәоу лырдыруа, иахылцуаз ахылџа-ңсылџа афџы хааза лпынтца иаатахәмаруан.

Лыварафы итәан ахшцәа зхыкәкәоз чкәынаки зҕабки. Урт реицәажәашьей реихәаңшышьақәей рыла иубартә иҕан абзиабаратә цәаныррақәа рыхьтәы қата шырхаңахьаз. Фирушьа урт дахьрыхәаңшуаз гәаныла дрықәныхәон. Маза-маза ирыдҕырбалоз рыбзиабаратә шәахәақәа мчы бааңсык иаршәар, мышьтацәгьарак илаңшықәнатцар хәа дацәшәон.

«Анасың лаша, анасың лаша ззыңшызааша, ахьыбҕар!» – уажәы лгәы-лыңсы зегь маалықь-ханы Анцәа иашьапкуан. «Хара хҕараамтаз иаххаагаз ашьаартцәыратә хтыскәа Анцәа рааигәара иноумышьтын».

Гәаныла дзықәныхәоз ачкәыни азҕаби лылаңш аарҕәылган, зыбжара лыжәхьаз акаһуа деитанафыхәон еиңш, дмацәысеимҕьараха, дычча-ччо лылаңш даахгылеит Тәмел.

«Сыварафы итәоу аҕарацәа реиңш уарей сарей ханейдтәалалоз угәалашәо, Тәмел?»

«Хара иаха ахынкылара хаман, Фирушьа».

«Харгы хҕарацәамзи усқан».

«Хара хаамта аеакын. Барей сарей айбашьра хазрыжэны хканатахьан, хақара иаңганы хаж-хәахьан».

«Ус акәтәкьами. Дасу иара иаамта дашоуп, дацымныкәаргы ауам».

«Бымацара ара бызтәоузеи, Фирушьа?»

«Ахәыцқәа роушьтра сазыңшуп».

«Ирласны схынхәуеит, Фирушьа. Нас, еиҭа амшын ххылаанза, урт сара ибкәысклоит».

«Еиҭахгы амшын ахь. Уңсы ушьарц угәы ианбаҭоу?»

«Уи сусура ауп, Фирушьа. Амшыни сарей хәи-шыңылеит. Санамбо сыгәхьаанаго ҕыышьоит».

«Уара алаф ухәоит, ҕамел».

Дмацәысеимкьараха лыблақәа дшаарыхгылаз еиңш, дмацәысеимкьараха дагынырхыңрааит ҕамел.

Дтәан Фирушьа лкаҳуа еиқәатқәа днафыхәо. Уа-жәы дазхәыцыр лҭахын ҕамели ларей раңхьа акәны ианеибабаз амш, нас еимхәыцха рыңсҭазааратә рахәыц зәахазңсоз егырт амшқәагы.

Айбашьра ашьтахь, айбашьратә шыаартцәыратә мѡа ианысыз, маңк лгәы аалхаштып, лыңсы лшыап хәа Фирушьараа рыуа, мхәңьыр пхәыск ҕырқәтәылаҕа дылгеит. Акраамта уа лыҭны длыман. Илҭахын, амедицина ареабилитация хәа изышьтоу ауснагзатәқәа айбашьҭы пхәызба ҕырқәтәыла дры-хлыжьыр. Аха Фирушьа лыңсы ахьықәыз, лыңсадгьыл ахь илыхоз агәхьаагаратә мчы дамырхынхәыр ауа-мызт усгы.

Аҕба даатытны ақалақь дшаалагылаз, длықәшәеит
аибашьра илыцказ лқыза зҕабк.

– Ианаамтатқьбаз бхынхәит, Фирушьа, – еи-
гәйдибахәхәала иахьгылаз Фирушьа ллымхә ин-
талхәеит лқыза.

– Хатца бцозар? Ұызара бзызымуеи. Ибдыруаз,
уи б-Нарцъхьоу даасгәамцхар, бааимцаа афныка
бшаазго, – алафазы еитцамхацыз Фирушьа лқыза
даалырлахәыхит.

– Ех, Фирушьахеит, иабакоу ахацәа. Итхаз
тахәит, инхаз макьана ацхәысаагаха абарымоу. Ац-
хәысаагаха змоу аибашьраан ишәан ицәытатәаз
роуп, аха ашәаргәында хатцас думазар ааста, ушзатәу
улеимгәажә уцар еиғьми, – Фирушьа лқызагьы бызла
анцәа имыргәааз дреиуан.

– Баагыли, урт ахацәатқьбаз ззыбхәогьы хаха
роуны хнапы акырта рибамто иббахра быкоуп,
– атыцхәцәа рызхара изеибамбо, ашта зырцшзо
агәилшәтқәа реицш еидгылан.

– Фирушьа, аибашьра иалахәыз атыцхәцәа цыт-
фык ахәылбычеха хәикәшәоит, Инга лыкны. Анцәа
икнытә, баргьы бахзааит, ахәылбычеха хабзыцшуп.
Уажәазы сара сыццакуеит, напынтцақәак сымоуп,
– лхәан, Фирушьа днеимда-аимдо даагәзны,
днәлыдцраа дцеит уи ац хәызба.

Ахәылбычехаз Фирушьа леаацсахны, азҕабцәа
ахьеизаз ауада ашә ааимцааны, аруафцас «шәгыл
зегьы!» хәа, дычча-ччо даафнашылеит. Уи акәхеит,
атыцхәцәа иахьатәи рныхәа хәычы аныхәа ацлеит,
рыччацшь ашәтқәа реицш игәылптит, ауада зегьы
гәырғьара бжыла аеаарфьцит.

Аишәачара иахатәаз азғабцәа ихала затәык дрылатәан, мыцхәы еилкьаз, ачча-хәмарра дахшазшәа, аразра цәа зхьынхәхәыла изыкәныз арцыск. Уи иґаґхәа атыґ аалзылхны Фирушьаґы днадыртәеит.

– Шәеибадыр, Фирушьа. Ари арцыс Ңамел ихьзуп. Дымшынуафуп. Аибашьра аан «амшын кәыґьма» хәа изышътаз арґарцәа дырхыґхәазалоуп. Амала, иахьазы дыткәоуп, – лхәеит Фирушьа ләыза зґаб.

– Уи шґа? – Фирушьа ләыза илхәаз шлафыз шылдыруазґы, дтцааит.

– Азґабцәа ґытәык хәицны хшааиуаз даахґыхьашәан, ишимуаз, мчыла дыткәаны даахгеит.

Ауадаґы аччара аґаарґыцит.

– Аткәа Ңамел, – Ңамел дәаґылан, Фирушьа лахь инапы наирххеит.

– Аткәафцәа рәыза Фирушьа, – лнапы налырххеит ларґы.

Ишиашаз лыблақәа ирхыґшылоз Ңамел иблақәа азныказы Фирушьа атәашьаґы дақәымшәо даақәдырхеит, аха нас ләааґсахны, имыртрыскәа лнапы ааимылхын, – «Арыскәык азґабцәа шәахьеицыз арцыск дшәыткәазар, уамак кәшәымтцеит», – лхәан, лтыґаґы днатәеит.

– Аткәара анакәха, ауаґы ианиашьа ихатцашьоуп, сарґы сшьа сызур, иудыруеи, – Ңамелґы азґабцәа рыбз цхафырқәа дырхәыр шимуаз дирдыруан.

– Абри иоуп, аибашьраан ихатцарақәа зеиґшраз, икаитцоз хәа зызбахә басхәалоз Фирушьа. Цкәа бнаихәаґшырґы цәґязам, дәґа ґхәызбак лылаґш

дахэынчаанза. Иахьатэи амш иакэыршэаны Тыр-
кэтэылантэ баарагы баша икамлазеит, – Фирушья
ллымха дынтахэытхэытит лфыза зҕаб.

– Бара излабхэо ала акгы баша икалазом?

– Уи ус ауп.

– Нас абри арцыс даеа зныкгы дыткэатэума? –
азҕабцэа ааибарччеит.

Арт рцэажэарақэа шиахауаз мѡашьо, Тамел
дѡагылан иатцэа дѡахеит: – Дахныхэап, азҕабцэа,
быжьнасыпк зыцны ихахтыгэлаз апхэызба.

– Ураа! – атцэақэа реинкѡахьеиѡбыжықэа музы-
кабжыушэа, акаѡ-акаѡхэа итцарыхэтцэаза, еилыхха
ауада ѡнадыртэааит.

Аишэачара аеетцнахит.

Агэалашэарақэа агэалашэарақэа...

агэалашэарақэа...

Алағырзқэа... алағырзқэа... алағырзқэа...

Абомбаткэацбыжықэа... атанкгэыргэырбыжықэа...
уаалеи цѡапханылеи итэыз, апцстазааразы амшын-
цэкэырцақэа ирылтэраа инеиуаз агба агэеисра...
зыхэра хѡаа зиааиуаз афырхацэа ҕымтралатэи
рытцэаабжықэа... ахацэа рашэа зѡыѡуаз ахрақэа
рхачхара... зыпцстазаара ҕыццэауаз атцеицэа ат-
ыхэтэантэи ан лгарашэа рзызхэоз апсадгыл
агэакашэа...

Зака гэалашэара мцабзтцас иѡатцхахазеи ари
ауадаҕы.

Тамел дхатан. Ифырцхэызбацэан азҕабцэа.

Алаҕырзқәа рыцсахит аччацшықәа.

Ашәахәарақәа ирыцлеит акәашарақәа.

Абри лоуп унасыц хәа ашацәа ицархәахьазшәа, икәашаразар дыхшыыцбаха Фирушья даамцицаауан Тамел. Илафхәаразар, лгәы неитцыхны димырччар иуа-мызт. Хылацшразар, итәаз зегы арцарцәаны, инасыц импытырцаар хәа дшәозшәа, ихата дыззымхәыцуаз хыбаарак мцатцас инаихкьон. Лөызеи лареи уи ауха афнынза инаскьеимгаргы имуит.

Уи нахыс...

Уи нахыс Фирушья дахьяадәылтцлак, Хайт иеипш Тамел дыххаччо даалцылон.

Апхьақәа уи ицыларақәа лҕеырцәылтцәахуан Фирушья, аха... Анасыц Тамелгы тынч дамыртәеит, Фирушьягы зпылара лҕахылгалоз арцыс дизхәыцуа далагеит, илабарагы ашәыр ҕыцкала еипш дазхьяауа акынза днаагеит...

...Ацәа далцызшәа, атхарцәхәа лхәыцрақәа даарылтит Фирушья. Лнапхатца асаат днахәапшит. Уажәшьта иаамтан ахәыцбахчахь ацара. Ихьшәашәахьаз, аха илҕатцахәыз акахуа инхаз днаҕыхәан, ашырхәа дҕагылеит.

Амшын ихын, амшын азы иапцдз аҕба.

Ахәыцбахчаҕы ран лнеира иазыцшын уи лхәыцқәа – Амандеи Амани.

Зегы лыратцас еидкыланы измаз Фирушья, згәыбылра лыдыз лыдгьыл, хахәык дахымкьашарц анапсаргәытца дықәыргыланы дагон ахәыцбахчахь.

АИБАШЬРА НЫМЦӘЗАЦТ МАКЪАНА

*Аибашьра иамоуп иара ахатәы закәанкәа,
аха уртҭ ырықәныкәоз аға дабаказ. Аға
бзиаггы акыр даңсоуп рымхәоз аңсуаа*

Дцәырҳаны дааңшит Дамыр. Ашара макъа-
на иабаказ, уи иацҕыхалоз аңсаатцәкыа рчыт-
быжьггы мгацызт. Тагалантәи атцх каууа ишым-
қасуазггы, ажәған пта цырак шхыршәламызггы,
адәныка иааугәампхартә илашыңан. Абжыааң-
неипш акәзар, Дамыр макъаназ ииарта иеаалеик-
уан, уаха дшызмыцәоз шидыруазггы, хәыцра шәкы
иерылахаланы, аилыргаф бзиа иеипш, акы аганахь
днахарын, даҕаакыишәо-изоабырцкаликылихрын. Аха
уажәазы, ацәара акәым, ахәыцрақәа рыҕерылагалара
акәым, ихы ахчы изылакуамызт. Ахыаақәа иреицәоу
ахыаа – ичкәын затцә аибашьра иалазра ашарпазы
аҕарҕыцхит, пхызла даниба ашытахь. Акыр цуан
пхызла уи димбеижьтәи. Дшыгәхыааигацәозггы,
пхызрыла акраамта данимбалак, иңсы таны
даашашәа ихы ижьон. Ихы ижьон, уи ичкәын иңсы
таны дыказар, абааш дтакызарггы еилапыххааса
дтыцны дшаауаз шидыруазггы. Ичкәын иказшыақәа
уажә ибазма, аха игәыграқәа рпжәара иеатаны
дшыказггы, «еҳ, гәышыа» ихәалон, инартцауыланы
даақәыпсычхауа, иңшәмапхәыс Нуца ианылмахауаз.

Дыгәхьааигон ичкәын, иаха игәхьаауго даныхарахо еихазаап...

Иварафь ишьтаз Нуца лахь днапшит. Атцх лашьца иарлашьцаз ауада ифнаханто ифназ алашьцара далпшны уи лхафсахьа ибартамызт, аха лыпсың алагаџагабжьи ала идырит уажәы дтаҳаны дшыцәаз. Дирфыхар итаҳымызт. Лара лзы псааитакрас ик-аз абри ацәара затәык акәын. Уи акәын иахьа уажәраанза лыпсы ахац иахьнырҳаланы иаазгозгьы.

Ипхыз иибаз деимырхха, дзымқәацо дшакызгьы, мчыла иеаамкәытцхны, ишьапқәа итцакәало, икаруат ахы аанкыланы, дџеихеит. Ыыц ныкәара ашьцылара иафәу асаби иеипш, ишьапқәа шгарыгаеозгьы, иеыриашаны даарыкәгылан, иагьа рыедырпсыеыргьы, шықәсырацәала изтоу реидара аныкәгара шыруалу ирдыруа, рчаадыргәгәеит. Днапыршьышьуа имаҟәақәа пшааны иааидикылан, иманы рышьталарта дныџнытцит.

Адәахьы хьтазу шоуразу иара изы уажәы зегь ак акәын. Идысхахьаз ицәеижьы акы аныруа икамызт.

Аматцурта дныџналан, афымцалашара амырк-закәа, гәанхәтыстала адиуан ахьгылаз ахь днеин, изаны иааигозшәа, игәыдкыланы иикыз имаҟәақәа уа иныкәйтцан, иаргьы атцкар иҟеныкәикит.

Абжьаапны, ишьталартафь иеиилаҳәаны, уажәы дзыџнатәоу аматцуртахь дыџналаанза, ифь зәзәаны, дныхәаныпхьо дыџналон. Ашькап ашә аартны, есымша уаткала итәыз апатлыка еицарса ахџа аахыршәаны фырцъанк ижәуан, ифгьы акы нтаиршәуан. Нас акәын инымтәазо иусқәа инапы

аныдиркуаз. Уажэазы афырцъангы итахымызт – ацстазаарагы... Ихы итагъежъуан ашарцзатэи ицхыз.

«Саб, умфы абжа абна иуцэылахацэеит. Уи аагаразы сара суцхраауеит. Афныка сааит сара. Афны сыкоуп. Ирласны хамфгы хаддагалароуп...», – цхызла ицеи иареи реицэажэара еицах дналанахалеит Дамыр.

«Уабаказ уажэраанза, уанацъалбеит? Ахъаакэа умоума? Уфныка уаазмышьтуаз, уара мыжда?» – аб гэаф, цхызрыла ица ицсы тацэфъазу дтахыхъазу изеилмырго дидгъатцэыгъатцэылон.

«Мап, саб. Сара уаха хъаа сымазам. Схъаакэа зегы хэышэтэуп. Сани уареи шэоуп ахъаа змоу, уи ахъаагы сара исхэышэтэуеит».

«Хара хъаа хэышэтэышьа амазам, сыцкэын, дад».

«Иамоуп, саб, иамоуп».

«Ех, абзагэырфэ еихау гэырфэ ыказам, дад. Ауафы дагымцсуа дагымбзахо адэы дықэнархоит. Еигъу ргэы рыхъуа, еицэоу ргэы итанарччо. Ацстазаара, дад, ус ишаны икоуп. Азэы игрыхо здыруа иара ихата иоуп...»

«Саб, иуасымхэеи, сара ара сыкоуп. Хааццакыроуп шыта. Сынтэа азынра цэгъахоит, умфы абжа абна илахеит, афныка иаахгароуп».

«Уи аагара хшахъзарыз, дад. Нас исахэи, сыцкэын, уабази, змоурахэ мызша? Уани сареи хузыцшны хтэоижьтэи анбыкэу. Уаха умхынхэзэитеи, дад».

«Сара дача дунеик афы сыкоуп, саб. Уа хаицуп аибашьраан сызцыз сфызцэа азэырфэи сареи».

«Изеицшра дунеиузеи уфызцэеи уареи шэахы-коу, дад? Уакагы гэафкроума, цъанатума?»

«Хара уажэы хыхыѳоу адунеи уамашэа иѳшзоуп,
иҳалалуп. Уа ѳыанаттэыла хэа изышьтоу дунеиуп».

«Уаѳа зеггы ирыѳстэартоума, дад?»

«Мап, саб. Хара хдунеи ѳшзахь зеггы анеира азин
рымазам. Амала издыруеит уарггы уа ушыѳало».

«Уи анбыкэхо, дад?»

«Аамта анааилак. Амала иуасхэо цѳа уазы-
зырѳла. Уарггы сара сахыѳоу унеираны уѳоуп.
ѳоуки унаргоит, бнаршэырак аѳны. Наѳеи-
ѳэараха акы ахатэоуп. Уахынаѳшааѳшуа иубо
маѳуп. Ус, абнаршэыра агэта иахьазеиѳароу
иааимѳоит жэѳангэашэѳхьара хэа изышьтоу,
адунеи ѳшзахыы уназго, абна агэта итѳгыхаа иалдоу,
ауаѳы дыбжысыртэ иѳатцоу кылырххаарак, мра
шэахэала ирлашаны убжыаѳшуеит. Убри амѳахэаста
алагартэѳы унаганы уоурыжыуеит, уаазгоз ауаа. Нас
уаха ѳшрак ѳамѳакэа амрабжыѳѳхартэ аѳэахэа
уныѳэланы хара хыхь унеиуеит. Икыаѳзоу убри
амѳа ауп уадаѳрасгы иуоуа. Уадаѳрас иѳоуггы
уи ауп, уарѳарахь уармарахь ала абнара илѳаны
иухынхало иалагоит маамынрас иѳоу зегь ѳатцо,
имыршэагаха иѳоу ѳоуки. Урт уара зынзаскгы
хьаас иѳоумѳароуп. Акэхыхэа ишуѳрыхоггы, ухы
шьткэыѳэаа икны, хара хыхь уназго амѳахэаста
уанызароуп».

«Урт зуѳѳэада, дад? Урт амыршэагаѳэа хэа узѳу,
шэара шэахыѳоу изыѳамзеи?»

«Урт, рыѳсы антэзгы ѳэгьара баны бзиаѳ
ѳазымѳаѳыз, ианѳсгы еишэаргыларала ѳатѳа-
хэы зырымѳаз роуп. Аѳыанат ѳыѳахь иааиуа зеггы

ирхынхалоит, ирмыштырц иалагоит, аха мчы хәа акгыы рымазам, аршәара ада».

«Уара излоухәо ала, утахахьеит, сычкәын, дад. Уан жәымтацәгьеи сареи уаауеит хәа ҳаузыпшымзи...»

«Сара сөызцәа срыцтахеит, саб».

«Нас саргыы ирласны уара уахь снейуеит, цъарак ҳаицыказаауеит. Ус аума, дад?»

«Ус ауп, саб. Уажәшьта уааццакы, аус ҳамоуп...»

«Даеа мацк, сычкәын... Даеа мацк улабара... Даеа мацк уацәажәара...»

«Уртқәа хрыхьзоит, саб...»

Ипхыз дыгәжәажәо дшалаз, ичкәын игәазхара дйбаанза, иаб ипхыз дналца дцеит Алиас. Уажәгыи уи ипхыз дзаламцуа, аеиилахәара дақәымшәо, иматәакәа еикәыхьшәашәа изқәыз адиуан дзымкәацо дықәтәан Дамыр.

Дамыр ипхыз еитәрфьыцны дахьынзалаз, итабахьаз, аха зееизызгахьаз илағырзқәа рынкылара илымшо, ипсып алафеира зхәаеуаз агәырәа хахә еикәатцәа ихәда иахькылагылаз итицарц дааимхәа-ааимсеит. Иара ахахә еикәатцәа мыждагыи ипсы ааихнахырц шатаху ирдыруа ихәда аөнүцка ишадчаблац иадчаблан. Аладагыи ицомызт, ааадагыи.

Иматәакәа еипхьашьшьаауа иааизиган, атауан икәыгәгәозшәа шибозгыи, иеырхәаны дғагылан, аеиилахәара дналагеит.

Астоли, ақәардәқәеи, адиуани, ашькапи дырцәыпхашьозшәа, иешеилеихәара иеанеилеихәа ауп афымцалашара анаиркызгыи. Ибла тықапшьаакәа итачкәымкәа ныртәргәгәо, ирхыз алағырзқәа

ныртаирбан, дындәылтцны зык неифеитәеит. Нас, ишыҕаитцалацыз еиҥш, фырҕыанк ажыаҕ уатка нтаҕаны, ажәакгы ахымхәаазакәа ижәит. Абжыааҥны афырҕыан итаз ауатка ҕамҕакны ишижәлозгы, уажәы, ани ахахә еиқәатцәа ихәда икылагылаз иаунамыжыызт, ахытхырта зыҕшааз азыхь еиҥш, кәарма-кәарма уи ахахә иавтажжы, ицахь албаара иаҕын.

Дамыр ирахә еилырганы, аматцурта данааҕнала, Нуца дгылахьан. Иаханатә мцеиқәтагас ирццаны ирхиахьаз амҕысса ауаҕыаҕ ахчыза иқәҕсаны амца ахы еиҕалкырц даҕын, аха иубартә иҕан, мыцхәгы амца зыцгылалоз аҕхәыс бырг амцеиқәтара шыл-цәыуадаҕыз.

– Хаи, абааҕс, иҕалазеи? Мацк баасзыҕшыр, сара еиқәысымтои амца. Ибылымшо ахьбзымдыруа ауп уамашәа избо, – ихәеит Дамыр, итакәажә лҕәы анырхара шитахымызгы, иаарымчшәа.

– Уаргы ҕәҕәак уакәушәа ухы ахьубо ауп саргы иҕьасшьо, – наиаҕалкит Нуца, дызҕыз лус даҕәымтцзакәа.

– Ех, баргы саргы агәаҕкәа. Ииашоуп, саргы рацәак сбеиҕым, аха ашыыжь бгылаанза арахә ааилырганы, пхарракгы набхьызгзар стахгәышьам-зи, – Дамыр аҕхәтәи иажәакәа шицәыцьбарахаз аумдыруаз, уажә мацк иааирхааит.

– Уааи, нас, амца уара иааикәтцеи. Абриалагы иумдыруеи зынза ишысхацәаз, – Нуцагы лажәакәа аалырхааит.

– Анаңалбеит, анаңалбеит... – Дамыр дмыц-цакзакәа амғыссақәа рмаршәа куа инеилаиргылан, атңыңымца нарцраирсит.

– Иахәа бхы шпаббо? – иварахь итәаз итакәажәлахь дынхәаңшит Дамыр, зхы еиғеикыз амца уажәшьта ишмыцәо агәра анига ашьтахь. Иацы ааста маңк деиғьшәа ибар, итахын ашарқазтәи иңхызғыи налейхәар.

– Сара саамта ааины икоуп шыта. Иахәа-уатңы хәа сыңшуп. Иахак қхызла сани саби срыцын. Дара рахь сыргоит, хымқада. Уи бзиаами. Стынчымхои.

– Ахых, балагахт еиґа...

– Уахь ауп сара иахыстыңу, уара мыжда. Иахак сани саби срыцын, аха Алиас дсымбазеит. Издыруада, иңсы таңәкәазар? Абар, ґажәа шықәса цуеит, с-Алиас аңсәә дрыцны зныкғыи симеиңхызыцт. Уи данызбо, абзацәа дрыцны ауп дшызбало.

– Уи иңсы тоу аґа, убас иңсы талаант хґеиңәа цәґаңсышыа рызтаз Ахыш мышытаңәґа, – итакәажәлажәа ааґахитәеит Дамыр.

Нуца уаґа ґылымтзеит. Лыблақәа еихмыр-сыґызо, ауаңбаґ дычәәаңшуа дтәан. Макьаназ лыңсы штоу узырдыруз, лассы-лассы лкасы аґаңәқәа рыла иґылрыцқәауаз лыблақәа рахь илаґеиуаз ларґананы акәын.

Амра ґалахәан. Адәахыи ґыхытан. Дамыр итакәажәи иареи андәылтра рґәи ахымкәа ауаңбаґ ишадтәалаз, алақәа аашын, агәашәахь инатрысит. Дамыр идыруан, алақәа ас аны-карцалоз агәашә тәымуаґык дшадгылаз. Мчыла

дөеихеит. Ишааңсахъязгы, макъана ажәра реартарц шыртахымыз ирдыруа, ишьамхқәа ағға шрыхгозгы, дрыманы индәылтцит.

Нуца агылаха лазаанза Дамыр ицны аматурта иаафнашылеит рқыта анапхгафы Сити, ар матәа зшәыз хатцаки.

– Амцахъ шәааскъа, шәхаткы. Адәахы иа-хъа даҕаамтанык иеипшымкәа ахыта ағоуп, шәымлаҳәыкәа шәыкам, – Дамыр исасцәа днара-пызеит.

Нуцагы ағәардә лақәқәа ауаңбағ ахь днарыханы иналыргылеит.

– Хтәап, хашпамтәои, Дамыр, ухацкы. Хаззааз аус халамцәажәакәа тәашьас ихамоузеи. Амала игәағны ацәыргара хцәуадафуп умхәозар, – ихәеит Сит, блала, уеыргәғәа, узқәымшәац иҕои хәа еихәарц итахызшәа Дамыр диҕаңшуа.

– Даҕа хабгарак хзыҕалахма, хара арыцхақәа. Иахзынхаз хаңхазатцәгы илхабгама? – Нуца лыблақәа тырхаха Сит днаиҕаңшит.

– Шәыңха илуеи, Анцәа иңышьарала, дыбзиахәа дыҕоуп... Иагъа исцәыуадафзаргы... Дамыр, иудыруа ауп, абра шәара шәкынгы иҕаз ауаа, аибашьраан хабарда ибжъаызыз хачкәынцәа зыңшаауа, быжьык рыбафқәа рыла изуствәаз еилыркааит. Урт руазәк, шәара шәыцкәын Алиас иоуп.

– Ишца, Сит?! Сыбафқәа соама?! Оо, Анцәа! Сыңсымфа уртынчырц иақәукыма?! Ишца, ура?! Сца ифныҕа дхынхәуама? Оо, с-Хылтыҕе, уаб игәы атцәымағ алухыма, уаб дукәыхшааит! – Еснагъ аеынкылара

змаз Дамыр, уажәйтәкъа иаҳаз дызланаршәыз амцашоура дыргәәтеиуа, аматурта дыфнаргьежьюа даман. Нас, мацәысеимкъаран даалтын: – Оо, бара, арт ауаа ирхәо бмахауеи, ҳацкәын ифнықа дхынхәуеит – хәа, Нуца лахь ифанынеиха, ажәак лыхәламшәо, ихашхатәраха итәаз атакәажә дынхышышыт.

Азы лфырхәхәо лыпсы анаарга ашытахь, ала-гырзқәа зывтыжжуаз лыблақәа аарла иаахылтын, илхагылаз днарылақшит.

– Уааишь арахь, – аарла лқышәқәа ааихылхит, лхатца диефашуа дахықәиаз Нуца. – Сара сыцкәын сизыпшын. Даауеит афнықа умхәеи. Сара сцоит. Сара сипылоит. Сара афнықа даазгоит, нас наунагза иареи сареи ҳаицызаауеит. Сара иахьарнахыс исшәысхуеит ашәы. Сырҗееины санықәшәтцәо исшәышәтца, анкьа, сыпсы антаз исшәыстцалоз аматәа цшзақәа. Урт ашәандықәра иахьтоу уара иудыруеит. Абриоуп уажәазы иуасхәо. Сара сцоит. Сара сцоит сыцкәын сипыларц, – Нуца лылацәақәа рыхәаха дахьымзакәа, лгәы иқәтцаны илкыз ларҗа напы нхыдышышыын, лҗааитцылхит.

– Сара сааста бара насып бымазаарын, бара ахәашабга. Хар бымазам, акыргыи аабгеит. Уажәшьта шәара шәфыцъа шәеицуп, ишәыгу сара соуп. Саргыи снашәыцышәтцар, убри ауп изахьзугыи атаацәаратә насып, – ихәан Дамыр, Нуца лылацәақәа ааикәицсан, инапсаргәытца нарықәицеит.

Аибашьра еилымгазат макъана.

Ифнықа дхынхәит Алиас.

ДААҢСЕЙТ...

*Аибашьрағы аиааира агара
мариоуп, уи ашьтахьтәи аңстазаара
аныкәгараҕоуп афырхайара ахьатаху
ихәалон аїарауаф, апатриот, аибашьфы,
ар рҕыза Мушьни Хәарцкиа*

Дааңсейт... Дааңсатәкьейт уи ауафҕысы...

Ишықәсқәеи иареи еибашьахауа, ирейҕызи ирейцәзи изеилмырго, ибалыбатә азеибафара ишалаз, ҕынеиҕеиҕәба шықәса еидара хьантаны инихиҳәан, итәымта, иуафбжара дааҕагылейт.

Иман дзызхәыцшаз, ихигахьаз пстазаара дуззак, иман уи аңстазаара даззырхәыцшаз аамтаҕы...

Ишиҕахымызгы, аамта гәымбылцьбара иаңхьа иааганы иныкәнаргылейт капангак, зегь реиҳа уи дзыцәшәоз акапанга. Ихәта дшеибгоу днақәгылар, дазышьтыхуамызт. Ихигаз ишықәсқәа акакала еиҕәытханы хәа далагар уи акапанга ианзаломызт. Нас ауп иблақәа анхиҕа. Иаахитцыпхьаза уи акапанга иблақәа ишрыхылазгы, зегь реиҳа ииашоу, мыц зымхәо капанганы ипхьзеит игәы. Уа дагьымфашьейт. Игәы затцәык иалшон иааихигахьоу зегьы рыкапанра, аха дазымхәыцыцызт уи иағаз ахыц иазымчхакәа инағшәар шалшоз. Наунагза... Назаза...

Ҷажәихәба шықәса анихыцуаз амш аены, ихы-игәы итамкәа ақалақь аҕны дибейт, пхәызба пшзак.

Лхаѣсахъала иубартә иѣан ари аѣхъызба ѣшза дыштыѣантәимыз. Ысшьара, ма лыуаѣаѣак рыѣны дшааз ѡашьомызт. Ауа, имшира идьрныѣаларѣ еизаз иѡызѣа ихаѣагы дрылагәырѣо дышрылазгы, уаѣа ибла даахымѣит уи аѣхъызба. Данышьталагы ѣхызла дибейт. Дибейт аѣны даанхама, дѣацаны иаб иашѣа дѣанагалазшәагы, шанаѣаак дрылан. Аншагы, дыѣцакы-ѣцакуа иусурахъ дахъѣозгы, дивагыланы диѣѣозшәа ѣәаннырак деимырхха дакын, даунашьтырѣгы аѣахымызт.

Асабша, изхара дыѣәаны дангыла, избейт аѣшаѣахы днаваланы даалаѡейрѣ. Издыруада, иблаѣа хызкыз, мышкала игәаѣы зыѣра зѣаз уи аѣхъызба длыѣшәаргы. Амала, уажәшьтәѣѣа, знык дигагәышьар, лхы-лѣыхәа еилымкаакәа, дѣымѣаакәа дшоуимышьѣуа ала ихы ажәа аиѣахъан.

Разѣ умазар, быжъ-шьах ирхыѣны, быжъ-зиаск ирырны, акаѡхәа уѣәѣыѣуа иузымаауеи унасыѣ.

Алакә аѣнейѣш, аѣшаѣа даваланы дышнеи-уаз дааиѣылейт уи аѣхъызба ѣшза. Лхала дыѣан. Дыѣѣакзомызт, днаѣш-ааѣшуа лааишьа злаѣаз ала, хымѣада дыѣсшьаѡ ѣхъызбан.

– Мшыбзиа, аѣхъызба. Уажәы ѡынтәуп барей сарей хәикәшәоижьѣей, арахъ хәеибамдырт ум-хәозар... – Арѣыс иѣалалакгы хәа инапы лара лахъ инаирххейт.

– Уажәы ѡынтәуп... Сара иахъада усымбаѣаѣт, аха усгы, бзиаара збаша, – ларгы деиѣамхазакәа инапы ааимылхит.

– Руслан, – лнапы ицәылгар хәа дшәозшәа, имкәытцаргәгәа ишикыз, ихыз налеихәеит.

– Танзилиа, – ларгы лнапы имкәытцымхыкәа, иблакәа дырхыцшыло, атак калтцеит.

– Атаатар цхәызба, цсшьара хәа Ацсныка сасра иахзааз.

– Уакәшәеит.

– Аамта бцәызгозар?..

– Мап. Ухала иумхәеи, цсшьара сааны сшыкоу.

– Бхала бызныкәозеи, ыызада. Исызхатом бара быыза ацшза лынасыц лыкәфәнамтыцт хәа.

– Сынасыц шцасыкәфәнамтыц. Сынтәа аин-ститут салгеит. Уи насыцми.

– Иашоуп, уи насыцми, аха сара сызфәу даҭаа насыцуп.

– Уи хәиха зымчу ишигәацхо.

– Хара хнапы иакым?

– Хара хнапы иакугы мацым, арманшәалара хзақәшәар.

Абри амш аҭены Руслани Танзилиеи рынасыц амтәыжәақәа иаарыцаркит. Еибанардырит. Еизаа-игәанатәит. Рыцстазаара еилартцеит. Диит аҭеи. Аҭыцныкәа иеипш, ацстазаара шыаҭа-шыаҭала Руслан итаацәеи иареи ахьырцшны харакыра цшзак ахь иаманы амҭа икәын.

Ұышықәса зтаацәа зымбацыз Танзилиа, лхатцеи, лҭеи, лареи цеит Таатарстанка. Уака, ацшәмацәа рысасцәа рызхара ирзымбо, игәырғяхәха ишеилаз... Ацснынтәи ажәабжь нафитаибашьра цысит, ақыртцәа ацсуаа ндыртцәарц ирықәлеит хәа. Ари ажәабжь

хлымзаах ашьтахь, Руслан мышкгы уака аанфасшьа имамызт. Аибашьрагы баша аайдислараны ишы-
камыз идыруан. Идыруан, избанзар, шыта зака
аамта цуазеи Ацсны инхоз агырцэеи ақыртцэеи
гэагла итэыз рмитингкэа мөапыргоижьтеи. Аха-
гацэа реипш еибархэхэо, рбираккэа рхаргыла
ақалакь иалоижьтеи. Цьоукгы амлашьра ахьзцаны,
рцэартажэкеи дарей асаба рылыффы ақыртуа театр
афацхьа итэан. Урт убриакара Ацсны атагылазаашьа
дыруадафхьан, уажэы-ушьтан апжэара иазыпшу
авулкан иафызаны икартахьан. Руслан фнутцкатэ
цэанырраны иоухьан, еибашьрада цсыхэа шыкамыз,
ахатцараамтагы аины ишыказ. Арахь уамашэа
дицэшэон иашьейтцбы Беслан. Уи аррамтцзура
дахысуан Ацсны афнутцкатэи архэтакэа рыкны.
Уамашэа деилкьан, ма атахара, ма ахакейтра хэа
еснагь иажэа иалан.

Ипхэысицеи иабхэараарыкны иныжны, Ацсныка
деихейт Руслан. Аамта ццакуан, интэомызт амөа.
Амш шэымшын, атц шэйтцхын. Дааит Чечентэыланза.
Уантэи бцарла деикэныхха, хацхыраафцэа дрыцны
дхытит ашьха катэара. Ацсны ишыапы шналаир-
гылаз ицшаара дашьталеит Беслан. Уи Гагра аха-
кейттэразы зееизызгахьаз, ажэылара зэазыказтцоз
аибашьцэа дрылан. Аишыцэа уажэшьта цыарак еи-
цыкан. Ижэахырны хаибашьцэа ирылан.

Ахэра мацкэак шроузгы, Руслани Беслани
Гэымста азиас инаркны Цсоунза ашьамөа иа-
нысит. Раб Анатоли имашьына лас УАЗ ала ахэцэа
аибашьрамца иалганы рыцсы еикэирхон. Аха

ипсеикэырхара ылымшеит иңеитцбы Беслан. Акәа ахақәйттәразы ажәылараан Учхоз ахаблағы аға ихымта дзацәымцеит. Иара убрақа ахәра баапсы иоуит Руслангы.

Аибашьра еилгеит, хтәицәа иаадырцшыз афырхатцара иабирақхаз Аиааирала. Аха Руслан изы аибашьра еилгашьа амамызт. Иашьазатцә дицнархеит, иаргы избжарак иара ишитәхыз имыхәо, ахымхәацәа рсиа даннатцеит.

Аибашьра ашьтахь, мацк ихәрақәа аңғыа, ихала днәйтатцратә данықала, Руслан иани иареи иныкэыршәны ицеит Татарстанқа. Дыгәхьааганы дыцсуан ышықәса зыблақәа дыртамцшыцыз ицкәын хәычы. Ускан аарла зыбга ихықәтәалоз азғы, уажәшьта хатцатас иеыргәгәаны днықәон, улацш ааихшәар, дызхьынхалозгы рацәан.

Татарстан иахьнеиз, Танзилиа уағы ишимбац лхатцеи ланхәеи дреигәырғаны дырцылеит. Мышқәак роуп урт уа иахьынзақаз. Ацснықа рыхынхәраз аеазықатцара ианалага ауп Руслан, ицхәыс иибац лакәымкәа, даеакала ләылцсахызшәа анибагы.

– Сара шыта Ацснықа схынхәзом, – иаафеахылтәеит Танзилиа, ланхәеи лхатцеи раара иаанагоз шылдыруазгы, афнықа рыхынхәра аамта ааиаанза дшырзыцшыз мөашьо.

– Уи шца?.. Хара дгыл назарантә ҳаханы ҳзааз бхәыци барей шәыфнықа шәаҳарц азами, – Руслан иан дзықәшәақәахьаз арыцҳарақәа иреицәаны ишылцхәазоз мөашьо, илаҳаз агәра лзымго даацәажәеит.

– Сара исызбахъеит. Уаха Аңсныҥа сцазом. Уаҥа аңстазаара анышыақғылаша здырхуада. Бычкәынғы ишыббо дхымхәахеит. Даанхааит абра, хара хҥны. Сани саби ағыарахәа иҥоуп, ихацхраауеит. Хыңыңегь хайдгыланы ххәыңы дхаазап.

– Ххәыңы иңсадгыл Аңсны ауп. Убраҥа дагыазахароуп, – ахаан мөыҥажәак зыңхәыс илазымхәаңыз Руслан иеаарңыбараны дааңәажәеит. – Бара ишыбхәаңкыо сара схымхәаны сыҥазам. Напышьашәыла аусура сылымшозарггы, сымч зықә-хаша аусқәа мачхәума.

– Убри ауп сарггы исхәо. Уаанха абра, хара хҥы. Усурталаггы уеиқәхаршәап.

– Сара сыңсадгыл азы ашыа зкастәаз тәымңыара хкыдкылартак соурц азақәзам. Сара Аңсны ада ңстазаара сымазам.

– Нас уахызбаауада. Сара ишузеиңгу истахын. Егыс, уара ишутаху. Амала схәыңы дшышәмоуа уггы идыруп.

– Ххәыңы дахыаңшәымоу Аңсны ауп. Ара иара изы тәымңыароуп, ахчаң дылартәан дбаазарггы. Аеыркәышра бақәыңны, беааидкыланы, аҥныҥа бхаңны баалоит.

– Сара сыҥны сыҥоуп.

– Сарггы исзынхаз сыңкәын затәы иңеи иңхәыси иареи рыҥны иҥазаруоп. Уи аңстазаара ааршазар иаңцоу, хыңашыа змам закәануп, – лажәа ныбжыалгалеит Руслан иан. Азәы игәы анырхара ахаанггы изҥазшыамыз, ашәы зхыссы изшәыз аңхәыс, лхы лнапаҥы илзаамгар хәа дшәо днәихыан.

– Сара уаха Аңсныҥа ссазом. Ари азцаара иазкны уаха ацәажәара атахым. Руслан, уара уца дутахызар араҥа уаанхоит. Мамзар, саҥамыз...

Ани аңеи зтаз адәыгба ықәха, адәысакарақәа ирықәҥба, ақалақьқәа ирылҥба, Шәачаҥа ахы рханы амҭа иқәын.

Уажәытқәҥба, аибашьраан итаһаз иашьеитцбы дитцашьыцуан Руслан.

Ахьаақәа идыркарахьаз ан мыжда, еидылхәыцлоз зегьы реидарақәа лықәыгәгәа, лхы дҭаханы лыцқәын иҭаңшра лцәыуадафын, дрыцхалшьон. Уажәы-уажәы дынцәытцшны днаихәаңшлон. Иара иакәзар, иан илцәизарц дшафызгьы, илахьеиқәра цтеикәатцәаны акупе иҭнатәан, амҭа иаақәлазар.

«Иҥалтаз дышцыхымхәри. Мызқәак цдыр, ҕыц сеиталзаахп. Ларгьы даными. Издыруада, ххала тынч хлатәаны хәицәажәар, анацәа аилибакаара халшар... Ех, уан дыңсындаз, дзеицшразаалакгьы, аңсуа тыңхак дунасыңхазтгьы, иаха хәилилымкаарыз. Атәым милаҭ, атәым дгьыл, атәым дунеи. Иаатқьо ахымҭасқәа зегьы сара сгәы иташәараны Анцәа сзушазеи, ухышыргәытца сакәахшааит», – ан лгәы ауазырра иаҕын алымҭанык.

«Спеи сареи хәицәызны... Иара дгьылхарак аҥны изхауа, сара ара схыбжа-ҕыбжаха... Танзилиа лқазшьақәа шыкоу ала арахьдхынхәытцәҥбазом шыҭа. Схәыцы дсыцәлырзуеит. Лассы-лассы дбаны уаалап хәа укоу. Хәгәбылра ицәымзышеи. Данызхалак ишыа ихашт иңсадгьыл ашҥа, аха уаанза... Лара уаха

арахь дмаар, хэарада иаргы дхалташам. Знызатцэык
иадымхаргы иблақәа рыла иимбац ицсадгьыл
агэбылра злаиоурызеи, иагъа ишъа ихаргы. Сара
сушьыргы уахь уаха сцазом... Ажәакала, дысцэызит
сца хәа ицхьазатәуп», – аибашьра иннатцаз ахәрақәа
инарыцлаз уажәтәи ихәрақәа иаха ихъааха
ицралазшәа ибон Руслан. Аға итахын ицсадгьыл
имихырц, илымшеит. Уажәы ицхәыс илызбеит ица
димылхырц, рыцхарас икалазгы, илылшоит. Арақа
Руслан дымчыдоуп. Ица ирхынхәразы бцъарс икоу
ажәа затцэык ауп. Аха уи ажәагы, зхымта мназаз
абцъар иафызыха, Танзилиа лгәақынза изымназеит...

Ҷажәа шықәса цит аибашьра еилгеижьтәи.
Аиааира ду иахыцит Ҷажәа шықәса. Акыр аҗеи-
танакхьеит Ацсны. Аха Руслан иеицш икоу, зыбжа
хымхәоу ауааи, зыламыс ззымфаз ацқьақәеи
ирықәыгәгәоз амчқәа рацәахеит. Аимтәацәа рым-
чқәа еибыртәит, апыжәара ааныркыло иалагеит.
Ахатара иахьоуп хәа хцызә Ду аапхъара аныкаитцоз
занацәеи зыхәсақәеи рқалтқәа зыҗеныцазкыз цьоу-
кгы, иахъа ифырхацәаханы, аибашьцәа атәамбо,
дара ахчат хыхәхәртақәа инархагылт. Рыкәша-
мыкәшагы идыргылеит дара иреипшыз ауаа. Уаха-
сахахеит. Изылшаз иалицааит апылагды, излымшаз
– кәац цәынхак.

Ихъшәаны акәзаргы, Руслан җыц атаацәара
далалеит. Ацсуа пхәызба хазынагы динасыпхеит.
Иацы иабицазатцәыз, иахъа цшьоык ахацәарпар
драбуп. Агәырҗа-хъаа иарлашьцарц иаҗыз афны

амра хаа ыналашеит. Игэазырхаган маҕаҕамхэараа, аха иаазатэын... Иаазатэын аҕсадгыл уатэтэи афырхацэа. Иара ишитахыз маха-шыахала деибгазар, гэабзиарала дыгэҕэазар, дыцэоума, дтэоума – иан лҕабаагы ааимырҕсыгешеи, Анцэа дылзыразха, деиззырхаз иҕшэмаҕхэысгы лхэычкэа ак рыгмыр-хо илимыраазашеи, аха... Ииааиуа иалагеит ихьаа-кэа, иара ихата ирхауа маҕхеит... Абра зшаз амчра иднатоз аҕакҕыкэра хататас дахьзадымгылоз ахэыцра лашэкэа рахь дхьадырҕшуа иалагеит. Ихы игэы ахшэеит. Акыршыкэса цэыкэбар-цэыкэбар еизиркэкэоз игэыҕракэа зтатэоз атэца наимпыт-шэан, иҕыххааса ицазшэагы ибо далагеит. Абриа-ҕара ахатамҕа ианысны иаауаз ауаҕы, агэкаҳара ииааиуа далагеит. Ахаан дыззымхэыцыцыз, аҕсычера иадыргаз абҕьар ахыгы дынхьанарҕшит.

«Анаҕьалбеит... анаҕьалбеит... сгэы иташэакэо закэызеи... хэыч гэартак рани дарей еибакэеибаха адэы икэсырхауама... лыҕсра аанза дысшыуама сан, гэаҕра згымхац...» – макьаназ ихала ихэыцракэа дыриааиуан.

Аха ынак...

«Иабоутаху абри аҕыза аҕстазаара. Умцхэхо ушалагаз узеилымкаазаци иахьанзагы», – аҕстаа деикэыгызмалха иарҕажэа даакэтэеит.

«Ғазарак умыхьааит, хатара згымхац, Руслан», – ишыа идакэа иртаҳэхэон.

«Ухатцазми, угэы иҕоукыз нагза», – уаҳа ижэа даакэымтит аҕстаа.

«Ухаҕы ухшыа аага, Руслан!» – игэы аауазырит.

«Инхаз акагы рыхзом. Уара баша ухы умыр-гәаҕын».

«Ауаҕы дшымҗсра убахьоума. Утаацәа рыгәнаха уаттамлан».

«Уара гәнаха умазам. Игәаҕы, игәаҕы».

«Аҕстаа уизымзырҕын, уи ауаа ирҕашьяхьеит, еилеигахьеит, уаргы духыччоит, Руслан».

«Аа, уабҕьар ахькҕагылоу, унеи, иаакҕых. Ахатца изкәикыз хататцас инаигзароуп».

Руслан дҕагылан, еикәыхьшәашәа акәакьта ик-ҕагылаз иабҕьар аакҕихит. Иабҕьар – аибашьра зегы игәы зырхатцоз, иҗсадгьыл злаихьчоз, уи аахыс, тәанчара ицазшәа, мцабзк зтымҕьяцыз. Акраамта имҕәйтцаргәгәа икын. Нас, иаахаршаланы, ашьхәа атзы инкыдиргылан, аҗынҗа игәы инадиргылеит.

«Уатцха, уатцха, ахатца», – аҕстаа дгәырҕьатцәа дырҕегьых Руслан илымха дынтахәйтхәйтит.

«Уеынкыл, Руслан. Ухәыцқәа...» – уаха ажәакгы ахәаха амазазеит игәы. Ахы цахә-цахәа цары-царуа иналҕьеит.

Руслан икахамтазы, иблақәа иаарыхгылеит ихәыцқәа, мчыбжьык ала ихыҗсаараны иҕаз иан, зеиба калт иаашьяхауа игылаз иҗхәыс...Аҗстазаарахь дхынхәырц итаххеит. Иқәлашьцара иаҕыз ари адунеи иамаакыран иибаз, ивараҕы игылаз аҕәардә абҕакыдцарта днахьынхәлеит. Аха аҕстаа иара иус нагзаны, дцәытцаччо, дындәылцны дцахьан.

АХАГА

Ауаа ишырдыруаз уи дхагоуп хәа акәын. Аи-
башьра ашьтахь ара дызлаанхазгы азәгы из-
дырзомызт. Аилкаарагы дашьтазамызт. Уи дхагоуп
хәа дыпхьазоуп, иаргы иеыззыкыз ароль убриакара
даланахалейт, артист дуззацәа иаарымаикыртә еипш.
Аха урт артистцәа асценафы, иара – ацстазаарафы.

Ижакьа ифарчы, акыр инықәсхьаз, аха азәзәара
згымыз имацәакәа ракәзар, имхазозшәа ауафы ибон,
иеыцу ахыишәимтцоз афнытә.

Аибашьра ашьтахьтәи ашықәсқәа рзы ҕыц
игәылацәахаз ауаа рахь цьаргы днелизомызт. Иара
ишныка усгы инеиуадаз, агыруа хага ччиак иакәны
дыпхьазан. Иахьа аашар, иеигәышә ифьцаркны,
илеиқәатцәа цыхәарша ааишьтапало, идуцәамыз,
иагыыхәыццәамыз ишны даадәылтуан, еидара дук
ақәыгәгәозшәа зыбжа хьынаахьаз игәашә аартны
ашта даатытуан. Дцон, инхарта ааигәара иказ,
абнара зхапәхьаз азеипш цсыжыртахь. Уи ацсыжырта
убриакара аеиитцнахьан, ахәаакәа ауаа рынхартақәа
рахь ианынаскьа, уака ацсцәа рыжра иакәытцит,
иадырkit. Шықәсқәак рыла, анапы анагха, ацсыжырта
бнаршәырахо иалагеит. Унацәакәа рыла иупхьазон
уака ижыз ацсуаа. Иахьанзагы урт рнышәынтрақәа
цқашәқьаза, ахылапшра рыгымызт. Ахылапшра згыз,
уа ижыз агырцәеи, ақыртцәеи, ашәанцәеи, егьырт
амилатқәа иреиуази рнышәынтрақәа ракәын.

Агырцәеи, ақыртцәеи, ашәанцәеи Аңсны икәзаан
рыңсадгьыл ахь ицахьан, рыңсцәа хьаас ирымазма,
егьырт амилацкәа ракәзар – урт дара ирусын.

Ажәакала, агыруа хага иеигәышә иманы. уаха
хәлаанза дкыгәуа анышәантракәа дрылан, ахәылқаз
афныка данаауаз мфәидарак ибга икәцаны иааигон.
Убас-убас мацара, алқхынрак, зынрак изхашаз амфы
еизигон. Азынра, цьоукы напыркәыцуа арқхага мфы
ианашьтаз, иара дхәыжжаза иуацьяк дычәхәатәан.
Ифатә иагмызт, ирыжәтәгы, амала игәылацәа рзы
ицьяшьатәыз, урт ахьынтәааигоз акәын, итцаара иаз-
хәыцуадаз амзар.

Шықәсырацәала аңсыжырта икыгәбжы ахыџаун
ахага.

Шықәсырацәалатәи акыгәбжы агәылацәа убри
акара иашьцылан, мышкы иаармахар, иахьатәи
рымш акы рцәалазызар еиңш ирыңхьазон.

Иааит уи амшгы, акыгәбжы атцыхәтәамш.

Аңхьакәа хьаас ишрымамызгы, акраамта
ахага илеи иареи рымбо ианалага, икыгәбыж-
гы анеикәтәа, агәылацәа рәааидкыланы ирызбеит,
ахага ифныка инеины, агыркәа рцынтәарах ихьыз
еилыркаарц. Ифны ашә аартны ианыџнала, иашта
аиңш афнгы тацәын. Аңшәма итәарта-игыларта,
ишьталарта зеггы еикәцаб еилырган, акраамта
шьапык шыџнанамгалацыз шырныңшуазгы.

Дыкамызт зжакьа зфачы, ицкьашәкьаза иныкәоз
ахага. Икамызт илаггы.

– Абри ахага, хара иахзымдыруаз акы далақан, –
ихәеит еицыз рахьтә азәы.

– Уажәраанзагы ҳазхәыцыр ҳахәтан, – наиаџикит еазәы.

– Ихаџәцаз ҳаџәцеит, уажә ҳзызхәыцша уи ишьџакәа рхылара ауп, – нараџеикит ахџатәи.

– Уатџәы шаашалак, ишьџра ххылароуп, даа-кәымџзакәа дахьныкәалоз аџсыжырџа еимаада-роуп. Хавараџ дшыџказ, дхагоуп хәа хшихыччоз, иакәымк катцаны, хара даххыччаны дцазар ауп аеада ханаџәтәаз, – ихы аарак адџо дааџәажәеит актәи.

– Аеада ҳаџәтәар ҳалбаап, аха ихадџыгъланы ицазар ауп аеадара еиџәоу аеадара анҳахьуа, – аџбатәи иееим џәалашәарак иоузшәагы ибеит.

– Шәеадакәа шәааркәатцны, исхәо шәаазхәы-ци. Уаха инаркны ахага иџны ҳахаџлароуп. Иџсы џазар аџныџа дмаар дабаџои. Џәара дџәыџаџсы-зар, хымџада, ила аџныџа игьежьуан, хымџада иџсы џоуп, – зџызџәа ирзызырџуаз ахџатәи, иеыркәышуа, иажәа нарылеитцеит.

Аџыхәтәан еизаины, аигәылаџәа ирызбеит, ашара адәы ишаакәлалак, хәыџ-хәыџ аџсыжырџа еимырдарџ.

Мышкы хәлаанза аџсыжырџа аимдара иаџын аигәылаџәа. Рыбла иабазеи. Ахага баша дкыгәуа аџсџәа дрыламзаарын. Дзыхьзаз, амџ зхиаахьаз ақыртәуа нышәанџракәа ирыџџахьан. Иааирџшхьан рбызшәала ианыз аџыракәа. Хатгәынџыџхьаза џатлыкак ауаткеи шәыркәаки рџагылан. Иубартә иџкан, уртә ауаткакәеи ашәыркәеи мышкала дрыхьзаны, иџамџазы, ишыртәиргылаз.

– Иара итәала ишыа иуит, ахага, – илахь еикәтцаны
феаитит актәи.

– Иарбан шьюуроу уи ахага идыз, иуаажәлар
хандыртәарц иҳақәлан, иҗахаз җахеит, инхаз
рҗынҗахь, рабдуцәа рнышәынтрақәа ахыҗаз ахь
иҳашьтит, – иҳәеит афбатәи, маҗк иеаархатцаны.

– Шәаҗәытци аеырзажәра. Хәхьҗсыз хәҗсит. Ахага
даххыччаны дахьцаз шәымбазои. Иахьа хзыниаз
зегьы хабжьара инхароуп, – нараҗеикит ахҗатәи.

Уаҳа ажәакгы еибымхәазакәа, еишьталаны,
ажыцрақәа инарыха-аарыхо аҗсыжырта алтц-
ра иаҗын аигәылацәа. Амфәхь икылсырц рацәак
шрыгымыз, рышьтахьҗа ала хатцабжьык аҗьейфхәа
иаарахәит:

«Исхәо шәахауама, аҗсуаа!».

Аигәылацәа ааҗгылеит. Рышьтахьҗа иаахьахәын,
абнаршәырахь инаҗшит. Аха җсы зхоу азәгы абнара
дылырбаауамызт.

– Хәқәҗызтыз уарбану?! – аҗьейфхәа ибжьы
ааиргеит актәи.

«Абыржәытәҗьа шәназвысыз анышәантраҗы ижу
ахаҗа соуп!»

– Уара уаҗсуами?!

«Аиеи, саҗсыуоуп. Сыҗсы җанатцы аҗсуара
аныҗәгара иацәымаашьоз среиуоуп!»

– Нас, иуҗахузеи хара хәкнътә?!

«Шәара шәкынтә акымзарак сҗахзам, акызатцәык
ада!»

– Иарбан уи, акызатцәык хәа узәу?!

«Шэгəшəeanыз, аңсуаа! Агəзианра тархагагоуп!
Хагацаа Анцаа иахьирхəанза, ма иркəышаанза
ишəартоуп, иагацаоуп! Шэгəшəeanыз аңсуаа!..»

– Уаха акыр хаухəар утахума?!

Ахагəын итəуаз абжы уаха ирмахəзeит.

Аигəылацаа еиғаңшуа акраамта еидгылан, нас
ипканы иоурышытыз ахəычкəа реипш еитцагəгəа,
рымға инацыртeит.

АХƏЫЧЫЧЧАБЖЫКƏА

Азəк дышəуыкызтəуа, ашəуык дazəызтəуа аам-
тeикəшаракəа, зны имшаңшараха, ғазны ишьаа-
ртəыраха, аамта-аамтала Аңсны атоурыхтə дакыакəа
ирнылахьeит.

«Хаи, абааңс, уажəшьта Анцаа ихəозар, иаа-
итцагылаз хғаазагакəа бғааитцыхрак шңармоури»,
– хəа, абыргцаа матанеиуа, ааңсарак рыкəымкəа
Хазшаз иашьапкра ишағу, афыртын бааңсы аиңш,
шə-рыцхарақ зцу аамтeикəатцəак аацəыркыахуeит.

«Ус лахьынтцас ихаңшоуп, хшамкəа ханшахоз», –
рхəоит ауаа кəышкəа.

«Ишңа, нас, ари ауыза аңсадгыл хазына, аха-
уа зуыда, аңсабара аңшзара затəашьоу амилат
рңанат тың иахыбаамхарц азы, есшəышыкəса ршьа
ахтынцатəхоит, иара иахшаз атeицəа».

«Иацтəи ахарштрахь зхы зырхаз, иахьа Анцаа
игəамңхо амғаңгара иалагаз, ихы аадимрдырыр
иуам».

«Аңшзара еснагъ ихъчалатәуп, азыхъгы ианаамтоу
еитумхыр, изыткәахар, ма итабаргы алшоит».

«Хъдеицәа хазынақәа рытсы?..»

«Убарт рылоуп аңшъатытқәа иахъанзагы еи-
қәханы излаиуа».

«Псадгьыл змам акгы имам, акгы дақәитым,
иҕиарагы гьамадоуп».

«Иаххәеит хәа, астәкыа ңышәашъа убахъоу!..»

Арт ажәақәа ауаа кәышқәа аңсәзаара иднар-
баз, иднартцаз роуп. Азхытца аҕагылара шзалымшо
еипш, алахъынтцамәа анытцагы алымшозар акәхап.
Ицалатәуп, аңсәзаара аҕылеипш иаанымгыларц,
ипсеикәырхагоу ахауа мшакәарц, аңшзара ауаа
рыблақәа ирхымзыларц, атцысра иаҕу аңсуа гарақәа
шъахәитза иаанымгыларц азы.

Баша ирхәомызт, ажәйтә, аңсуаа ирашәо рымхы
иантәзгы, рабцар маҕәа еикәышәшәа иаарласны
иахъырңыхәашәаша ишьтан хәа.

Аңсны еипш икоу аңсадгьыл, атытха ңшза
илҕызоуп, еснагъ алаңшқәа азырхоуп, убри акнытә
уи ахъчара иазхиазароуп, неилых кәмтцакәа атцеицәа
зегы.

Ажәала аңсадгьыл ахы ақәтатәзам, аус аҕы
ишәкәырғәғәтәуп. Абцар шытыхтәзар – хататас,
итынчңсәзааразар – ламысцқала.

Ашъа акаҕара азәгы иҕахзам, анцәа игәамп-
хакәа иишаз хеилагак иакәымзар. Аха ақәылаф
иабцар иаҕаргылатәуп абцар. Зан, зхәыцқәа,
зыңсадгьыл ззымхъчаз ахатца – баша ииз, аңсуа хауа
цқәа зкәашъа азә иакәхоит.

Згэы еиҥаҥаз ауаҥы днахэны даахьяҥшаанза ина-
сыҥ наимҕэыҥаҥша иҥоит.

Иахцэыҕыашыуа иалагеит АҔСУАРА. Ианбы-
кэыз аҥсуа хатҥа аласбеиҥш данҕыаҕыахыаз, атэым
чан ала данбеиаахыаз, аҥсымтэра цыфас-гэыхэс
иҕатҥаны амгэауаҥра анныҕеиҕахыаз, тэа збаз тэа
анихэҕэахыаз, агэыла ирыцхара данеигэыргыахыаз.

Ауаатэыҥсара аҥнутҕатэи реилыҕраара. Итэаху,
ишэартуо,узқэала иузытрысу алацх аҥызахара.Хаи,
хаи, ишпашэартахеи иахыатэи хаҥстэзаара, хаҥсуара.
Ахыаҥарч еиҥш аитҕбы аиҕабы дихэлаҕыаҕыо, аиҕа-
бы ихымҥаҥҕашыа аитҕбы дыннамкыло...

Ааигэа иаххаагаз аибашыра...

Еизааигэоу, зыцэгэеи-зыбзиеи еилаз, аха иан-
шэартаха, хара хус даеакуп хэа урт реилазаарахытэ
цэоуки рынаскыара. Ианынаскыа уа иаанхазтҕыы
– азамана. Аха, ашыаартэыра алтҕра ашытахы,
ашэыргэындақэа, иҥха-ҥхаза ҥыҥқэак цэытҥшааны,
реырхатҥаны, аибашыҥы, аҥсадҕыл ахычаҥ
иааиҕэыҕэҕэарҕыы цэгыа ирымбо рыҕалара хыаауп.
Иахаҕыы ихыаауп ахчат, ахымхэхэр дара иаха
ирнаалоушэа ахыырбо. Аха ирымхэахыеи, анхаҥ бзиа
еснаҕ дхандеиҥуп, ахкаара бзиақэаҕыы ҕаитҥоит,
ирахэ ибзианы ихэларц азы хэа. Урт арахэҕыы хара
ишаххэо игазазам, ирфо ахаскыын еилырхуеит.

Абартқэа ракэзар, хаҕеиҥа, хара уатэтэи хҥеиҥш,
ханарха?...

Аха ихархэозеишы анацэа рылаҕырз, абацэа
ргэырҥақэыҥсычхабжы, аеҳэшыцэа рытэаабжы,
ашыцэа ргэынҕыбжы?..

Абарт зегы ртак акатцара зылшода?..

Ихэыцуа ауафы ихы еилагартэ дантагылоу, азкышықәсқәа ирықәлоу, згәамч еикәырханы измоу абааш хыжәжәарақәатқәа псычрак аарныпшрымашь хәа агәтыпсаара аамтазы аңсуа ҟнәтәқәа ирыҟныҟны иуахауа уалагоит, макьаназы збызшәа хаареи зыламыси еикәырханы измоу анацәа ҟарацәа ргарашәа, ахәычыччабжьқәа.

Ахәычыччабжьқәа – аңсәзаара ахаара-бзара.

Аа, зегы ртак.

Анацәа рылагырз рҟазырбо, абацәа ргәы зыр-ҟәандо, аехәшыцәа рытәаабжь зырзытүа, аешыцәа ргәынқыбжыи аанызкыло.

Ахәычқәа рыччабжь!

Имицгыи рыцхаражәхәаҟцәа!

Аңсымҟа иангылоу рыпсырхынхәыга!

Ахәрахьаа зыхәшәтәуа ахәырбгыц.

Заҟа махәта рацәа ахылҟеиаахьоузеи ари аңсәзаа-ратә тла. Уи жәра-зра ақәзам. Иғәғәаҟацаза игылоуп ишгылац. Иагыраан уи амахәтақәа алҟаахьейт, иагырааны акатарақәа ҟах-тәахьейт, аха ҟыц еиҟаинылахуейт, еиҟах, еи-тагыи аҟарҟыцхуейт, ахәратыпқәа анпыҟкала ишанугыи. Урт ахәрақәа ахаангыи агәыцә хада рзырҟазом, анытшыагыи рымазам, мышкызны, ҟыц ииуа абицарақәа рзы тоурыхеиҟахәаҟхарц азы.

Ибзиагәышьян аҫоурых ашәахстақәа анымзар,
аха шәахста зным аҫоурых злаҫоурыххарызеи, аҫс-
тазаарагы злаҫтазаарахарызеи.

Аҫстазаара ашьалагаҫагага – ахәычыччабжьқәа!
Ахәычыччабжьқәа – аамта ашәага-загақәа!

АЛАМАҢА

Уи, аҫшәма ирыцхашьяны ашта иҫтимцеит.
Ааҫсарақәагы аумацхыз.

Заҕа шықәса ишәарыцеи, заҕа шықәса аҫшәма
иашта-гәара ахьчеи.

Иажәгәышьеит. Ашықәсқәа неицыла-неицыло,
иацы иласбаха, игазаза аҫшәма ишьапқәа
ирыцахәмаруаз, иахьа ицәалашьшьза, алацәақәа
рыхтратцәҕьа иацәаашьо ашәшьыра иҫаиоуп.

Аҫшәма еиҫаиаазеит ала ҫарақәа. Алақәа
ззумхәари – чамыртәа, бгамырцәа, ахьчала, агәарҕла,
ажәакала, анхаҫы-ашәарыцаҫ есымша ҫызара
изызуша, зда ҫсыхәа имамыз алажәлақәа. Аха
аламаҕа, агыларатцәҕьа шалымшогы, ала ҫарақәа
иаархыкәласуа, ҫсгахак рнаҫар атахым. Анкьатәи
агәы азҫоуп. Зегьы иара хәтырла иазныкәозар
атахуп. Ала ҫарақәа ахьабо ахлахатц гьежьюеит,
иалшом акәымзар, рыласра аарымхны, иара ахатә
еиҫш изеиҫамҫуа иҕанатцар еиҕнашьоит. Афатә
аихарак иара, ашта-гәара еиҫхәа шеибгоу иара,

ашратәкъа иакәйтны зхы збо иара. Ма анкъа еиңш абжыы царыхәтәза иаатнаркъондаз. Лажәк шаабац. Абжыгы адамра итыџуашәа, итабаа-тагәаџаза икоуп. Иаакып-кыпуеит, иаахаухауеит, арахь азқәа ирызџиартахаз ахәы қамсажәгы ажәыр-жәырхәа, зшьапхыцқәа ххаахьоу ашьапажәқәа рыла иаабглоит. Азқәагы ашьцылан, ирылакьакьо шьапхыц шықам дырны, нанькьара рымшха, ахәы ақамсра иалакәашоит.

Аламақа ажәйтәтәи агәы канажьыр атахым, аха уи агәы мыждагы ацәымсажә еиңш ихәарџахьеит. Ахдырра мыжда абакоу умхәозар, агәы аарразны шәшьырак иаататәар, аңшәма иазнеиго ахәы азнархар. Аха ажәра, ахы абзиабацәареи, ахыбаарақәеи, агәыңшаа-хыңшаарақәеи ирдунеими.

Аира аамтәи аңсра аамтәи ирыбжьанакыз ашықәсқәа иреишуа, икымкымуа ашта итахеит аламақа.

Ала җарақәа аңсҗазаара ртахуп. Тьпк иазынкылом. Ргәашьымх җыруеит.

Аламақа аңсҗазааратәкъа агьама ахаштхьеит.

Q-дунеик штак рыцәтшәахеит.

Q-дунеик аңсҗазаара еимаркуеит.

Урт аф-дунеик аңшәма игәы еицтеигзоит...

АҔХЫЗҚӘА РЫГӘРА ЗГОИТ

Сара аҔхызқәа рыгәра згоит. Урт зеггы ауеипшыху. Иҕоуп, ицәырҕьа-цәырасуа, агага иафызаха иушьтоу, ишааубаз еипш атх лашьца иналазуа. Иҕахуп даеа пхыз шанақәак, ацәа зырҕьало, ашара аҔхьа уцсабара иагәылапшуа, амш дузза реалагза, ушьара уқәҕьаны, иаауцрымтцуа иуцуггы. Иҕахуп, уеумыргазар, иҕалараны, узыкәшәараны уҕоу узырдыруа. Нас урт харштшьа рымазамкәа, лассы-лассы реугәаладыршәоит, иухаурштырц уалагарггы, зынза уанырзыпшзам цьара иаауцылоит. Урт урылазцахьаз ацәа хаара еипш иааукәхауеит, уашьтцаа иахьынтәауа ахтысқәа рахь удырхынхәуеит.

Атыхәтәантәи ашықәсқәа рзы сара избо аҔхызқәа реихарак зызку иаххаагаз аибашьра ду ауп. Уаха урт аҔхызқәа рылтшьа сзыҕамцеит, иага сеысшәазарггы. Урт аҔхызқәа, сахьыҕазаалакггы, сахьрылоу сабду иашта, саб иәната акәшамыкәша роуп. Схәыцра ашьтақәа реипш сыпсггы уа икәуп, ирнуп Мгәызырхәатәи амфәхәастақәа, амфәдукәа, ирыцуп сықәлацәа, сқытауаа.

Аибашьра алагара мчыбжык аҕара шагыз избаз аҔхыз шанаггы ахьызбаз саб иәнаҕоуп. Уи шызбаз абас ауп: исзымдыруа уадак сыфәнагылахуп. Ус ашә аартны даафәналеит, анцәа иеипш хгәыграқәа зыдхәалаз, Владислав Григори-ипа Арзынба. Сара

саашанхеит. Ахаан сгәы иаанагозма, пхызлагы, абри ифыза, жәлар ртеи ду сара сахыкыу дааиуеит хәа. Аңсәагы сеимхәаеит. Аңардә даахан, сшанханы сахыгыз, сәңхәа инаиргылан дныкәтәеит. Цәтсәагак иңыба иаәтихын, иаасиркит.

«Ишубо, сышәхә, сшахәда ахәы еинылацәеит, исызтусаароуп», – ихәеит.

«Владислав Григори-иңа, шәара шәхәынтқаруп, ишшәықәнаго аңсаара сылымшар хәа сшәоит», – схәеит саргы аңакс, сғы акуа-иашыта.

«Иңсаа схәеит!» – ағыеи аасхиргеит.

Сара снапы штыс-тысуаз, ихәхәда агәтәцәкыа иахызеиқараз аңаңсаага нықәсшыын, хәыц шыаңарак умбо цәахәак налздеит. Уаха аңцара сылымшеит.

«Сара уаха аңсаара сылшом, шәсырпхашыоит», – схәан, иара ажәак ахәаха дахызаанза сындәылтцит.

Ашыжь сханңаза сғыхеит. Сыңхыз шана сан ианылзеиңасхәа дааиңанаргәгәеит.

– Сыңхыз бааңсрак иазкума? – сләңцааит сара, ләаңшылар анысгәамңха.

– Сғы аңаңзара сәәыуадашуп. Аңсны аибашыра қаләит, гәнаҳара згымхаша. Цқыа исахәишь, ихәхәда ишеибгаз иңсаама?

– Мап, сан. Агәта иахызеиқараз цәахәак алыздеит.

– Аибашыра қалагәышыоит. Цәахәак ада алумгазар, хара ҳаиәаиуеит, ҳмилаң шыаңанкыла иңахазом, ҳаиқәхоит, амала ҳцеиңәа маңымкәа иңахәгәышыоит.

– Ислабдырзеи имаңымкәа ишәахо.

– Пхызла ахәынтқар ихәхәда аңсаара иаанаго, уи дызхагылоу ахәынтқаррағы аибашыра ақалара ауп.

Агәта иахъазеиҕароу иалудаз ацәахәа, ҳагәтылсақәа азәырҕы рҕахара ауп ҕакны иамоу...

Абасала, пхызла сара избеит Аҕсны зтагылараны иҕаз ашьаартцәыра. Иара убасгы сара пхызла избеит аибашьра аилгара аамтагы.

Аҕәа ахақәиттәразы ианартәи ажәылара уатцәи иҕалараны уаха, Шәбаратәи ахырхартаҕы, ауха лацәааихьшырак сахьнышьталаз, Аҕәа снанагахит. Зизариа ихъз зху амҕадуҕы игылоу аҕнеихагыла, аибашьра ҕалаанза сахьынхоз, аҕы снанагахит. Дсыцуп, сҕыза, апоет баҕхатәра Владимир Ахьба. Аҕбатәи аихагылаҕы иҕаз суадақәа рыҕналарта ашә ҳаннылагыла, иаартыхуп. Ұныҕналазар, амцабз ихъязшәа, дҕацшыуарцеиуа агыруак даахпылеит.

«Аат, уара алахша, арт ауадақәа сара истәуп, араҕа усс иумоузеи!» – сааи сааизытҕьан, ихәдацәа дааныскит.

«Издыруеит арт ауадақәа уара ишутәу, аха тагаланыеза сара истәуп, нас иузсырхынхәуеит», – ихәеит, ихапыцқәа харцацъны, сгәы сахаҕижәарц, дыччо.

«Иусырбап, сара, тагаланза саудақәа сымхра зеипшроу», – схәан, ирымчны атзы дахьынаныскъаз, иҕсы ихшәаны дынкаҳаит.

«Ари душытеи», – дааҕьатцәыҕьатцәит Владимир, сиқәзыр хәа дшәаны.

«Уажәраанзагы ари иҕыза ала аҕстазаара иҕәнагамызт», – схәан, дырхәазаны суадақәа рыҕныгара сшаҕыз, инахараны ипжәаз снариадк саанарцшит.

Саатқәак рышьтахь, ашара ҳацны, бѣармцала
хамѡа тарцәуа, Аҕәаҕа ххы ҳархеит. Аха... Дырѡегых
ихьаттәхеит...

Уахь ҳанеихоз сыпхыз азхәыцха сывазамаызт,
аха схи сареи ххала ҳанеизынха ашьтахь ауп
сыпхыз азхәыцра саналагаз. Уи есымша сыблақәа
ишрыхылазгы, зеггы акоуп имцызар стәхын,
тагаланынза аамта акрыбжьан, ҳара ҳаццакуан,
ирласны аҕа ҳацсадгыл иқәцара ҳахыццакуан...

Сара ацхызқәа рыгәра згоит.

Иахьа саб иаштаҕы иқәгылоу ахахәтә ѡны ҕатан
ѡажәижәохә шықәса рацхьа. Убри ҕатцаны ҳаналга
ашықәсан, убри ашықәс дазыпшызшәа, сабгыи
итәымта дыштагылаз ицстазаара далцит.

Сыздыруам, саб уи аѡны ҕыц аѡнатәаха, тынч,
иара изалхыз иуадаҕы ашьталаха ахьимазаз аума,
мамзаргыи сара уи аѡнаҕы сахьымиз, иахьысзымҳаз
аума, ѡажәижәохә шықәса рыѡнутқала знык
иадамхаргыи уи ххәхәтә ѡны сыпхыз иаламшәацт.
Цхызла сахьтәоу, сахьгылоу, сахьыѡноу, уи иавагылоу,
актәи аихагыла баалыхны, аѡбатәи ахьамҕлыхны,
хьшыцбатас инықәпраарашәа игылоу сабду иѡны
ауп. Иагьараан, схәыцра аамтақәа раан еицш, цхызла,
уа икҕаҕатдоу ауацьаҕ садтәалахьейт, иагьараан
ахьаҕыи аѡѡыхаа саҳахьейт.

Арт ацхыз цхқәа рышьтахь ишцауадаѡу ақалақь
аҕны анхара, абетон еихажьқәа ирылху ауадақәа
рыѡналара. Аха ауаѡы, ақьачақьцәа зхақәитра
зымхны, ибжьаны, рлабчашь иахадыргьежьуа
агышәыг еицш зеггы дрышьцылоит. Имѡа ахыр-

хартақәа ракәзар, иара ицәтәыму, ахааназы зышь-
цылара илымшо аганқәа рахь даниаргогы ҕалалоит.

Аңсҕазаара егъа махәта рыла еибытоуп.
Еилыргам аңхызи алабҕабеи.

Урт рхәаакәа изыртымцыз, ҕа аңсҕазаарак иа-
нымиац зласакәу ала, сыдгылтә аңсҕазаареиңш
аңхызқәагы рыгәра згоит...

УИ АҢНЫ ИЦЫШӘХАХЬАН ШАБАТ ИРАЗҖЫ

Уи аҥны ицышәхәһазаарын Шабат илахынца,
аха иара ҕыстааха, дыргәабзыҕа ихыччон. Иара
убастәҕәа ллахынца лылахәмарузаарын Хьымра.
Уи ус шакәыз абеидыруз Шабат, иабалдыруз
Хьымрагы.

Ускан аамтақәа зынза даеакзан. Агәеибабылра
иахәа ааста иаха амч аман, аламысгы ааңсарак
ақәымкәа, ирыбжәгыҕежәуа ауаа ирыбжәан.

Аңсуа радио акорреспондентс аус зуаз Шабат,
иусура аңыхәала Гәдоутә дахәааиз иахаит иаб иашәа
Грышәа ахәшәтәыртаҕы дышьтоуп хәа. Инапынца
усқәа анынеигза ашьтахь, иаразнак Аҕәәҕа ихы
мырхакәа, ақалақь аҕнытә ахәшәтәыртахь ицоз

автобус џеижь дынталеит, иаб иашьа дибарц. Автобус ауаа рацәа тамызт. Иҕацәыиз атәартақәагы ыҕан, аха зҕаб цәашкәакәак деиқәыбарфынха атәартақәа рыбжьара дыбжьагылан, автобус атуан иадҕацалаз амаакыра кны. Шабат ари аҕхәыизба дшыналыхәаҕшыз, иҕсы налылахеит. Ақалақы ахәшәтәырҕеи ирыбжьаз амџашәара маҕмызт. Из-хара длыхәаҕшыртә, иааинырсланы акәзаргы бзиа дизырбаз закә мчыз азхәыцхагы иазартә дыҕан. џажәихәба шықәса ирҕагылаз арҕыс, иусуратә тагылазаашьа ауаа рацәа шинардыруазгы, ишинарбозгы, абри аҕхәыизба леиҕш игәы ҕыз-каашаз иахьанза азәгы длықәымшәацызт. Цоуп, ашкол данҕаз, жәа-класск рыҕны дантәаз, бзиа иибаз иқыта пхәыизба Сусанна лахь иахьанзагы имаз абзиабара зыҕсахшаз дҕаломызт иара изы. Аха уи дигартә аҕагылазаашьа изымҕаз, дхәыцы аахыс илаазаз АҔСУАРА иаха еиҳаны иҕхьазон, инасып ааста. Иара, гәаныла ихәашьала, иҕара дахнаҕаан, бзиа дибейт, изымдырзакәа, иуаз аҕхәыизба. Урт абиҕарала ишеизааигәамызгы, Сусанна ландуй иара иандуй еижәлантәқәан. Ишҕа, нас? Аҕсуаа амаҳаҕа хәа ззырхәо дарбан, ажьра-ацәара еилазго иами. Сусанна лгара ажьра-ацәара аилагара акәны дахәаҕшуан Шабат. Арахь ибзиабара хәаак амамызт. Ларгы иара диειцәамзар деиҕымызт. Избейт ихы даиааирц. Даиааит, ус ухәар ауазар. Убри аены инаркны Шабат датҕалеит агәнаҳарақәа ирейҕам гәнаҳарак – Сусанна лыгәнаҳа. Убри аены инаркны иҕара бжазтәыиз агәнаҳа датҕаланы даауейт, Сусанна

лнафс пхэызбак адунеи дықәуп хәа ихахыгы аагара ицәыуадафны.

Абар, иахья!

Автобус афы еихшәеит уи игәы.

Ифәпхья даацәырцит, апхэызба цәашкәакәа, хцәыбырфын.

Ларгы, дхашхатәрахазшәа, азә ила дын-хымпшылазо, дахыпшыц дыпшуан. Ус дахыфказ Шабат иахагы еиғыишон. Игәазхара длыхәапшуан. Ныцнәтә иидыруз азә леипш, знык лапшбарала бзиа дибейт. Хатца дымцацзар, дахыфказаалак дыпшааны, пхәысс дигароуп. Ма абри азғаб, ма уаха азәгы.

Ахәшәтәыртә апхья иаангылейт автобус. Иццакы-ццакуа итыцуаз ауаа рыжәпара дшалаз ахәшәтәыртә дныфналейт Шабат иахья игәы фызкааз апхэызба хцәыбырфын.

«Баагылишь, ахцәыбырфын, беилысымкаауазар ббап. Иахья баша саб иашья ибарахәа смаазейт. Уи ахаангы зымшьта бзиаз уафын. Анцәа ихәар, иахьягы уи имшьтабзиара сатцанакып», Шабат дыццакы-ццакуа иаб иашья дахыишьтаз апалата днафнаххит. Иархәейт, уи иахья дшылырфәаз, афныфа дышцаз. Шабат дыззаиз дахымбаз игәы шинархыызгы, дааиташәан, ирццакны автобус аанфасыртахь дналбааит, ишьапқәа итцпраауа.

«Акгы баша ифалазом. Ус иафыхызар акәхарын. Азғаб хцәыбырфын дысцәымзырц азы акәхап Грышья сааианза илфәара зыфалазгы. Уажәшьта длымбаар дабацари. Иагыарааны длымбааргы

ара стәазаауеит», – ихала ихы дацәажәон Шабат, аҫатынҕатца апақ-апақхәа дахо дахтәаз.

Автобус знык иааны ицеит, аха дыказам лара. Иарггы дтәоуп аанҕасыртаҕы, ашәарах иахаауа ашәарыцаа диеипша.

Дыказам ахцәыбырфын.

Ддәылымтцыр дабацари, ахәшәтәыртаҕы шыҫаларахәа дмаазар. Аха Шабат уи дызлеибаз ала ахәшәтәыртаҕы ишыҫалаша лсахьа лымазам. Ашыҫалара акәым, чымазааҕара ахәшәтәырта дахьыаҕало дрыцхаушыап.

Даҕа ҫатынҕатцак иҫыба иааҫихын, амца наҫраирсуаны, аа, дкәаҕ-кәаҕуа дахьаацәыр-тцыз. Шабат дзыкәтәаз атәарта акыр ишаузггы, аҫыпқәа маҫымкәа ишыҫазггы, аҕәашә иадҕатцалаз аҫапшыааы иуада хәыҫы днавагылеит, амра ашыра ләацәыхьо.

Шабат дцәытцшны ҫынтәҕа дналыхәаҫшит. Ларггы автобус ианҫаз аамҫа инаркны Шабат илапш шлызхаз гәалҫахьазар акәхарын, иара иахь лаахьаҫшымҫазы рылапшқәа ааикәшәеит. Ишибоз амцабз ҫалыхьҕеит. Иара ихарала азҕаб дшыпхашьаз аниба, акггы ҕамлазашәа, дҕагылан, автобус аaira дахьыццакуазшәа, дгәамтцхамтцуазшәа ҕатцаны даалаҕеит.

Иааит уи автобус ҕежьггы. Илбаашаз анылбаа, игылаз ааизыпшны инҫалеит. Азҕаб хцәыбырфын дшынҫалаз, Шабатггы уи дынҫаҕалеит.

Ақалақь ианналала Шабат ахцәыбырфын илапш даатцмыршәо дылзыпшуан. Дахьылбааз аан-

җасыртаҗы иаргы дылбааит. Хара-хара дахьцоз длышьтан. Җ-мѡак реипшьыртаҗы акѡакъ аҗны игылаз ахѡшѡтирта днавсын, даатѡины абиблиотека дныѡналеит.

Дгѡырҗеит Шабат.

Игѡылапҗѡыс Света ари абиблиотекаҗы аус луеит. Җѡарада ари азҗаб лара дылдыруеит, ара аус лымуазаргы.

Ашѡ дахьылагылаз маҗк иѡааирѡеин, ашѡ аартны ахыпҗѡа дныѡналеит. Светагы лтыпҗѡы дыҗан. Шѡҗѡык дашьталаны дааизшѡа, иѡыргазмалны акѡымкѡа, Света дналыдтѡаланы, ибжы аармаҗшѡа илеихѡеит иахьа дзыҗѡшѡаз ахтыс.

– Улапш уамжѡазеит Шабат, Хьымра дыссир-цѡоуп, аиашаз. Аха уаҗхазар җѡа сшѡоит. Ихы аахтѡѡ җкѡынак длышьтоуп, Лара дылтахзам, иара дзымгар зуам җѡа амѡаҗѡа лзикуеит, – лхѡеит Света.

– Лацѡажѡара былшару? – Шабатгы игѡыҗраҗѡа еизыркѡѡѡ Света дналѡапшит.

– Иахьѡу?

– Мамоу, мшѡан. Сара иааиуа асабша азы сеи-таахуеит. Уаанза лыҗѡтакҗѡа сзеилкаа, сбыхѡоит, – Шабат Света даалыдҗѡацѡыҗѡацѡит.

– Уи акрахсыртѡама. Угѡы ртынчны уусахь уца. Асабшанза исылшалак убап. Уара дурызҗызар, аус хнапы иакымы, – наиаҗалкит Светагы.

Шабат рацѡак абиблиотека иѡыѡнамырхакѡа, блала, сыпсы бнапы иануп җѡа Света дналыхѡаны, дындѡылцит.

Мчыбжь дуззак уи азгаб хцэыбырфын ихы дыштэгьежьюазгы, иахьцаз хэа имбазеит. Асабша захьзыз амш аены, ашьыжь, ифыза Гарики иареи Гэдоутатэи абиблиотека ашэ аартны иныфналеит. Шабат уажэы иаха ихы ахақәйтра айтон. Ифыза Гарик дгэырхатцаган, Света ара дацшэыман, деимадафын.

Ачкэынцэа дшырзыцшыз мфашьо, абиблиотека аусзуфцэа рыцсшьарта уада иныфналгалан дындэылтцит Света. Астол афатэхаақәеи азыхаақәеи ықәгылан. Шабат ибеит Света аицылара леазыкацаны дшыказ, игэгы мацк иаатынчхеит.

Аифызцэа ааифацшын, иаапышээрчхеит.

– Хусқэа маншэалоуп, излазбо ала, – ихэеит Гарик.

– Саргы усшэа избоит, – наиаतिकит Шабатгы.

Ашэ аатит. Иаафналеит Светеи Хьымрей.

– Шабат.

– Гарик.

Ачкэынцэа рхы лдырдырит.

– Сара шэара шэыздыруеит, – лхэеит Хьымра, Шабат лхы наикэкны. Автобус аанфасыртафы рылацшқэа анеикэшэаз амш аенеипш, даақацшьхан.

– Ииашану? Ари афыза анасыц анбасатэашьахеи, бара сыбдырратэа еипш? – иахаз агэра изымго Хьымра дналфацшит Шабат. Лақта шфахааз, иагьшцацшзаз. Ишцеитахыз акраамта илацш лыдырхаланы длыхэацшларц, аха аеынкылашьагы иеақәиршэеит.

– Калдахэара шэахэшьацацэа нымхазои?

– Ишцанымхои. Виктори Толиеи Аграа нымхои, саб иахэшьа лычкэынцэа.

– Убарт сыргэылоуп сара.

– Ииашану? – ари азцаара шгазараз шидыруазгы,
иаиыфыткыеит, уаха иихэарыз данакэымшэа.

– Ауниверситет алагы ибзианы шэыздыр-
уеит. Алитературатэ хэылпазкэа раангы акырынтэ
хаикэшэакэахьан...

– Ари амчабжь зегы баша схы аҕабаа
асырбозаарын, шэара ас шэшеибадыруз здыр-
уазтгы сқамсозма, – арт иахдыркыацама хэа лгэы
иаанагазар акэхап, Света лафк ныбжьалгылеит.

Акахуа еикэатцаа инахэо, хаа-мыхаакэак ина-
рыцхуа аамта акры ргеит. Лафкэак еибырхэеит.
Акыр еизааигэахартэ аҕагылазаашыа анрылта
ашытахь, Света даабжьалан, иахьатэи реикэшэара
алацаажэарахь лхы лырхеит. Уи лцаажэара убас
еифылкааит, иубартэ икан Шабат игэы Хьымра лапхыа
ишаалыртхьаз. Лара Хьымрагы, Шабат шықасыла
дизыпшны дтэазшэа, ифызара дшақэшахатыз
илырдырит.

Ихылца атцыс тахэмаруан Шабат.

Игэыргыа ицэхытын, азхыҕеареипш иҕахэ-
маруан Гарик.

– Ара даҕаа уск ҕаланы иҕоуп, – днавала-аавало
акэымкэа, лчаалыртит Света.

– ???

– ???

Аифызцаа ргэеисра аҕаарццакит.

Ирхэаша рғамшэо, рыбақэа тырхаха Света
иналғапшит. Урт рхаҕсахыа иапхыаз Света, иныр-
гэылпрааз ргэыграқэа лырхынхэырт, лажэа ина-
цылтцеит.

– Шабат, цоуп, Хьымра уара улдыруеит, аха арт амшқәа дырзыңшымызт. Бзиабара цәанырракгы лхьымңшыцызтуара уахь. Аха икалаз уи ауп, мчыбжык апхьа лара лтцыхәала уансацәажәозгы иуасхәахьан, ардыск лымтцарсра иҭахны дышлышьтоу. Лара уи дылтахзам. Ицәшәарагы лымоуп. Уара ишухәо ала, зныкбарала бзиа дубатцәкьазар, уара дутәуп, аамта мгацәакәа даамтцпаа дга, лара ушызара дақәшахәтуп.

– Света! Ибхәо ишану?

– Ииашоуп, ииашоуп Шабат. Уара иуқәнагоз апхәызба анцәа дуирбеит. Уара дутәуп, ухы уахәа.

Шабати Гарики Хьымра иналҭаҭшит.

Лара дтәан, цәгыарак ҭатцаны зхы ззышьтымхуа азә леиңш, асаарака дыңшуа. Лхаҭы еицраланы ибылуан.

Шабат игәыргьацәара дахәаеын, уаха ажәакгы изымхәо данықәха, Света иралхәеит, Хьымра иахьа лусурахьтә лхы дшақәитылтәуа. Ирабжьылгеит еицны иаалеиҭырц, еицәажәарц, рхы иазынхар еибырхәашаз усгы ирыңшаауан.

– Амала иудыруаз Шабат, Хьымра дыңшқарахуп, мыцхәы аҭьабаа лышәмырбан. Аҭныҭа дцарц анылтаххогы, аҭнынза днаскьажәгароуп. Ишуасхәаз иҭаца.

– Иаабхәо акы хахыңом, Света, – Шабати Гарики Света иналеихырхәаны, ҳаҭырла Хьымра илывагыланы абиблиотека иныҭнытцит.

Ари амш хазынагы ахәлара иахымыццакит. Хәык аҭарацәа ргәы рытцпрауа иахьныҭәоз, еибырхәаз, изқәеибыргәығыз зегьы, уи амш аены

ипшзаза зѣаазыртыз абзиабаратѣ чакъмаѣа
интаршѣны ирцѣахит, алапшкѣеи абызкѣеи инар-
цѣытѣахчаны. Акызатѣык, уи амш хазына иа-
цѣырымтѣахыз, рыбзиабара иахъынзахѣтаз ашѣыха
ишахъымзахъзгы, иааиуа асабшазы рыпцѣтазаара
еилартѣарц ахъырызѣбаз ауп.

– Асабша! – Шабатъ иблагѣа тырхаха Хъымра
днелѣапшит, дахъынхоз аѣнеихагыла ианаатѣагыла.

Хъымра ѣымтѣзакѣа Шабатѣи Гарики днарѣапшын,
лхы аалалырѣкѣит.

– Хъымра, иахъак хазлагѣажѣоз еижъагамхарѣ
азы баргы иѣѣеи ари ажѣа.

Ѣымтѣзакѣа дгылан Хъымра.

– Хъымра?...

– Асабша. Сара сажѣа ажѣоуп, Абзиараз асабшанѣа,

– Хъымра арѣарѣѣа днарыдѣкъан, аѣнеихагыла
днагѣылапѣа дѣеит.

Мчыбжык хѣа иусура аѣнытѣ иерымхны иан лахъ
даан, Шабатъ аѣаѣаихѣа иан длывагыланы чара хпыѣк
аѣазыѣатѣара даѣын. Мышкѣак рыла ихы-игѣы, ипѣсы
зегъы зытѣѣаз ахѣѣыбырфын дихатѣѣызаха дааиѣлон.
Лара излалхѣаз ала алитѣратуратѣ хѣылѣазкѣа рыѣны
изныкымкѣа дылбахъан, абиблиотекаѣгы аус луеит.
Ус анакѣа, уи апсуа сахъаркыратѣ литература бзиа
илбоит, дагыпсыуапѣхъызбатѣѣоуп. Иара иѣызарагы
лылшоит. Нас уи еиѣау арбан, асахъаѣыра зыпѣтазаара
азызкырѣ згѣы иѣоу арѣиаѣ изы, деилызкаауа аѣыза
данинасыпѣхо. Егъа ус даѣызаргы Хъымра лакѣын ихы
иѣагѣежъуаз. Уаха ииартѣа ихы аннылеитѣалак, аѣѣа
иааимнахаанѣа уи длызхѣыѣуан, гѣаныла длагѣажѣон,

ажәеинраалақәа дылзапхьон. Ларгьы уи иҕазшыақәа лгәы иахәаны акыркырхәа диҕаччозшәа ибон.

Игәы иамукәа, ахаша илықәыршәны дцеит Гәдоутәка. Еиқәшәеит Хьымреи иареи. Рызхара еибабеит, еицәажәеит. Иареи лареи рхала ианеизынха еибырхәеит ианеибагоз ауха дахь-дәылтцуаз, дышдәылтцуаз.

– Асабша! – ихәеит Шабат, ианеидытцуаз аамтазы, имкәытцаргәгәа иикыз ларгәа напы аауиштың.

– Асабша! – атак наилтеит ларгьы.

Ахәаша. Асаат жәаџа инархысхьан, таксик Шабатраа ргәашә иадгылеит. Света уи атакси даатыцын, рашта дааталеит. Даазгаз амашына аатәин, асаба шытарчы, илықәхәаша ицеит.

Шабат ицәа дынтахьтшыит. Иаразнак идырит Света лааишыа ҕеирак ишазхәамыз.

– Бзиароу, Света? – ипштәы ихкәа дналпыххылеит.

– Хәишьит уи арцыс, Шабат. Хьымра дымтцарсны дигеит... – уаха ажәакгы лзацымтеит Света.

– Ахаша лареи сареи хәибабонеи.

– Убри амш аеноуп иагыаныкалаз.

– Дахьиртәаз хәа ибдыруеи, схаҕа слацәажәар сҕахын.

– Иаб иџны дыкоуп. Иацы лџызцәа лара лыкны иҕан. Шәкәеицарсак узаалышыт. Уапхьа, нас уара ухала алкаа кәутцап.

Шабат, иани Светеи ашәшыраҕы иааизныжыны, иара имкәытцаргәгәа иикыз ашәкәеицарса дапхьарц, ишәталартахь дцеит.

«Шабат. Ишубо сара саниеит зегь реиха сзыцә-
шәоз анасыңдара. Аңсуа пхәызбак икалымтацыз
кастахьан уара уғаңхьа. Мчыбжьык ала исзымдыруаз
ауафы уццаразы ажәа устеит. Уара укны анасың
сақәгыгуан. Иахьа сызтагылаз арыцхара сацәцар
стахын, аха слахьынца сышзахымқоз сазымхәыцзеит.
Сылтит сөыза гәакьа хәа исыңхьазоз аңхәызба. Уи
снасыңдалтәит. Убри лоуп иахьатәии анафстәии
срыцхарақәа зегьы ашацәа реиңш исзызшаз.

Убри раңхьатәи амш азы, саргыи сцәытцыңшы
сухәаңшлон. Избанзар, узбахьан, уздырхьан. Схатә
исзымдырзо, фнуцқала убри аамтазы ак сацәажәон,
ак сытцанахәон, усқан сара аилкаара сылымшеит
умхәозар. Уара ахәшәтәыртахь ицоз автобус уантаз,
саргыи ахәшәтәыртахь акәын сахьцоз. Сан уа
дышьтоуп. Агәыхь бааңсы лымоуп. Деикәымхаргыи
хәа ашәара хамоуп. Иахьа зыфны сыфнанагалаз
арцыс ларгыи дылтахзамызт, сара исхырқьаны
дыңсыр хәа сшәаны, слахьынцадара санышәарц
сафуп. Издыруеит ара рацәак сышнымхо. Иутахым,
уңстазаара зәақәаз ауафы узлаицынхари. Аха маңк
иаасычхароуп, сан лгәабзиара еиғьхаанза. Сшәоит,
уажәшьта сгьамадаха, схьагәгәа афныка схынхәыр
сан дахыңсаар хәа. Уи ааста, сразкы санышәаны, бзиа
сыкоу цышьаны лгәы лыртынчырц азы макьана ара
саанхара иаха иамфаны исыңхьазоит.

Гарики, уареи, сареи хәнеикәшәа, ажәа аншәыста
ашьтахь, сгәыргьатцәа сөыза гәакьа иласхәеит,
уажәшьта маңк сгәы шсыртынчыз, исышьтоу уи
арцыс икнйтә схы сшақәитхо. Иабаздыруаз уи

геимцарак иалагзаны сагьухаршт. Уара иреигьу
анасың укәнагоуп, уагьақәшәаит, Анцәа сихәоит.

Абзиаразы, наунагза.

Лахьынтца бзиақ змамкәа иршаз, Хьымра».

Шабат абри ашәкәеицарса иоузар аахыс аамта
акыр тхьеит. Иниакәкәа ицахьеит акыр шықәсқәа.
Лхатца дилтны лыфныка даахьеит Хьымра. Ахацәа
рахь уи илоуз агәрамгареи ацәымгреи лхирцсааит уи
лынасың анафс измалдаз ахатца. Лпа хәычы дхазынаха
азхара дафуп. Шабатгы дтаацәарахахьеит. Ихшара
ыкоуп. Ирыбжьалаз азеилибамкаарақәа ирыбзоураны
ацхьатәи ипхәыси иареи еилытхьеит. Уажәы димоуп,
пхәысхшак длеипшымкәа иибо, рынасың ачаб-ра
шкәакәа илахәаны измоу ацхәыс. Хьымреи иареи
изныкымкәа ақалақь афны еиқәшәахьеит. Уи лхатцеи
Шабати ибзианы еибадыруеит. Таацәала еицны
ианибо Шабат игәырғара хәаак амам. Идыруеит
Хьымра лынасың азы дмашшуа дшыкоу. Уи лахь
имаз абзиабареи, разкыла реипшхареи еиқыбааны
илзеиғышыоз анасың лаша ахьлоуз, мтәыжәфәада
дпыруа ажәфәан даланатцон. Аха... Шьыжык,
ишыкайтцалац еипш, аусурахь дцаанза, ифызцәеи
иареи еиқәшәаны акаҳуа ахьеицыржәлоз даннеи,
иаҳаит ажәабжь хлымзаах. Илыхьыз лчымазара
дзазымиааизакәа, лыпстазаара далцит Хьымра.

Дышиашаз дцеит ацсы дахьыкфаз афнахьы.
Дналхагылеит, ацстазаара абгақыркы икылнаххьаз,
аха зыпшзареи зыхаареи мырзкәа лееиқәырцшьхаа
ацәартгәы иқәыз Хьымра.

«Хьымра. Хьымра хаа, Хьымра. Уаха иаабзамуити, бара мыжда», – дахьылхагылаз гәаныла длацәажәон Шабат. Ифьыкьаса ицоз илагьырзқәа дрылцшны дналҕапшит.

«Уаргыы харак имгакәа иузыпшуп схатца даазцагылаз агәырҕа. Уареи сареи алахьын-цадақәа...» – итаҕаза иҕаз лыбжыы аарла еилиргартә илымха иаатасит.

Даатрысит. Иҕынмырхакәа, аҕсы дахьыкҕаз ауада дааҕынтың, лхатца днаидышшылан, днаскьаны даагылеит. Иҕеиқырц дызлагаз итаҕынҕатца иҕы изақәыршәомыт. Инапқәа цысуан. Илымхақәа иртығыз абжыи, ицәалашәареи дцәыпцуа иҕрыхон.

«Уаргыы харак имгакәа иузыпшуп схатца даазцагылаз агәырҕа...»

«Убастцәҕьоу, Хьымра?..»

«Ус акәгәышьоуп, Шабат. Дасу илахьынца дза-хыцазом...»

ДЫЗЫПШЗАМЫЗ...

Ауаа иаарықәумыргәҕәакәа ахаангыы дара ирыхәо уск рәазыркраны иҕазам.

Цьорץ Вашингтон

Уи аҕеныгыдааҕса-дкара аусурахьтә аҕныҕа дааит Шабат. Имашьына ашта итамгалакәа, ашә асаркьақәа ирлаханы ишыҕаз иааныжыны, агәашә иадиргылеит. Саатк ашьтахь изҕаб хәыцы ахәыцбахчахьтә

даагатэын. Ашоура баацсын, асаркыақэа дырѡахар, дтажэуан, дрымѡахар, ахэынапқэа реипш иѣиаз ацэытдагычцэа ак ицэыргар ауан, аха игэыгра иаха апыжэара аман аґнытэ, ус ишыґаз инижыт.

Акыр дабжэозар, агычцэа рхы идырбахэеит, аха иаргыы иґаитцац ґаитцон. Иацы ааста иахыа апсымтэқэа мацк ишпашыақэымгылари, рыламыс хэа акрынханы иґазар ишпамґыхари хэа дгэыгуан.

Цыпх уажэааны, хэылбаехак, ипха хэычы ахэыцбахчахытэ данааига, амашыына ашта аґагалаха иазаанза, имѡасны ицоз, иидыруаз азэи иареи ааикэшэан, ишеицэажэоз аамта акыр цеит. Ус дааит игэыла Рауль.

– Шабат, ухэычы даашытыхны уаала аѡныґа, апшэмапхэыс абыста кнылхуеит, акы хайцнацхап, – ихэеит.

Шабат иаеимкзеит. Избанзар, ипшэмапхэыс дычмазаѡхеижытеи быстапхак гэхыааиго дықэыл-мырхацыт Рауль ипхэыс Нона. Уи уамашэа ауаѡы изааигэоу, агэылара пату ақэызцо, агэрыцхашыара злоу, зчеицыыка знапы иангылоу пхэысуп. Лымкаа чыск шааґалталак, лхатца, Шабат иахы даалышытуан, ипшэмапхэыс даанза ачуан дааґахауа афатэґатцартца дыѡнамлаларц азы.

– Иамаскуам, угыы шэымхырашэара саґеушэа шэара шэоуп сныґэызго, – ихырґыаны ауаѡы иргэамтцра зцэа иаламыз Шабат Рауль дицны иѣынеихеит.

– Амашыына ашта иґоумгалазои? – иґалараны иґаз ицэа иалашэазшэа дтцааит Рауль.

– Иахъуеи, сгәашә илагылоуп, саргы ара шыаҕак ахъыбжьоу сыкоуп, – Шабат инапы аайкьан, Рауль днаишътаleit.

Асасцәа ртамызт. Арыжәтә мыцхәы рәад-рымцалейт. Уаххәа рфеит. Ицәажәейт. Ааила-шәшәра иалагоны Шабат ихәыцы диманы афныка дааит. Амашына данаадгыла акапот аартны ус ишықәыз ибейт. Иаразнак идырит икалаз. Дәаханы дынтацшызар, акоммулиатор тыганы иргахьан.

Ашәа ицаша...

Агәацхара узымто амчқәагы ыказаап.

Цьоуки ақяфуразы иртахуп, аха Шабат амашына итцхра шыапыда иныжъра иафызан.

Шә-гәнаҳарак зырфеио агәнаҳа.

Шә-хәаак зырфеиуа агәнаҳа.

Уи аахыс шықәсык тцхейт. Уи аахыс Шабат дрыниахъейт дыззыцшзамыз, зегь реиха ихьантаз, агәырфәқәа. Иааикәшәаны дыцсит цсык ицызхаз иашәа Демур. Афныка зыцсы аазгаз, аха зчымазафара изазымиааиз ицшәмацхәыс лыцстазаара далцит. Ихы ахыгара изымдыруа, ахатца уси, ацхәыс уси, иара иусуреи, уаха иааицрымтыз арыцхарақәеи деимырхха дшыркугы, иерымпытжәауа, ихы рцәигарц дафуп.

Хәашан. Уи афынгы даапса-дкара аусурахьтә афныка дааит Шабат. Амашына дшаатыцыз игәыла Аслан, мацк уаанфәси, уажәыцәкьа снейуейт хәа ибжыи ааиргеит.

– Ус бзиақ хәқәшәаны хәкоуп уаргы саргы, Шабат, – ихәейт Аслан, ацсшәақәа анааибырхәа ашътахь.

– Аус бзиақәа анцәа иҕаитцалааит, уи ами абзиа, –
наиаҕаикит Шабатҕы.

– Уатцәы хықәкқәас иумоуи, Шабат? – дцааит
Аслан.

– Хықәкқәас исымоуи. Ишыҕастцалац. Ахәылбаеҕа
сыңшәмапхәыс лцәымза аркны, нас, сөы аакәадырны,
схәыҕи сареи – сан лахь, Мгәызырхәаҕа.

– Уатцәы уаанҕасроуп, Шабат.

– Кампаниак умоума?

– Сара сакәзам. Акампаниа змоу сыңсшьаф пхәыс
лоуп.

– Уа сара исусхәузеи?

– Сгәылацәа азәык-ҕыҕык сыманы аҕацха-рес-
торан «Нартаа» снейрц сыдылтеит, асаат жәаҕа рзы.
Илтахуп, хымпада уара уа уҕаларц.

– Сара!.. Лареи сареи иахзеилоузеи умхәо. Ма
зныкыр дызбахьандаз.

– Дубахьеит Шабат, егъараан. Дышпоумбац,
есымша абласаркыа еикәатцәақәа ныҕәылгоит. Лыб-
лақәа ухлырпшылазом. Амала, пшзак лоуп лара,
лааигәара уаф дналышьтуам умхәозар.

– Дыпшзазааит. Уи сара исызлылагәышьйоузеи.
Сара аңшзара сацәызхьеит.

– Ус умхәан Шабат. Цәгъара нагза убахьоума?

– Уиашоуп Аслан. Цәгъара нагза ҕамлазацт, аха
Хазшаз ихышьаргәытца сакәахшоуп, зынза пышәартә
полигонс сара салихын, уаҕа даасцрымцитеи.

– Анцәа думыргәаани. Ухшара хазынаха иҕоуп,
убарт урызхәыцла, уаргы урт рынасың уатцанакып.

– Иҗабуп Аслан. Нас уатҗы уҗсшыа җҗҗыс абенифис лымоума?

– Сара сыхәмарзом. Абрәтәи аигәылацәә әжәк халхәар лҗахуп. Амала, хымҗада, уара уҗкаларц азы ахәара җалҗеит.

– Сҗалап. Уа сара снейра лара акыр илыхәозар...

Асабша. Асаат жәәә инархысхьейт. Ихы ааидыруазар аиҗыларакәә раан әжә аниҗи бзанҗык аәагырхара зҗазшыамыз Шабат иҗахын иахыа иәагырханы днейр. Аиаша акәзар, уахь анеира раҗәк игәы ахымызт, аха аиҗылара аиҗкаашыа уамашәә уаҗы ибартә иҗан. Ацхаражәхәәә дыбжыатҗаны, лымкаала ааҗхыара иман.

Дзыцәшәозгыы ыҗан, хәарада. Иҗшәмаҗҗҗыс лхы атҗа иалоу макыана имҗсзат, иара ихатәгыы уахык лагырзыла ихчы мырбаазакәә дмыцәацызт. Арахь маза-арҗама иааиеиҗырбаргыы цәҗа изымбоз хәсақәакгыы азын цхы иҗааза иалҗхо алашара еиҗш, рхы ааидырдырыр цәҗа ирымбо, илаҗш инангылақәахьан. Иара изы ари аҗсҗазаара гьамадан. Илахыынҗа иаҗхыаҗа дахькыднакьо азхәыцратәҗыа дацәшәон.

Нас ишҗа?

Ауаҗы дшыақәҗыарц далагар, җынгылак змам амч алуҗа дҗаналоит, арыц еиҗш далагоит. Усҗан, аҗсҗазаара дырҗырбо данамазтәи аамҗа иҗкыыҗкыанашьоз ауаҗгыы алахыынҗацәҗа даа-җьеишыаргыы, датәамбакәә днаигәҗасыргыы цәҗа имбо дҗанатоит.

Зака рыцхара ыкоузеи ари адунеи афы. Иаахт-ны ихэо игэарам амзар, закафы зака хьаа каматас ирыгрыхоузеи. Закафы рхы ргэы ахшэаны, адамра лашьца иазхэыцхьоузеи.

Закафы...Закафы... Закафы...

Урт зну асиа азэыхэа днацлеит Шабатгы.

Шабат ицха хэычы лнапы данкны «Нартаа» дныталеит. Агэалаказаара бзиа арыжэтэ цьбара иалатэо, иаалкьа-аалкьаны акыркырхэа игоз аччабжькэа урт ирхапыруа, ауаа ацьцыхэа итэан. Лацшыла ицшааит игэылацэеи асас пхэыси ахьтэаз. Даргы дшырбаз, – «Шабат, арахь, арахь», – хэа рнапы кьо изфыртит. Ачеицъыка иахатэахьан акнытэ рнапкэа рымымхыкэа, лацшы хаала азэазэала апсшэа рахэо дшааиуаз, зыкэрахь инаскьахьаз асас пхэыс иблакэа аалыдхалан, амацэыс наилкьазшэа даашьакэхеит. Ицсып неины ихэда иахьаакылагылаз уа иаанхеит, аха нас мацк дааунышьтын, – «Лера», – ихэеит ибжыи изтымкаауа.

– Аиеи, Лера. Духамштыцзар, Валерия Дубцова.

– Лера, Лерка! – дналыдххыланы хэыцтас дааигэытцеихэхэеит. – Сабабыцшааи, бара, абзи ианиаша. Ханеипытцыз ашыкэс инаркны сбышьтоуп. Уаха бысзымпшааит. Бахьынхоз ақалакь еимыздеит. Быздыруаз азэык-цыцбакгы сыпшааит, аха еилырганы бтызтып рзымхэеит. Лера! Бшыпшзас, бшыхааз ус бынхеит...

Лера ажэакгы лхэазомызт. Цэыкэбар-цэыкэбар еишьталаны илеиуаз лылагырзкэа, лхы зкэыз

Шабат иарма жәәа дырбаазахъан. Еидгъаланы еидгылан акраамта еибамбацыз, еизааигеаамыз, аха изеидымтуаз ахатцеи аңхъыси.

– Уара, икалаз еилырганы харгъы ихашәхъеи. Нас иаххәаша хақәымшәари харгъы, – Аслан ибжыи Шабати Лереи салтцас инарыбжъалан, цәгъарак карцаны иақәыркызшәа, шыақақәак реааидырхит.

Лера Шабат днаидцын, икоу закәу макъана изеилмыргоз, иңшны аишәачара иахатәаз реаңхъа атамзаара нышытатцаны, лтыңафы днатәеит.

Лылағырзқәа лфыкьаса ишлеиц илеиуан.

Итәазгъы дырцәыңхамшыакәа лылағырзқәа дрылңшны Шабат диңаңшуан. Лхафы ианыңшуан ҫнуцқала аееизгара дшафыз.

– Сатамзааит, шәеизганы шәгәалакара бжыис-хызар калап, аха икацәкьоу анеилшәыргалак, иахъатәи хаикәшәара қыафшақә ишыкам жәбап. Аха ус схәеит хәа, ақьафуртахъ хамҭахытцар, аишәачара ишахәтоу имҭаңаагоит. Шәара шәыкны аңхъатәи атәца ашьтыхра аңхъыс илатәам, сара уи ус шакәу ибзиазаны издыруеит. Ишыздыруа еилазгоит, шәаргъы саҭашәтцап хәа сгәы иаанагом... Асасдкыларазы шәара ишәыцназго дабакоу. Ажәакала, аңсуатцасла иаххәозар, Анцәа илңха хамзааит зегъы. – Лера лылағырзқәа илкыз атәца иштатәоз, дҭахан, абжа аахыжәааны инықәлыргылеит. Итәаз зегъы, еиҳабы-еитцбыла иааибарңшны, атәцақәа неинкьа-ааинкьо акака ржәит. Шабатгъы зегъы икартоз хәа иаргъы ажәақәак хәаны, иатәца ааҭаирцәит.

– Абриакара санышәычха, даеа хәбака минут әжә шәцәызгоит, суазажә шәасхәоит, нас, Аслан хихәоит астал хзымшапигарц. Истахуп гәеитцыхрала хтәар. Сара схатагы арыжәтәи сарәи хшеишызцәамгы, саашәйдтәаланы тәыцақәакгы зжәыр стахуп.

– Азамана, Лера. Хгәы хытхытуа хәқәбыр-хеит. Бажәа нагза. Иахятәи амш бара ибзахкит, ццакыра хамазам. Иацта, бхацкы, – Аслан иакәын еидтәалаз зеггы рааста Лера дыздыруаз, илзааигәаз. Атагылазаашыагы иара ирманшәалар акәын.

– Ҡажәижәаба шықәса инеиханы итцует, рақхыаза акәны Ацсны санааз. Сқәыпшын. Ҡажәа шықәса среихамызт. Ацхынтәи ацшьарамшқәа раан, архиологиатә цшаарақәа практика хасабла ачылархәразы Ацсныка иаашьтыз астудентцәа саргы срылан. Знапы ханырцаз археолог қәыпш Демурдааидымшәодицынчкәынаеинаалак. Уамашәа дхаан, ауашы дизааигәан. Цқьа ханеибадырқәа ашьтахь излеилыскааз ала уи арқьыс Шабат ихъзын. Дархиологзамызт, аха уи ашықәсан иашыа Демур дицын. Итахын наукак ахасабала археология закәу еиликаарц, амазақәа мацсацқәак итар. Данызба аминут инаркны сыцсы илахеит. Ифара жәдыруа сыздыруам, усқан уи акала дыгәнаалан, дыпшзан. Дзыццәажәаз иаразнак дхихуан.

Ҡынла акыр хшаацсозгы, уаха атх иамаҳкуан. Хазхара хзеицәажәомызт, хазхара хзеибабомызт. Ҡымз дузза ахьцаз хәа хамбазеит. Хабзиабара убриакара ицқьан, ипшзан, ихаан, иахзынампзеит умхәозар. Сара исхароу рацәоуп, хәарада. Сан

убриакара леишәа чыдала слаазон, саргыи ацкыара зегь рацхыа иргыланы сахәацшуан. Сөыццәа азгабцәа арцырцәеи дарей еицылон, атцхкәа еицырхыргон қыафшақә. Урт рхымцапгашыақәа сара сзы илаламбатәын, дара рзгыи сара сыбнауафын. Аха... Ацсны зегь реырыцсахит. Шабат данызба нахыс сыхдырра сцәызит. Схәычы аахыс слымхақәа тызшыаахыаз сан лабжыагажәақәагыи схы интыцшеит. Шабат схәырны азы сеитозаргыи, сара сзы инасыцны исзыкалеит...

Апракатиказы иахзыццәаз аамта анынцәа сцеит сара сыфныка. Шабати сарей ажәа еимаадеит ирласны хшеикәшәо, хәпцстазаарагыи шеилахцо азы.

Афны сахънеиз сан иласхәеит, иказ шыказ, апхыакагыи икалараны икоу закәу. Сымцар исыбаргәыз, сыфныка. Сызгәтаккәа шлахаз, сан иаафаршәны мап ацәылкит сынасыц. Илхәеит аурыс згаб ацсуа қыабзкәа шылзышытымхуа. Сара уахъ сышцаз еицш, лассы схыагәгәа афныка агъежыра шыкәшәоз. Аихарак, сара иеилыскааз, сылцәызыр хәа дшәон.

Сара икасымцаз арбан Шабат азәгыи дышиееицшымыз сан илеилсыркаарц азы. Аха лара лхәатәи даахымцеит. Уимоу, ажәа сылтеит, сымцәакәа, лхәатәи сахыцаны, Ацсныка, Шабат иахъ санца, лычешылшыуа ала. Сара сышхәычыз саб машәырла дтахахъан. Сани сандуи рхала сраазеит. Уамашәа бзиа дызбон сан. Лгәы лырхыра, анцәа игәы анырхара исзафызан. Шабати сарей хшеинасыцымхоз агәра анызга нахыс ацстазаара сгәы ахымызт. Сцыкәкәеит. Мчыла

акәын адәы сшықәыз. Сан лахатыр азы мацара сцон аинститутахь. Ашәкәкәа хабжьысуан Шабәти сарей. Хымз рыһнуцкәла уи Краснодарка хынтә днеит. Сара уи сихәеит уаха ихы имыргәақырц, сара сахь дмааларц...

Хымз рашьтахь, иага исцәыуадафхазаргьы, сан ханхара лыртины Москвака хцартә лсыркатеит. Сышьтамта сырзит. Ус иаха еиғыны исыпхәзеит. Сара исыздыруам уи анафстәи ашықәсқәа Шабәт ишихыгаз, ега умхәан, уи дхатцан, схарштра иаха изымариан. Ус иагыкәлеит...

...Ахцатәи акурс асырkit. Ҷнак, схала афны саанхеит. Зака еидысхәыцлоз анцәа иоуп издыруа. Сәагыланы сцеит ауахәамахь. Сыгәнахарақәа схи-хырц Анцәа сихәеит. Ажәагы истеит лассы-лассы ауахәама сшаґаало, Шабәт идагы сыпстазаарафкны аґа хатцак ґып шимоуа.

Уи аахыс зака шықәса цуазеи. Дыпсит санду. Уи дналышьтәлеит сангьы.

Сара сакәзар, аинститут салгеит, Салгеит аспирантура. Аґоурыхтә наукақәа сырдоктаруп. Усурґа ґыпґла, пстазаарала схы сахашшаауа сыкәм.

Шамахамзар, сара есышықәса псшьара саауеит Апсныка. Саацыпхәза Шабәт иґызґып азааигәара аґып ылсхуеит. Сахьынзакоу сызхара дбаны сцоит. Сара Апсны саныкоу сыґесырфашьоит, ақалақь аґы цъара Шабәт дсықәшәар хәа сшәаны. Иааихґигахьоу зегьы здыруеит. Акы сиґырхагамхарц азы, ипстазаара сәалазгалар сґахымызт. Схы мацара сашьґазтґы апхьатәи ипхәыс данлылґ сынасып сазықәпар

сылшон, аха знык згәы таҗаҗахъаз, игәы арпхара
сылшозу сыздыруамызт. Ааигәа дзыкәшәаз арыцхара
ду ансаҗа, иареи сареи хәнеицәызуаз амш әенеицш
сгәы кылнатәеит. Ицшәмапхәыси иареи шҗеинаалоз.
Еицны ианызбоз сгәы шьтнахуан. Сеигәырғон Шабат
насыпла дхыхәхәо дыштәыз анызбоз...

Итәаны изырфуаз зеггы ргәеисра әеарццакит.
Шабат ицәалашәара ииааин, дцәытыцшны Лера
изныкымкәа длыхәапшхән.

– Шабат, – лажәа инацылцеит Лера, – сара
издыруеит уажәшъта ғыц апхәысаагара шуцәы-
уадафхо. Уара, издыруа уакәзар, қыафшақә ахаан-
ггы пхәыс дааугазом. Уиашазарггы қалап. Аха аамта
цап. Уарггы уеидара уараапсашт. Уажәраамтазы мацқ
бҗеитдыхрак уоур стахуп. Уара уи уапсаны анцәа
уишеит. Иажәа хьантазарггы, сара Анцәеи сыб-
зиабарей ирыстаз әәатахъа насызгеит. Сыпстазаара
зеггы мфәпысит ицқяны. Мышкызны... Мышкызны,
сапсаны супхъазозар, фызара уызуеит. Мышкы
иадымхарггы уааигәара ақазаара сара сзы ирейхау
насыпуп. Ажәакала...

– Лера... Лерка...

– Шабат, уаха ари аус халацәажәазом.

Алағырзқәеи аччапшьқәеи хыҗеаны еилатәон.

Шабат арыжәтә цьбара илсны дыказшә дын-
хынаа-аахынаауа, итақәарқәаруаз ишьапқәа рмар-
шәа иеақәыршәо Лера дналыдгылеит.

– Лера... Лерка... Анцәа ғытны иахьатәи амш
сшақәиршәо сеихәарггы ихасымтар қаларын...
Аха ауафы дыззыпшзам данақәшәо рацәоуп... Сара

ибасхәоит... Иҗабуп зеггы рзы... Сара исхырҗьаны
абри афыз аҗстазаара зхызгаз аҗхәйс, быбзиабара
сара саҗсазам... Саҗсазам, Лерка... Быгәнаҗа
акәзар иахьанза сара скыдҗьо сызмоуггы...
Аха сара уамашәатҗьа бзиа бызбон.... Бара
бақәшахатхазтҗьы, мышкы сыҗшуазма... Насггы...
Шьта сара... Сара даҗа знык аҗхәйс лаагара сгәы
иҗазам... Сара аҗхәйс дсықәзам... Бара ибхыбгахьоу
бзымхоушәа, даҗа знык быгәнаҗа аҗалара сҗахзам...
Шьтаҗьа иагьсышьтыхзом.

– Зеггы лахьынцоуп, Шабат.

– Уиггы здыруеит... Схы азхәыцра сҗахзам... Зхы
иазхәыцуа аҗстазаара зҗаху иоуп... Уи сазхәыцыртә
аамҗа аныҗалоггы сеидроу...

– Уиашоуп, Шабат. Ухы азхәыцразы аамҗа уҗа-
хуп. Уара уҗцакит хәа улахьынҗа уарҗцакзом.
Җажәиҗәаба шықәса сыҗшын. Сыҗшуеит даҗа
Җажәиҗәаба шықәса...

«Ишәхәа, уара, ура! Хҗамада быжь-җәыцак
нҗаркәкәа ижәит! Ашәак даҗсазами! Ишәхәа, уара,
ура!» – анафстәи аҗал аҗнытә зқьаф җаз азәы ибжьы
акеиҗхәа иаафуан.

«Ура! Ура! Ура! Иоушәыжь, уара, ақьафашәа, ура!»

Итәаз рлымхәкәа уахь инкыдыртцеит. Рнафс
аҗал иахатәаз ахаҗәа ргәалаҗазаара бзиан. Урт
рыбжьы Шабат изы ишымыцхәызггы, гәыбҗанс
ируҗои, зыҗстазаара иалагәырҗьо ауаа. Уажәы-уажәы
зыбжьы аарылҗьалоз ахатҗаггы, ибжьы убас иҗарын,
анаҗьалбеит, ашәак ааҗирҗьандаз хәа агәаанагара
уиҗон.

Ишпаказыназ астолашәа, ақыафашәа.

– Қыафуразар, қыафураз. Қарғыы хқыафқәа қахцар
ами. Уажәшьта, Аслан, аханатә иуахтаж анапынцә
анагзара уеазкы. Сара суаз схәеит. Анафс, аңсуа
еишәачара ишахәтоу. Уныхәаз хтамада, Аслан! – Лера
латәца аашьтыхны Шабат иатәца инанылқыеит.

АГӘТЫХА ЖӘАБЖЫҚӘА

АБРИ АУМА ИЗАХЬЗУ АҚСТАЗААРА?..

Ақстазаара – ари иаанагазом ауағы ахауа
леига-өеигоит мацара хәа. Ақстазаара иаанаго
қәпароуп. Ақәра рацәа нызтызгы иакәзам
ақстазаара змаз. Ақстазааратәкәа змаз, иахынзауаз
уи ақстазаара аилкаара зылшаз иоуп.

Жан-Жак Руссо

Алзынрак асышәаб еикәтцааха, ихьантыңыза зыб-
ға ырхәаны иамаз ақсабара аапынразы аееитцыхра
шацәыуадауу еипш, шықәсыла Шабат иқәығәғәоз
агәырға-хәақәа зынза дыдреиңын, алтрагы
ицәыуадаууахан, иқәра инапынцаны ихаңаз ажәра
ашәшыра иәаатцеикит. Иәаатцеимкыргы дабаца-
рыз. Аға икын ицәыпцәеит, аза икын – аөыртарны
ианыңкәа, дырөегых иааны иара иакәхеит
изаахазгы.

Ус ихәеит хәагы, хшарала анцәа ишихәара дыкоуп, ица, иотыпхацәа. Макъана дара рыла илахь апхзы маацт, аб иатәам амзар, дырхычехәозар даархычехәартә икоуп дара. Аихабацәа рхатәымџақәа ылырххъеит. Аитцбаза, иара ихәашьа, ахышәахыхра, аныда даазатәны инапы даанхалеит. Ацсабара иара атәы канатцозаап, ларгы деикәџыстааха, лаб ихәда дахаршәуп, дыгәарпхаџуп, иакәымкәтцарак иабзоураны дахьурхәыр утахызаргы, убз ухәлалыршәуеит, унапқәа увалыжьуеит.

Ацъма импсыша аматцә азылакәуеит.

Аиатым икәакәар былуам.

Ауаџ ихәшә иаатцрафы ишыкоугы ацшаара ицәыуадаџуп.

Ацсуа жәлар ркәышажәақәа еснагь Шабат илахьынцамџа хырхарта рбагақәаны ишангылоугы, урт ириааиуама ухәаратәа, агәкажыга аамтақәа рыпцта еикәатцәақәа урт арбагақәа хырџарц иаџуп. Зны-зынла ацта еикәатцәақәа иаарылпхало ашәалкьамрагы игәы иеан-натцалоит, ашәахәа таақәа игәы ишынтапхалогы.

Деимактәхеит Шабат.

Дрыбжьахеит ажьахәеи ацсангьери.

Зрыжәра игым, аха изрыжәцәоу аихаршы ацера иаха иазымариоуп, аихаза ааста. Итарыз аихаза уриашар ауеит, аха ицәыз ацыр цеит, еипушьыргы, ублаґы имааиуа, ашәахста ажьакца иантнафаалак еитапымеыр ауам.

Ацстазаара ахатә философия.

Философиатә дунейхәаңшрала уи ишахәаңшла-
тәуггы, Шабат идикылоит ишыкатәкьюу. Амаң игәы
аркәандоит, амаң дагыашьуеит. Ишңеиури, ус анцәа
дишазар.

Хәңышаамтәкәакгыы изыкамлацкәа Шабат.
Ишңеизыкамлац. Урт иагымаңзам. Аха ичычаңеит
аңсра. Даакәнахзеит – аңсра.

Аңсра – аидаракәа зегь рааста ихьантоу аидара.

Аңсра – наунагзатәи дуней пшзак ахь ацара
акәушәа ахжъара.

Аңсра – ахәаакәа зеггы рынтәамтәґы ґым-трала
изґыло.

Издыруада, иара аңсраггы зеилкаара ауаатәыґса
иахңәуадаґу пңстазааразар? Аңстәарта дгылаґ
икатәкьязар хара хжъагас, гәынкылагас ихәмоу,
хаблакәа ирымбац, аңьанат пңстазаара? Ус акәны
икандаз! Уи аңьанат пңстазаара иалапшны иаахьада?
Днеины игылахьада аңахәартәи амцхәартәи
рхәааґы? Урт реипшьярта акәзар хара иахьатәи
хапстазаараггы?

Аңхьа икамзи ажәа. Уи ажәа иахылымтци ашәа,
абзиабара, агәбылра, иара аңстазаара ахатәггы.

Ажәа – ахатара аазырпшуа ашьтыбжькәа рқырбыц.
Зыңсы тоу, ахаанггы псра-зра зкәым. Ажәа ауп
ипсеикәырхагаха ашьа иалалны адакәа иртаныкәо,
агәеисра еикәзмыртәо.

Адуней икәу ауаатәыґса зеггы ажәа рзеи-
пшуп. Еиґакшьаггы амазам. Аха урт ауаатәыґса
ашьтыбжькәа реизга – ажәа рахауеит дасу

дара ртәала, убри азоуп азеипш бызшәа хатәы
бызшәакәаны аезашо.

Ахатәы бызшәа. Ахатәы пстазаара. Абаа еи-
цамк иафызоз ахатәы фны, ахатәы мца, ахатәы лфа.
Урт ырыгәтилсоуп ахатәы чамфәхә. Абрантә ауп
иахьалагаз, Шабат икыркы зырхәахәыз, иан лкыкахш
иаланы иптазаара хацразкыз ичамфәхә – даниуаз
ауха ашацәа изалырхыз илахьынтцамфә рапхьатәи
амфәхәастәкәа.

Шабати Маринеи рыптазаара анеилартцоз амш
аенынза дааирц азы, ахатца мыжда, зака еинкьа-
ныцара мфә дырнысзеи. Дхымжәакәа дааит уи амш
аенынза. Уи амш инаркны иптазаара аеапсахит.
Дәеа уафхеит Шабат. Игәы зыхшәахьаз апстазаара
дәеа блакәак рыла дахәапшит. Уи иара игәы
ишаанагоз еипш иашамзаарын. Ашара иацзаарын
ахаарагы. Уи ахаара игәырпсахәагаха дафлырхәеит,
ахаацәа зхыкәкәо ицоз, ипшәмапхәыс, Марина. Ша-
бат ифеишьон ипхәыс лказшьа чыдаракәа. Урт иара
изы исапыцхәеит, имардуанхәеит, ижәфанлашахәеит.
Раамта иатцаеырбо, мчыла илахь иадцаблахьаз
акачыракәа, маза-аргама реырымтәахыр ада уаха
псыхәа рмоуит. Шабат иаатрафәы иказ, псеикхәырхага
хәшәхәеит Марина иара иахьлымфәхытца, иптазаара
иалалгалаз лшьафәкәа. Аамта кьафәла урт ашьа-
фәкәа убриакара ирацәахәеит, рыпхьазара Шабат
иакхым, аматематик бзиагы илшарым. Уажә-шьта
инхаз Шабат изатцәреи, урт анасып аамта лашакәеи
реилазфара аамта ауп.

Маңк игәы ааиркәандарц, маңк иңсы игарц азы
Маринеи иареи еицырхыргаз, анасың лаша зцыз
аңстазаара азхәыцра иееиҗарц иеанааизигалак
иҗаңхәа иаацәыртхуеит аңсра. Аңсра – дылзыгәдуха,
харантәи лшәаҗашытыбжыкәа рыла иидыруаз, зыбла-
таңшра иара изы ижәғангәашәңхәараз Марина хаа
димызхыз... Аңсра... Агәалашәарақәа зегыи ириааиуа,
аңсра... Аңсра анаәс уаха Шабат ихдырраҗыи имааиуа
даҗа хәыцрақәак...

АҖӘААҚӘА РЕИПШЫЫРТАҖ

Ауаатәыәса хкәзшыәқәа абас ауп ишыкоу: ари
адунеиҗы хара иаанахкыло атың ахаангы
еилкаашыа җамазам, уи хзырдырша цәгыарак
җақәшәаанза. Хзыкәшәахыоу абзиарақәагы
җаздырзом, инаҗампытыңшша ицаанза.
Даниель Дефо

Ааңынреи аңхынреи маңыаназы рыбзқәа шеив-
җарымтацызгыи, шәшырак уаатәанацалартә амра
цахахыан, апаткәыркәа рыткәацбыжыкәа ашәаиатцәан
аңсабара иакәнылахыан.

Иахыа Акәатәи адәығба вокзал аҗы, җы-
хәшәтәра Москвака ицоз Марина днаскыаргарц
аперрон икәгыланы, адәығба «Акәа-Москва» ааи-

ра иазыңшың Шабати Аннушкеи назлаз ңытшык атахцаа. Зца гэхьаазгаз аин еиңш абжыи ду ахацала иаарыдгылараны иказ адэыгба ццакуамызт, иахьа зынза имааргыи Шабат иаха еиғыишьон. Уа италараны иказ Марина назаза димнахрашэа игэи инатон. Уи еицэаны ибон лымацара затэык амца хара дахьықэлос, аха авагон амцапгаф длықэгэыгуан, «лыхэтаагыи» литахьан. Знык Москва дызнейгэышьар, уа илпылоз, илывагылоз, илыцхраауаз ыкагэышьан.

Ихата длыцны дымцагэышьоз, ахэшэтэырта аҕны дышьтатцаны, излаилшоз ала ахақымцаагыи днарацаажэаны дмаарыз, аха зан днызхытцны дцоз, лабгыи уи дналыцлар, хаҕеиҕа, ңара аангылара зтахымыз, изымуаз, хышықэса зхытцуаз Аннушка дгэыгыны дыңсыр алшон. Уи лказшьақэа Маринеи Шабати ракара издыруадаз. Икалалакгыи калааит хэа Шабат амца дықэларц далагаргыи Марина илуазма.

Иааит адэыгбагыи. Иазыңшыи игылаз ауаа хымаңсыма уи аталарахь еихеит. Шабатгыи, Марина лсумкақэа реиха ихьантаз акы аашьтыхны уахь дынталеит. Лыблет иахьианахэоз акупе ңшааны, ишьталаны иааиуаз Ферики иареи ааицхыраан, Марина дырманшэаланы лтыңаҕы днадыртэеит. Нас, еиҕагыи амцапгаф ңхэыс лгэи леантцаны, аперрон ахь игылаз рышка длалбааит. Ғымтзакэа, арахь зыблақэа лағырзыла итэыз Аннушка дшышьтыхны дааигэыдикилеит.

Иңшыи игылан адэыгба авокзал иаадтаанза.

Ус ашьшьыхэа, рызхара еибабарц атахызшэа, адэыгба мыццакзо Москвака ахы рханы аҕы-

нанахейт. Рыла дахьынзабоз рнапқәа Марина илзыркъон, ларгьы иаартыз ахышә лхы тырхәхәаны лнапы рзылкъон, Аннушкаа хәа лыбжьы адәығба абарбалбыжықәа ирылыџуан.

Убри аены инейдытдит, бжымзы дузза еибам-бараны иказ, анаџстәи реибабарагьы зынза еимг-еимцараз Маринеи, Шабәти, Аннушкеи.

Убри аены, зхала ґыхәшәтәра амџа иқәлаз Марина, бжымз рашьтахь Ақснықа, лыџнықа даа-гатәхейт илытцагыланы...

Марина Москва дышнеиз еиқш адырра қалцаанза, Шабәт иара ихатә иоуп издыруа атқхқәеи амшқәеи шихигаз. Атәл иаатыџраны иказ, «сеибганы сааит» хәа, – џ-ажәак зақа игәыртынчгаз, зақагьы иқсґыхгаз.

Дтацаны, рақхьаза акәны иџны данааџналаз убриақара дылмеигәыргъазар қалап Шабәт, Москвантәи Марина лыбжьы аниаха зақа длеигәыргъаз ақара.

– Бышқәкоу, бышқанеии бара, абзиара збаша?

– Сааит изулакгьы, сықсы сыманы, – ахаангьы гәкажьрак знымқшыцыз Марина лыбжьы ааигәамқхе-ит Шабәт, аха амџа дшараақсаз даназхәыц, мақк игәы ааикәиҳәалеит.

– Уақа ибқылама? Бдырманшәалама?

– Арақа шьта хылақшра сығхазом, Шабәт. Шәара шәоуп шьта хәыцыртас исымоу. Сышукәгәығуагьы, ахәыцы дузымбар хәа ашәара сыкны сагоит.

– Хара бахцәымшәан Марина. Хара иахурхьуеи, хәџны хәкоуп. Бара боуп ҳаргьы хәыцыртас ихамоу. Аха Анцәа дхацхраагәышьар, лассы бґыхәышәтәны бахзаап. Нас ҳаицымзаауеи. Смақхаргьы, сдағхаргьы

ахэычы абара лыгсырхом, бара бгэабзиара Анцэа ихайтааит.

– Илхэои Аннушка?

– Илхэахуеи, макъана дызлоу аңхыз лхатагы илыздырзом.

– Шабат, сухэоит, анапы лыгумырхан. Абыржэык иаасашэраза. Астдэ́кья сышпа́сри, абыржэык исазар, нас сара сгэы ишатаху дсаазоит.

– Дбаазоит, дбаазоит. Быңха бара дышпабмаазои, бара быдагы псыхэас илымоузеи. Уажэшьта бзылхэыцлаша бгэабзиара ашыақэыргылара ауп.

– Алымфана́к сзылхэыцуаз удыруоу, Шабат. А́кэа, адэы́гба аперрон ианнадт, уара Аннушка лнапы кны амашынахь уцон. Лара дхысхысуа, дувагыланы дахьнеиуаз, уажэы-уажэ сара сахь дхьаңшуан. Уа сара избаз асахьақэа ахаангы сыблақэа ирхыцраны и́коума.

– Ус́кан уи лгэы хэычы лыхьзаргы, афны́ка банаауа за́ка дгэыргьатцэа дыбцыло бымбахуеи. Уажэ́натэ сара уи сыблақэа ирыхгылоуп.

– Анцэа иуцихэааит!..

Шабат ус́кантэи иажэақэа анцэа ицимхэазеит. Аганахь дцэытатэан афстаа гызмал дихыччон, изқэа дкыдыччалон, тэымағ жыакцакгы игэы алатцара дафын. Афстаа дафыстаамзи, абарт зегы кайтцон Шабат имырдырзакэа, амза́фа агылареипш, гэы́грақэак днархьырпшуа.

Иахьа-уатцэы, иахьа-уатцэы хэа дышгэы́гуаз, дшыпшыз бжымзы нтыкэкэа ицеит. Бжымзы аламгэа шэынтэ дталеит, дтысит. Бжымзы рыла

Маринаггы шэынтэ дыцсит, дыбзахеит. Лгэабзиара
уаха изышьякэымгалеит. Лашьей лахэшьей Москва-
ка амга ишыкэыз икэын. Иара хьаас димазамызшэа,
афны дтэан, Аннушка хэычы дфахэаны длыман.
Шьяфак дааипыршэомызт. Ашыжь дыштэуыз
ахэыцбахчахь дигон. Ахэылбычеха дааигарц дан-
неилак, сан даама хэа инымтэазоз лызтаарала ахы
наигэыдылтон. Урткэа рыхгара иаха изымариан,
уажэшьтатэка зычхара илымшоз, уаха дызэзэа-
дыхэхэа данышьтеитоз, уажэшьта дыцэоуп хэа
агэаанagara анааиоуаз аамтаз, даалкьан лиарта
даакэтэон, саб, сан даауама хэа лызтаарала дачеа
хык игэы инталыршэхуан. Абас мацара бжьымз.
Бжьымз – зейтахэара уафы илымшо, аби ацхаи
рыцстазаара хьанта. Урт зеггы ацхыз баацсы еипш
нак инаихаимырштүаз Шабат, аха бжьымз рышьтахь
Марина хаа дизыхынхэит, лыцсахэага лыманы. Зеггы
акоуп уи лгэабзиара ашыакэгылара дакэгэыгуан,
игэра игон Анцэа, иашьапкраггы дараацсомызт...

УАНААУА ЦЭА ЦЫРАК СЗААГА

Анцэа ду! Иубоума счымазара зеипшроу?
Уара иумдыруеи, уѣаѣхъа заѣа сымчыдоу,
агэнаѣараѣагы шымоу, сахъуаѣытэыѣсоу
азыѣэан. Усыцхраа, саазѣуршэалак зегъы
рзы аѣъшьара устартэ амч соуратэа. Анцэа ду!
Абри счымазара, уара уѣаѣхъа исымоу сыгхаѣа
рыриашара иазѣэазааит. Анцэа ду! Сара исымчуи,
унапатѣака сыѣоуп, уара суматцуѣп,
исыхэѣазар,счымазара салга.Сара ахаангы
идырны цэгъарак ѣасымѣаыцызт.
Анцэа ду! Ислахъынѣоутэзаалак зегъы рзы
иѣабуп ѣэа уасѣэоит.
*Марина Москва ахэштэыртѣаѣы данышьѣаз
иѣалѣоз анѣамѣаѣаа рѣнытэ*

Ашареи ахэлареи еимаркуаз амш акырынтэ
даѣылахъан,инаскъеигахъан Шабат.Уи иацрышэшэоз
агэырѣараѣа Шабат дыргэабзыѣуа иааиѣахэмарны
инеипыртцуан,аѣэгъараѣа – ѣышэартатэ дэеиужны
дѣартарѣ рѣахызшэа,рѣырѣаѣаны,игэыхъа иашѣа
иаататэон.Ас шыѣэсык акэымхеит,ѣышыѣэсагы.

Арт амшѣа рзы акэзар, изыхъаз ихаѣагы
изымдырзо, ѣнутѣатэи гэѣынчымраѣаак аѣгэи
ашэапхыѣѣа реипш иааѣэымѣаѣаѣа игэы ры-
ѣъгэон.Иѣуѣууа ѣэѣабжѣѣас иааѣэымѣаѣаѣа акы

илымхақәа иртыџуан. Аибашьраан уиақара ин-
мырцыз шәарак ааицрымтцзо ишьтан.

Иахьаггы ашара дацгыланы дызпылаз ашьыжь
акәзар уаанзатәиқәа иреицәамзар иреиғьымызт.
Имаәқақәатәқьа рышәтцаха илдыршомызт, аџыжәџы
инапқәа реипш итцысуаз инапқәаггы.

«Анаңьалбеит, закә цәалашәароузеи ариабжьарак
сызмыртынчуа. Даеа рыцҳарак сзыпшыхзар... Шьта-
тәқьа уаха иаасылшазом... Тати ак лмыхьааитеи. Аха
зеггы реиҳа ихьантәз аамтәқәа ҳархымси. Цоуп,
уи лгәабзиара макьана иуашәшәыроуп, аха аңсра
аблақәа акырынтә дырхыпшыланы дырпырымтц-
хьеи. Уажәшьта, анцәа ихәар, лассы лшьапқәа дрықә-
гылароуп. Лара лхатәггы гәкаҳарак лныпшзом. Иш-
лылшо аңсстазаара амахәтак дахьынҳаланы илкуп.
Уи аумаза аанагоит. Дацәцароуп. Дацәцароуп,
уажәшьтатәқьа уи лчымазара», – Шабат хәыцра
шәкы акәкәыхәа ишицрыхоз иеааилаҳәаны, Тати
дахьышьтаз ауадахь днеит. Уи Москвантә дшы-
хынхәытәқьаз, лара лзы хазчыдала ауада лзал-
хны иқан. Лгәабзиара шьақәгылаанза ауаа рацәа
дырцәыхьчатәын, ихкьоу чымазара маңзактәқьакггы
иаразнак илыдцаблон, лыпсстазаара ашәартара
итанаргылон. Ёынла уи лааигәара усггы-усггы
азә дқалон, аха уаха шаанза лыблақәа траа,
лхалазатәык еа уадак ағы дахьышьтаз аңхьатәи
амшқәа рзы Шабат даараза игәнигон. Аха лгәабзиара
ашьақәыргыларә зеггы ирыцкны дахәаңшуан азы
уйггы данышәеит. Насггы иара уахык пшьынтә-
хәынтә дгыланы лшьақәығәғәара ишәон, илзылџааз

ахәшәкәә литон. Абас мацара, мызкы афнутқала, хатей пқәыси атқх лашә шеймдырххоз акарахәә иаадыршон. Ашарагы кара-уараха ақсабара ианаақәлалак даргы рмыцәареи раақсарей аархана-рштун. Рақхәа иштан мышкы иназоз ақстазаара. Мышкы ақстазаара – ақстазаарак иафсуаз.

Мышқәак рақхәа, рыпқәа хәыцы даныцәа, ишы-кайтцалац ейпш, акраамта ипқәыс длацәажәо лапхәа дтәан. Лхәаақәа лхазырштышаз, илахәыху ажәабжықәак лзейтеихәон. Ларгы, лыбла хаақәа, изытхәаз лхафы ақшзара дмырзырц, иагәылпқаауан. Уажәы-уажәы ччапшыкгы налфәықәлалон.

– Шабат, – лхәан, ларгәа напы ахыза иаа-цәытцырхәхәаны инапы инақәылкит.

– Акрыбтахызма, Тати? – Шабат цъара акы сызлыхәозар хәа иблақәа траа дналқәапшит.

– Уцаны ушътала. Уаха жәантә угыланы уааиуеит. Уца, уцәа. Уқсшьа. Мамзар зынза укахауеит. Ушцәышхаз умбазои?

– Сара акгы сыхъзом, Тати. Сара аиха салхуп.

– Ус акәу цъушьоит. Аихагы хоит. Уца, уқсшьа.

– Даеа пытраамтак саабыдтәалоит, Тати. Ацәара сахъзоит. Атқх имшазо, макъана иабақоу.

– Нас, макъана ацәа уамкуазар, истәху удыруама? Уааины абра унасываиа.

– Мап, Тати. Сара сшәоит.

– Абас иахьсыгу азы усыцәшәоума?

– Иахьбыгу акәзам сара сзыцәшәо. Сара сшыбы-зықоу иахьанза ибзеилымкаауа бықам, аха сцәа-матәей сарей иага иееим матәашьар ҳақәуп. Сшәоит

бгѣабзиара сапырхагахар хѣа. Ара хазы бзышьтоу, ичыдоу ацкъара бѣахуп азоуп. Анцѣа ду имчала, лассы бшьапкѣа брыкѣгылап. Нас хазгѣаб хѣычы дахгѣытцаршѣны, ацстазаара халагѣыргѣалап.

– Шабат...

– Сара сцеит шѣталара. – Шабат дѣагылан, Тати лахъ уаха дхѣамцшзакѣа, рышьталарта ауадахъ иѣынеихеит. Ауада ашѣхымс данынхытцуаз даатгылеит. Иѣахын Тати дналыхѣацшны, цѣамтхаа бзиа налзеигъшьаны дцар, аха идыруан уажѣы Тати лылацш шихыз, деитаналыхѣацшыр игѣы тѣѣацыргыы каларын. Ишьаз ашьамтлахѣкѣа ицѣыхъантѣазшѣа, аарла-аарла ишьапкѣа еихго, лзамѣакѣа тѣтѣраауа Аннушка дахыцѣаз ауада дныѣнашылеит...

«Анацѣалбеит, анацѣалбеит. Сара иахыызбоз, алашара мырцѣакѣа шѣталарахѣа зѣеилызымхыцыз ацѣхѣыс, илгѣазырцѣхазеи, минутк иадамхаргыы снalyваиарц аѣаххара. Илхѣаз насыгзар еигъызтгыы. Усгыы лацѣхъа стѣан. Сѣааитцыхны снalyваиар... Аха сылцѣымшѣои. Сылцѣымшѣои», – Шабат ихѣыцракѣа ддыргѣатеиуан. Еигъуи еицѣоуи еилзыргода, аѣазаареи аѣамзаареи ауаѣы данрыбжѣагылоу. Аха агѣыгѣра харами. Агѣыгѣра ами уатѣтѣи амшахъ ухѣазырцшуа...

– Шыжьбзиа, Тати. Иаха бышѣацѣаз? – ихѣеит, иаха хѣа дзышьѣаз аамѣа иалагазаны цшьынтѣхѣынѣта дахышьѣтоу дааины дшибахъазгыы. Аха мшеи. Иахѣатѣи амшшарагыы еибганы иацымлеи.

– Сшубац. Атцх заќа иауузеи. Ишар ихәлом, ихәлар ишом.

– Зеггы маншәаланы иќалоит, Тати. Бара ибызгәәтом амзар, Москвантә быфныќа бхынхәызари уажәи еиғурцшыр, заќа беиғыхахәоу бдыруоу.

– Ус шакәу сарггы исныруеит. Иаха уара урыцхашәаны усмырғыхәзеит. Ҡынтә схала сгы-ланы, алаба сеанцаны, ауада афнуцќа сныќәеит. Иугәаламшәои, жәацы, сымшира аены, санхәеи уареи апацхағы афатәќатцара шәанағыз схала саннеиз. Ушсацәхәзггы сгәалашәоит.

– Сабабмацәхауаз, аасықәғыбтыр ќамлоз. Бкахар ишпаќахцоз. Иагъа сбацәхарггы хәааума, бара аиғыхара бшағу анаабо.

Шабат ибеит Тати лыблақәа ирхыз агәығрақәа заќа ицқъаз, заќаггы игәышьтыхгаз. Нас, лмаршәа кны диргылеит. Аваннағы днаганы лғы лирзәзәеит. Ларггы акраамта асаркы даныцшыло дгylan, лыххәара ләадырхало.

– Сышцеицаки ухәарауазеи. Исыцлацәозшәа анызбалак, исыгсырхароуп хәа анаасғытќыалак уара угәамцуан, ахқәажә блеипшуп, ибыгхар ќалазом хәа. Ма уара уахатыр азы анкыатәи сцәеи-сжьи ғатцакггы сызнымхейтеи, – Тати лафажәақәа Шабат игәы аадырќәандеит.

– Ибхыбгахәоу ала багьбзиацәоуп. Бымшәан, уи анкыатәи хәа бызғу аамтаггы ааихра иќоуп. Сара сзы бара бшахқәажәыц бахқәажәуп. Шабат иахқәажә дажәуам, дғахом. Иахқәажә дышицу ажәра итеигалароуп.

– Уи сыздырцѳом, аха...

– Ибмырххан, уи анасыѳмѳа бықәхысаа ауп бшану...

Хатѳеи пхәыси еизгәдуха, алаѳ еибыхәо, рнапкәа еибаркны акрыфартахь инеит.

– Иахьа зақа саат рзы сугои ахәшәтәыртахь?

– дѳааит Тати, шыжьхьаѳара ашытахь, ахәшәкәа лыржәны, лиартақны даннышыѳеитѳа ашытахь.

– Асаат ѳба рзы хәа халымхәеи ахақым.

– Аиеи, мшәан. Аусура уерымхны, уеагмырхакәа уаа.

Тати лѳаѳақәа аусура иахьақәыѳыз иахкьаны, мышкы бжьах мышкы ахәшәтәыртақны дганы лшья дразон. Уажәшыѳа лыѳсы ахьынзѳоу ари аус ныкәгатәын. Ихьанѳагәышьян аѳхәыс лзы, аха мышктәи аѳѳазаарагы акыр иаѳсан. Насгы, уи илзаѳшьяхаз ачымазарақәа қалейт амзар, уи лчымазара аѳыза змоу ауаа аусурагы иныкәойт, ибақьаза рѳаацәа ирылоуп, рықәрагы наскьаргойт.

Аѳѳазаара дахьынхалан Тати.

Уи лыѳсеикәырхага аѳаѳха рыбзиабара акәны иѳхьазон Шабѳ. Знызѳтәык иадымхаргы длықәгәамѳны, ма гәаныла акәзаргы, иразқь азы дмашшыѳызт. Убриақара амч гәқәа аман Тати лахь имаз абзиабара. Аѳхьатәи амшқәа рзы, длыѳагыланы амашына данѳаиртәой, длыѳагыланы данѳигой, акәырқьж дақәыртәаны ашыаразѳахь даннеигой, ианейбагаз амшқәа раан длываеарбо данлывагылаз аастагы длейгәырғон. Длейгәырғон, аѳсра аб-

лақәа изныкымкәа дырхыпшыланы аңсҭазаарахь дахьыхынхәыз, Тати гәыраз, Тати хаа лыматцура ахьиаҭәашьахаз, уатәтәи амшахь амҭа дахьлыцаныз. Иңхеишьон акәымзар, иааиҭылалак иреихәар иҭахын, Тати, адунеи ишаны икәыртцахьоу ахәсақәа зегьы дышреигьу. Уи иара дшитәу. Иара иңсҭазаара шлакәу. Ҧсыс дшихоу.

Аха ариақара ацәажәарагьы абаҭахыз. Инеи-ҭаҭшлак ихаҭы ала еилырымкаауаз абартқәа зегьы. Иблақәа мацара ирымхәоз ажәала изымхәоз зегьы...

Шабат Тати лыжәҭа кны дышлывагылаз ашьа-разарҭа ауада инадгылеит. Ашә аавтцрааны аҳақьым ихы налирбеит. Рацәак аамҭа мгазакәа амедихәшьцәа ҭыҕьа аадәылҭын, хыхь илшәыз лырпҭахага цәаматәа аалшәыхны инаирҭан, лара аҭнуҭқәа дныҭнаргалейт. Иара усгьы уахь аҭналара азин имамызт.

– Аҭныҭа сугарц уанаауа тәа цырак сзаага, апроцедура ашьҭахь амла сакуейт, – лхәейт Тати, ауадахь даныҭнаргалоз, даахьаҭшын.

Шабат ихааза лара днылҭаччеит аҭакс.

– Уажәшьҭа ҧшь-саатк ухы уақәитуп, – лхәейт урт руазәк. Арт ажәақәа Шабат дрышьцылахьан. Заҭа аамҭа ихы дақәитугьы идыраун, аха аҳақьымцәа Тати дкапанны, дықәырианы, ашьаразага апаратқәа лхадыргылаанза аҭныҭа дцазомызт. Дара аҳақьымцәагьы, ухы уақәитуп хәа аҭхьанатә ишырхәалозгьы, Шабат аҭналарҭа аҭны дыпшны

дыштәаз рдыруан аҥнытә, аппарат аусура иалагеит хәа рхы аадәылырхәхәаны иархәон. Нас акәын игәы ртынчны аҭныҕа данцоз. Уажәгы дазыңшын уи аамта.

– Аппарат аусура иалагеит, зегь маншәалоуп, – лхәеит медиахәшьяк, ашә аавтцрааны.

Шабат Тати лполта аарены инапы инхишьын, иамашына ахьгылаз ахь длалбааит.

Дышиашоу аусура дымцакәа, нас исхаштыр ҕалоит хәа, аҭны даакыдгылан, цәа цырак аваза иаанихын, Тати лполта аңыба интәитцеит. Уажәшьята игәы тынчын.

Аусурахь дааит. Иаатәын акәымзар, акы инапы иакуамызт, акгы игәы ахымызт. Шыжьаахыс игрыхоз агәшәара-гәтыхьтшыаара еиҕа аеарҕыцхит. Инапы элеикра изымдыруа, раңхья акәны ари акабинет ашә аартны дныҕналазшәа, атызқәа дыркыдпшыло дтәан. Изеилкаауамызт иахьяк абас дзыргәакуаз. Мчыла иеааизиган, еиқәырчаҕәа иаңхья иқәыз ақьяадқәа инапы нарылаикуан еиңш, аҕел аҕәцәабжыы аагеит. Иасыз дызбоит хәа ителефон днанңшылазар, аа, Тати. Даатрысит. Ахәшәтәырҕа аҥнытәи Тати анҕылтуаз, лыпроцедурақәа данрылгалак ашьятахь акәын. Убри аҥнытә, уи лҕел абжыы иахаанза, игәы ртынчны иусқәа дырҕын.

– Акыр баргәамтца, Тати? – ибжыы цыстысуа дналзцааит.

– Уласны уааи, ахәшәтәырҕахь... – лыбжыы абра иааҕахтәеит.

...Шабат ашьаразарт ашә данаалагыла ауп, ацәа даалтызшәа, дшаази, дызлаази игәаламшәазо данаакала. Аха нас иҗәаипсахын, иҗәаиргәҗәеит.

Ашьаразарт ашә аавтрааны ихы ныфнеикын, Тати дызқәаиз ацәардгәы ашқа днапшит. Уи җацәын. Лара леипш зшәа дразоз дача хәык аппаратқәа рхагылан, ахақымцәа рхабарк хәа ыкамызт.

Дзызцаара дизымдыруа, дуалуашо ашә даалахеит.

– Узыргәамцуази, афыза? – ибжыы ааиргеит, иаамта ааир ашьаразартыхь инеираны иказ ахатца, дахытәаз дагымгылакәа.

– Сыпшәмапқәыс саатк апқһа абра дныжыны сцан, лхабар збом, – ихәеит атакс Шабат, иҗәа акуа.

– Ани апқәыс, акәырчыжы ианыриаланы идәылыргаз лакәзар? – деитатцааит ахатца.

– Ишца, идәылыргаз?... Дабаргеи?...

– Абнахь, ареанимацияхь. Уи идәылыргаз дызлазбаз ала шыта дыпсхьеит.

– Ахы сгәыдудцеит, уанацәалбеит... Дышпапсхьоу?..

– Иказ ауп иуасхәо. Деикәатцәахахьан.

Шабат деиханы ареанимация акәша афналарта ашә днадххылеит. Иаркын. Иҗақкәымқәа рыла ишилшоз ашә асра далагеит.

– Арахь афналарта калазом, иузымдырзои, ахатца. Абарт ауаа сеиларгоит, уара, – аҗеф ааихлыргеит Шабат, ашә аавтрааны инкыдзыжылаз, ахалат шкәакәа зшәыз зҗабк.

Шабат еиҗа ашә асра далагеит.

– Амилиция срыпхьоу, ма ашә уадцны уцоу, ахеилага? – лыбжыы аафхт уи азҗаб, афнутқахытә.

– Анцәа бимшазеи, бара? Ашә сзаарт. Сыңшәма-
ңхәыс дхәартамкәа ара дышьтоуп.

– Уара уҳақьымума? Уи дызбаша аҳақьымцәа уа
иҕоуп.

– Анцәа бишазар...

– Иаасыртзом...

– Сбыхәоит...

Азғаб уаҳа лыбжьгы имаҳаит. Ашәгы изаал-
мыртзеит.

Ихы зникъара изымдыруа, ииашатцәкьаны аха-
гацәа дреиңшха ашә дшылагъежьюаз, уахьынтә Тати
лҳақьым даадәылцит.

– Лыңсы тоума, аҳақьым, бхацкы? Лыңсы тоума?

– Хыхьтәи уцәаматәа ушәыхны абрака иныжь.
Уаала усышьталаны, – лҳәан, еиҕах ареанимация
аҕәшахы дныфналеит аҳақьым.

Шабат иаарццакны дналыхъзеит.

Ларгы ҕылтуамызт, иаргы ҕиҕуамызт.

Уадак ашә аартны иныфналеит.

Аа, Тати хазына, деитцыхәхәа цәардгәык
дықәуп, аппаратс иҕоу зеггы лхагылоуп. Лыфнуцка
аласаткьага тагылоушәа, уаацәшәартә лгәышпы
шьтыцуан, илбаауан.

– Ачымазаф илзынхаз аминутқәа роуп. Ара
улыдтәалазар ҕалоит. Дахзеикәмырхеит. Атромба
аҕшәаны лгәы иҕашәеит, – аҳақьым абарт ажәақәа
лҳәан, дындәылцит. Дуафымзи. Агәы лызтамзи. Ша-
бат ибеит лылагәқәа лағырзыла иштәыз.

– Тати. С-Тати ңшза. Сынбыжьырцу? Избан, Тати,
избан? Уаҳа ибзымчазеи, Тати? Бааңсацәама? Тати,

ажәак сахәи, Тати. Ацәа сзаага хәа сабымхәази, иаазгеит. Амашына иҫоуп. Ибҫахызар ибызхазгалап. Тати, ажәак бхәарауеи...

Аҳақым даафналахт. Иубартә иҫан, хара дымцазакәа, ашә дшылагылаз, Тати илхагылаз аппаратқәеи лареи дшырхылапшуаз.

– Акыр хәцәбыгхазар, хәтабымцан. Анцәа ибоит, иаахалшоз зегы шыҫахҫаз. – Аҳақым Тати дналхагылан, лыхцәы ааипхылышышыаан, илҫакыз аппарат аалҫылхит.

– Ишҫа?..

– Ус акәгышыоуп. Уеырғәғәа.

Деиқәыпшзаха, деицыхәхәа дықәын Тати.

Дхахәха, дхашхатәараха дылхагылан Шабат.

Аппаратқәа реизгара даҫын аҳақым.

«Узыпшуи, шыта афныҫа хҫоит», – Тати лыбжыи игәы иаақәыфит Шабат.

«Хамцои, хамцои...» – иҫы анзымцәажәа, игәы абжыи аагеит Шабат.

АЦӘЫМЗА АРКРААН

Анна, схәычы хазына. Бан быгәхьяалгеит,
уаха лылшом. Ахауа аҗара бсызхазом.
Ианбааиуеи хаибабара амш. Уи, ахәшәқәа
зеггы рааста ишхәартахо здыруеит. Сыңшза,
соуҗашәыл, сбырфын цаха. Аңстазаареи
сареи хаимаздо сыхьтәи рахәыц.
Анна, бан дбыкәахшоуп. Сыхазына, сканфет.
Җхызла скалт бантәаланы бызбеит. Сыңхыз
хәартазам, аха बारेи сареи хаибабоит. Ирласны.
Сара убас истахуп. Баргы саргы җамч акратданакуеит
24.07.2012

*Марина Москва ахәшәтәыртәҗы данышьтаз
иҗалҗоз анҗамтақәа ркнытә*

Иахья сабшоуп. Ишыҗаитцалац еиңш, ашамтазтәи
аңсаа рашәабжь иара иаңхья азәи иахар иара
дырҗатәоушәа, ашара дацҗыханы дгылеит Шабат.
Ажәжәахәа иеааилахәаны, ивараҗы аңгәи хәычы
еиңш ахырхыр лыхга ицәаз изҗаб хәычы лхыза
рееины иналықәйтқан, ашәталарта ауада дындәылтцит.

Итаҗынҗатца ааиҗеикын, уахггы-еынггы афымца-
лашара зыҗнаҗцоз асасааирта дныҗналеит. Лыңсы
анаалхытц амш аҗены инаркны ирхианы игылаз
астол иқәгылан Тати лфотосахьяқәа җба. Акы атзаҗы
икнахан. Урт иара изы иңстазааран. Драцәажәон.

Аеңныхәа ширымтоз идыруан аҥнытә, ицәхытцлоз илағырзқәагы мчыла иблагәқәа иртеибылуамызт. Иареи лареи рхала еизныжын.

«Шыыжыбзиа, Тати!» (ицшәмапхәыс, цсәталаша, лхәычыхьз ала лтаацәеи лтахыреи ус илыцхьон, ларгыбзиа илбонаҥнытә, Шабәтилареи анеиднагыла амш инаркны иаргы ус длыцхьон).

«Узыргәакузеи, иаха ацәа аныхаау, уеаашытоукыр, уцсы умшыари...» – абарт роуп, леишәа ахьеину астал икәгылоу лпатретқәа рҥнытә уи иахаз.

«Иҥастарызеи, сызмыцәозар. Саргы истахым цыбышьоу ацәара, аха амцәара схарахан, саацсарақәа рааста уи амцәара сшыапқәа срықәнаҥварц иафуп».

«Издыргәышьоит, Шабәт. Уаацсацәеит. Уеи-дара хьантәцәахеит. Саргы узтастаз мачым, аха ацстазаара даеакала сақәгыгуан».

«Заҥантә ибасхәахьеи, Тати, срыцхабымшьалан хәа. Сара ус ислахьынцоуп. Баргы ус иблахьынцан. Ауафы иагьа иеихьчаргы илахьынцамфә днаныцны цьаргы дзымфәхытцзом. Алахьынцамфә – аиреи апсреи раамта иахтәахоуп, иашәага-загоуп».

«Алахьынца... алахьынца...»

«Ус зыбхәеи, Тати. Бара иахьтынчроу, цьанат тып аҥны быкоуп, аратәи аҥабазыбаратә цстазаара балцын, быцсы бшыеит хәа сыкоупеи».

«Аҥабазыба алтра уахымццакын, уи знапы иану уара уакәзам...»

«Издыруеит, Тати... Ҧах, ацәажәара сханагала-ны сышцагылоу. Уажәытцәҥба сфы зык нақәтәа-

ны сааиуеит. Нас акаҳуа сыршуеит. Хнеидтәаланы
иаажәып. Ҙатынтәыкгы сбыцахап.

«Ҙатынтәык сбыцахап. Уажәыгы иухамштзаци
арт ажәакә?»

Шыбжьхьа аума, шыбжьхьа аума, уаххьа аума,
есымша Шабат Тати лапхьа ажәжәахәа акрыфара
далгон. Нас инапы аазәзәаны дааины еиҗа дна-
лыдтәалон. Уажәшьҗа җатынтәык сбыцахоит ихәон.
Дашьцылаанза, апхьакәа Тати арт ажәакәа уамашәа
илбон, сара акрыфара саҗуп, иара дысзымпшзакәа
крыфаны дгылоит, уигы азырхакәа, аҗатын
сахоушәа, җатынтәык сбыцахоит ахьихәоз. Аха нас
дашьцылеит. Дашьцылеит мацара аума, иаҳагы бзиа
илбо далагеит. Избанзар, Шабат аҗатынлҗа аушьтуа,
ихаҗы лашаза, бзиабарала ипхәыс дахьлыхәапшуаз
итлымдыраарц азы аҗатынлҗала ихаҗы ахьитцәахлос
ларгы илгәапхон.

Шабат аҗызәзәартәхь дцеит. Уаҗа рацәак иҗыҗ-
намырхакәа, афатәҗатцартә дыҗналеит. Саани мҗа-
цәи рыхәархәарбжы илаҳа-лаҳауа иаарылкәеит,
ихааза, игәыртәыгаха, акаҳуа афҗы.

– Аа, Тати. Ари бара, ари сара. Ахаа-мыхаакәа
усгы ара икәгылоуп. – Шабат җ-җәрышькак каҳуала
иртәны астал иаакәиргылан, иаргы аҗәардә дааханы
днадтәалеит.

Шабат икаҳуа ижәуанатцы даҗ җ-цәык аҗатын
дрыхеит.

Уаҳа җылтзомызт Тати.

Иаргы уажәазы иазирхеит. Даланагалацәар,
ишихьлац еипш, илаҗырзкәа ицәхьтцуан. Идыр-

уан, аеџныхаа шилымтозгы, аеыџныхаа Тати
бзиа илбазомызт. Лара изџаб хэыџгы иагъарааны
игэыџшаарақаа дрықэылкхъан. Иагъараан, саб
узыртэыуеи, ублақаа ухъуама хэа диазџаахъан.
Илоухэои, пшышықэса зхыџуа ахэычы. Ааи
исыхъуеит хэа налатеикуан. Аха ларгы, дафыстааха,
иухъуазар агэыр улаџап лхэон. Нас дџаны џэыџак
азна азы изаалгалон, ахэшэ ыжэи ублақаа бзиахоит
хэа. Аџэџа аалымхны азы ижэаанза диџрыџџомызт,
маза, фатэы хаак лыџэзаны ифоушэа, диџаџшуа
дгылан.

Шабат икахуа ыжэны дџагылеит. Ахэыџаџарџахъ
дыџналаанза, даџа знык Аннушка дахышыџаз
дныџнашылан, ахыза лықэылхызар гэеиџеит. Лара,
аџџаа хэыџ лакэзар, уахынла лыџэа шџынчугы,
лшыап хэыџқэа ырџаџџаџуа, уаха шэынџэ ахыза
лықэылхуеит, шыџа уаха, лаб ида дзықэгэыџуа уаџ
дышлызнымхаз, аџэа далахар, иџэлыгхо шыраџаахоз
илырдырырџ лџахызшэа.

Зегы шыџылароуп. Иниакэкэа иџаз ари
аџхынразегы ахыза абалықэџаџыз, аха Шабат
лассы-лассы дааџшны ихэычы лџэа-лжыы
ааипхышышыауан. Лыџсыџ ашыџыбжэ дазызырџуан.
Нас ихашэшэала иџоу лџынџа хэычы днагэзны аџэа
иченеиџахуан. Абас маџара, рэынеипшыуа, еиба-
кэеибаха аџџазаара иагэыларшэуп ан лыхаара
закэу шыџа ахаангы издырраны иџам Аннушкеи,
ахаџа изы анасыџџэџа закэу днахыырџшны, шыџа
иузхоуп хэа акэаџ ззыргылахаз Шабати.

Шабат, Тати иареи анеицэажэа ашьтахь, деиҭа-
неихит аҕызэзэартахь. Асаркыа днанцшылеит. Уаанза
дызҭаҕырбалоз, уажэшьта рацэак игэы зхымыз
ихаҕсахыа днахэаҭшит, иҭатцакэа еиныхаыазар
гэеиҭарц. Анкыа еиҭш акэымкэа, мышкы бжых
мышкы изамѡакэа шисалозгы, атцыхэтэантэи
аамҭазы зынза уи аус дацэаашыо далагеит. Изамѡакэа
инапы нархыишыын, иахыа ус аусура сцар азхоит,
сызхэаз саукалыжыхуа хэа гэаныла ихы даацэажэан,
дызцэаашыоз аус ихы ахыацэаигаз гэаныла деигэыргыо
аҕызэзэарта дааѡнытцит. Нас, иацы аахыс еизигахыаз
иҭҭа лымаҭэакэеи иара имаҭэакэеи наганы амаҭэа-
зэзэага инҭеитцан, алымхакэа аартэины, иаиҭаз адҭа
шынанাগзоз изырдыруаз алашаркэа анакы, игэы
рҭынчны ахэыҕатцартахь днеит.

Тати дахыынзаҕаказ амаҭэазэзэареи ахэыҕатцареи
ракэым, архышэашэага иҭаз афатэкэа издыруамызт.
Лымч зыкэхоз лара илызбон, лымч зкэымхоз лхатца
дадылгалон.

Иацы ашыыжь Аннушка ашыахариа кашь лҕеитцеит.
Иахыа абрынцъ кашь лҕеитцарц избеит. Азы зҭеиҭэаз
ачуан хэычы агаз плита инакэиργылан, абрынцъ
рыцкэа зҭаҭсаз ахаҭшыа цшра змаз асаркыалых
ааиртын, иазхап хэа гэаныла иахихыз арыцкэа астал
иныкэиҭсан аҭшра далагеит. Уи ахыынзеиҭшуаз,
аамҭа кыаҕек иалагзаны, заҕа хҭыс ихаҕы иааизеи.
Иааигэалшэеит, Тати иареи ҕыц ианеиднагалаз
амшкэа. Ианеиднагалаз анихэах, заҕа длыргэаҕ-
зеи Тати, иара дипхэысхаанза. Ҧынч иареи лареи
ааикэшэаны еицэажэартэ аҭагылазаашыа ааи-

лымтеит. Еснагь лара цъара дыццакуан, ма дыццакуазшәа калтцон, ауаа рыбз цәыха-цәыфара дацәшәозу, ма имыцхәны илыхьчоз ацхәызба лыламыс цыда тәыцқәак лцәалашәар хәа дацәшәозу, изыхлырфьозаалакгы, иааинырслаз аиқәшәарақәа азлырхон. Шабат итахын акраамта уи лааигәара аҕазаара, бзиабарала ихыхәхәо итәыз игәы итытцуаз ашәахәақәа дрынкыланы, алацшқәа дырцәыхьчо, изхара длываеырбар. Аха уи афыза анасыц цас дахылбаар лтахызшәа, лылацш хаа еимгеимцарак амца еипш инеицрарсны днеицырцуан.

Уамашәа уафы ибартә ауп ишыкалаз Татии Шабати реибадыррагы.

Маи жәба. Ашыжь. Ацьынцътәылатә еибашьра Ду аан игаз аиааира изаамтанутәи амшныхәа азгәатарә мѡацысуан. Амш бзиоуп. Аацынреи ацхынреи еимаркуаз амш ацхынрахь ахы кыднатцахьан. Ицхарроуп. Ажәлар иреигьу рцәаматәа иагәылцхаауа еиханы ицоит Идырым асолдат ибаҕа ашҕа. Иахьагы уаҕа еизоит есааира зхыцхьазара агхара иаҕу абыргцәа-аветеранцәа, ргәышцқәа хамтала иѡычаны. Урт рықәрақәа шыриааихьоугы уамакала ицшзақәоуп, ашьанца иаѡызаны иубоит.

Шабат иахьа афны афныцра игәы иштамызгы, урт абыргцәа-аветеранцәа рахь имаз агәыбылра дыцнартлеит. Итаххеит даҕа зныкгы урт еизаны иахьыкало днарылацшырц, аиааира мшы рыдна хәало рнапқәа рымихырц.

Ахацклацшразы агәахәарақәа шицәызхьазгы, мацк иеааиҕекаашәа дындәылцит. Макьана аам-

та ыҕан. Дышиашаз аизартахь дымцакәа, ааигәа дызнымлацыз «Атынчра апроспект» инаниршәлеит, ифызцакәак даарыкәшәаргы цәгәа имбо.

– Шабат! – иварахь ала икәфызтыз Инна лыбжы дынхьанарцшит. Даагәырҕеит. Иннеи иареи еифызцәан. Аифызара анафсгы Инна поетк, журналистк лаҳасабала анцәа дамеигзакәа илылеитцаз абафхатәрақәа ирыцын ауафы иахь илымаз абзиабарей, адоухамч беиарей.

– Анцәа биныхәааит, ббара сышңеигәырҕеи! – Шабат ихааза Инна аңсшәа налеихәеит.

– Абаҕахы уцозар акәхап?

– Аиеи, ус сгәы иҕакны ауп афны сышдәылтцыз. Макъана аамта ҳамоуп. Каҳуак еицаажәыр, Инна? Ибдыруандаз сфызцәа шәшықәхьаазго. Аңсҕазаара убриақара саркаран, маң-маң зегы сцәызра иафүшәа збо салагеит.

– Ибзиоуп. Мап ахысхәаауам. Акыс уара уахь цәажәатәык сымоужьҕеи акыр цуеит, хзеикәымшәеит умхәозар, – иубартә иҕан Иннагы Шабат ибара дшеигәырҕаз.

Еицны Кәыцаа ркаҳуажәыртә хәа изышьтоу акаҳуажәыртә иныцәлеит. Реицәажәара азәгы даңырхагамхартә иҕацәыз, акәакыҕахьшәа игылаз столк рыченадыркылеит.

– Шабат, абас умацара уабанзақазаауеи? Аңхәыс иаҳа илзымариоуп, аха ахатца имала ақазаара даара ицәыцәгьоуп. Иумдыруеи ахацәа зақа шәхымхәацәоу. Абыржәы зҕаарак устәит, ииашаны аҕак суҕароуп, – ҕаалтит Инна, акаҳуаршфы лааирагы дазымпшзакәа.

– Иахъа ҳаибамбеит Инна. Сара ахаангъы мыцла, инамѳатѳны хѳа сымцѳажѳацт.

– Уи сымдыруеи. Убри азоуп суқѳгѳығны абри азтаара зустѳгъы. Шабат, узлытцыз уцшѳмапцхѳыси уареи аинышѳара шѳгѳы итазами?

– Ҳаинышѳарц аума хѳеилытцыз?

– Сара сыхѳмарзом Шабат.

– Саргъы сыхѳмарзом Инна. Ҳаилытцижѳтеи заќа шықѳса цуа бдыруеит. Сыпцстазаареи слахъынцѳмѳеи капангас иќоу зегъы ирныргыланы искапанхѳеит. Уи апцхѳыси сареи ахаангъы изеицынхо ҳақѳзам.

– Лара дахъынзѳздыруа дыпцхѳыс бзиоуп.

– Дыцѳгъоуп зхѳада Инна. Уи сара саастагъы деиғуп. Схѳыцқѳа дрануп, аха... Аха лареи сареи изеилибамкаауа уаауп. Қазшьала зынзаскгъы хааibuам. Ибасымхѳѳои, ларгъы саргъы хқазшьеиқѳымшѳарақѳа ирхырқъаны ҳаиѳагыларақѳа ххѳыцқѳа ирхарахараны изыќоузеи? Убри аќнытѳ хазы-хазы ҳақѳзаара иахѳа еиғъны сахѳапцуеит. Ҳара ҳаисны, хѳеиѳампшуа ҳаипырымтцзеит. Ххѳыцқѳа раазараѳы хѳанеизтаауа рацѳоуп, ажѳакала, хтаацѳаракзам, ҳаамтазтѳи абызшѳала иухѳѳозар, ҳаиѳызцѳоуп.

– Сара излеилыскааз ала, лареи уареи шѳеицынхара азтаараѳы акѳап ргылоуп.

– Инна, сара атаацѳаратѳ пцстазаара абас сахѳапцуеит: еицынхѳозар еибачхѳаны еицынхааит, еилытцар – еилытцааит. Ианамуа хѳа акы ыќами. Усќан заќа ирласны амѳа иқѳтахо атаацѳареилазаара иазеиғуп.

- Аиеи, аха ахәыцқәа?
- Ахәыцқәа раазара ҳаицалахәуп, аихарак лара лыхәда ишықәугғы.
- Ус ибзиами ианамухгғы. Шабат, дача зцаарак, угәы иалымсуазар?
- Бара сызтаху уаџуп, сгәы сзырхыша ак бхәаргғы сбызгәаазом. Избанзар, бхаҭа бгәы цқьоуп. Аиашеи ацқьареи ныкәыбгоит.

- Шабат, инхырҕьацәаны узчычоу арыжәтә мацк иузынкылару?
- Ибазхәада арыжәтә сачычоуп хәа.
- Сеидроу, усшәа ацәажәарақәа цоит.
- Урт ахынтәаауа бдыруама?
- Уџызцәақәакгғы ус анырхәало ыкоуп.
- Ауаџы дзыкәшәаз арыцхарақәа дызрылым-цыкәа дазыргарц зтаху иупимшыуа акгғы ыкам. Уи аус аҕны агәыхарамра амчра ахьагаз, диашьоума, дџызоума, дықәлоума, дтанхоума, уаџ деилнахзом. Ихадароу, хыхь апшыртә иқәтәоу, Хазшаз иоуп. Уи иоуп еилзырго амци ацабарги, дасу иқәнагагғы дақәзыршәо. Ибымдыруеи Грибоедов иажәақәагғы: «Ақәзбаџцәа зустақәада?».
- Уртқәа сымдыруеи, аха абызқәа рытра ртаргылара цәгьахеит. Акы ахьырхәо акы ыказар?
- Убарт зыбыз шхамқәа сылазцо ауаа сыпцтазаара иагәылапшхьоума? Ижәны схы сырпхашьо, ауаа сырпхашьо цьаракыр сырбахьоума? Амџан цьара сашьны скажьны, сышьтырххьоума? Зныкыр исы-цагыланы аџныка сааргахьоума? Сара сапсыуа

хатцоуп. Ачеицъыка пату сзақәуп. Ианыжәтәугъы ижәуеит, сашыны скаҳа-бғало акәымкәа.

Ахаангъы ижәны сусураҕы сымнеицт. Уимоу, сқбаф катцаны схылда-зылдо ақалақь саламлацт. Изжәзаргъы, сыфныка сеихоит, ауаа рыбақәа сырхымгыларц азы.

– Уи азтцарагъы еилҳаргеит. Уажәшьта тынч усзызырөлеи. Ақхәтәи уқхәйс уаҳа улным-шәарц збаны иумазар, пқхәызба бзиаки уареи шәеибасырдыруеит.

– Сара шыта сызгәақхо азәыр дқалоума?

– Дқалоит. Дқалоит. Амала заанатц угәуеа-ныстоит. Уи ақхәызба лареи сареи ҳаифызцәоуп. Уи иаабац аҳәсахәыцқәа дызлареицшымы рацәоуп. Ламысла дбеиоуп. Лгәта зегъы ауафы ибзиабарала итәуп, ицшқарахуп, асрагъы зынза имариоуп. Аха уара анкәтәи у-Шабатра агәра згоит. Даназаахға – ацстазаара ултоит, ишырхәо еицш, абыстахь уғалцоит. Настәи зегъы рзы аус злоу уара уоуп.

– Данбасбырдыруеи уи ақхәызба?

– Иахьатцәкьа. Иахьатцәкьа шәеикәшәартә икәстоит...

Атцара злырцто астудентцәа ацсшьара хәа ақхын ианоурышьт, Шабат зынзаскгъы Тати лыхабар ицәыззеит. Лаҳәшьа лыкны дахьынхоз идыргәышьоит, аха уахь анеира изыгәағьуамызт. Арахь, еихыраазалазшәа лыгәхьаагара афыцъбара еицш илсхьан, аехыцгәгеицш иара ихала иаағеиклоз агәра ааимпыцнаңарцгъы акгъы агмызт.

Җнак, ихы икәыжь, ақалақь далаланы дышнеиуаз
Тати дналхыпшит. Иаарццакны дналыхьзазар, ахаан
иимбацыз хәычык лнапы данкны днеиуан. Ақсһәә
налеихәеит. Ларгыы ариабжьарак лара илхыркъаны
ихигахьаз «агәәкҗрақәә» лырқсасирц лҗахызшәә
ихааза дааиҗаччеит.

– Сара шьҗа уаха сылшом, – ихәеит, Тати гәыбҗанк
литар иҗахызшәә, ибжыы ианыпшуа.

– Иарбан иулымшауа? – ларгыы дгызмалза
дцәытыпшшәә днаихәәпшит.

– Марина! Зынза схы еилаганы ахәшәтәырҗахь
сбышьтырц ақәбымкызар, ҳаикәшәароуп, сыззыпшу
ажәәқәак ансабымхәагы, сыздыруам...

– Амҗарсра угәы иҗазар?

– Бахымччацәани. Сеыхәә кәәдырны ишгылоугыы
бхабмыршҗлан.

– Абаҗаа Беслан еипш, фырхатҗатас?

– Сара сбылуеит, бара бысхыччоит.

– Ахыччара анцәә искәырхуп. Уи сҗазшьа
аҗыдарақәә рымҗахыгы иҗазам.

– Ханбеикәшәои, нас, Марина?

– Уатәы инаркны псшьара хәә сҗоит, Амзараҗа.
Уажәшьҗатәҗкыа сыхәмарзом. Сшаахынхәлак иҗало
аабап, ҳабаццакуеи.

– Иарбан псшьарҗа җну бахыыҗало?

– Уа сара схатәы уадақәә сымоуп.

– Бҗызтып сабхәар.

– Усышьҗаланы унеирцу?

– Уамашәагыы ибымбан.

– Аңхәызба дзыңшаарц зтаху ахатца лтыз-
тың дзатцаауеи, дахьыҕазаалакгы димпшаауеи.
Уажәшьта абзиразы, аңсшьарахытә схынхәаанза.

Тати уаха ажәакгы Шабат илмырхәазеит.
Днаидкьан, зымахцә ианкны илкыз ахәычы дырхыс-
хысуа дахьнеиуаз дналхьыңшит ауп.

Хымш ичхаит Шабат. Аңшьымш рзы длықәланы
дцеит Амзараҕа. Алымфанык дзызхәыцуаз, Тати
Амзаратәи лтызтың дзатцааны ихы ахьирпхашьаз
акәын. Аха иихәашаз ихәахьан, ларгы лаф ажәак еиңш
ипхьазаны илхалырштхьазар акәхарын. Ианамузах, ус
шакәу ала Шабат ихы агәра аиргарц итахын.

Амзара дахьнеиз, раңхьа дымфыхытцит аамтала уи
уаҕа аус ахьылуаз ашкол ахь. Раңхьа иибаз рцафык
илеихәеит Тати иареи ашкол еицтазшәа, иаргы
акраамта ара дыҕамкәа, Урыстәылантәи даазшәа,
Амзара данақәшәа ларгы дибарц итахызшәа.

Дзацәажәоз артцафы, уаф гәытбааклакәхарын, лгәы
иалсит иахьа айфызцәа еиқәшәартә атагылазаашьа
ахьзыҕамлаз. Илхәеит, айбашьра ашьтахь уи усура хәа
Аҕәаҕа дшиасыз, лхабаргы ааигәа ишылымбацыз.
Убасқан Шабат ихшыф ааимшәан, уажә пхынроуп,
издыруада аратәи луадақәа рфы дыҕазар, лтызтың
ахьыҕоу лдыруазар иалхәарц дналыдгьатцәыҕьатцәит.

– Аа, абни, жәбаны еихагылоу афны, актәи
афналарта, афбатәи аихагыла, – хәа, днарцшны
илырбеит ларгы.

Алашә иитаху ф-блакы. Шабат деихеит аңхәыс
илырбаз афнахьы. Дхаланы ашә днас-насит, аха
азәгы иааимыртзеит. Дналбаан, иахьа афныҕа

дымхынхәыр дабацари хәа афны азааигәара шәшы-
рак иенытцейкит.

Амра шыбжыагәы еифнамшазацызт, лчыт цкы
ласы дагәылпхаауа, архәара данаавтуаз Тати. Шабат,
зан дыгәхьяаганы иҕаз ахәычы иан дшылпыларыз,
иаарццакны дналпылеит.

– Абас сыпшаара марианы аума стызтып
ушазтцаауаз? – Тати дыччо лнапы наилтеит.

– Сгазаразы даара саххәны сыҕоуп, уажәшътә
ибхаршт, сбыхәоит, – Шабат асаркыа данпшыломызт,
аха идыруан ихәфы амца ықәхәмаруа ишықәыз.

– Ари еихау газара хмыхьяаит. Санупшаах, ухал
сыфныҕа. Уцсы ааитоукып. – Тати Шабат днаиапыза-
ны лҕыналхеит.

Шабат итахымызт акраамтә Тати луада иеыф-
наирхар. Уи лҕазшыақәа злеидырхьаз ала, зыматц
луаз ахпатуақәтцареи ацқьареи рдоухамч шәытарак
иара ила ирнылар хәа дацәшәон. Арахь уи лҕынтәи
дыззыпшыз ажәақәак аалфшәар, нас азхьампш
ааигозшәа, азә ила дхымпшыло дпыррын.

Уи ипырра аамтагы збахеит уи аены.

Уи аены избахеит Шабат анафстәи иразкы лашеи
иразкыдареи.

Уи аены амш лашеи атц лашьцеи рхәаафы
днаганы даргылахьан илахьынтца...

Ақашь аҕатцара дахьзаанза, Аннушка лыма-
тәақәа еилафьгәаны, лызнапыкала икны егы
лнапала лыблақәа рҕәычуа, рышъталартә даа-
дәылтцит. Уи дшыналфәпшыз, дызлаз ихәыцрақәа
рәахьыртәахлац, рәааизганы игәатца интәтәеит...

Ауаа амшмышәлә ззырхәоз ахаангы дақә-
шәаны имбацыт Шабат. Уи ихы ааидыруазар амш
ицәмачын. Есымша акы дафызар акәын. Дызлагаз
аус наигзаанза, иуалхәацәа ишәхымс илатәазшә,
гәтынчрак имамыт. Иахьагы инымтәазоз аәнуһсқәа
дшырфыз, азарақәа ирыцу ахьча хәың иеиңш иңха
хәыңы дышлышьтаз, амра жәәангәы иныхшәан,
мраташәартәхь интагыалейт. Уажәшьта, ес-сабшала
иаирклоз ацәымза иадигалоз афатәқәа рырхиара
далагар акәын.

– Ех, бара мыжда, – ихала ихы дацәажәон
афатәқатцарта дахьыәназ. – Ианбыкәыз ачуан
саатахауа афатәқатцара саналагахьаз. Сан угьы
аңхәыс ус слырқатомыт, аха ма, баргы, цыоуки-
цыоуки ахацәа рыхәсақәа ишықартцало еиңш,
бәыркьахәны, аәнуһсқәа саарыдыбыңхьалозтгы,
иаха самышыцылоз. Баргы сан блеиңшеит,
зегь рыла. Сбыцхраарц ңхәыс уск снадгылар,
ахатца иатәам, азәы уибаргы ңхашьароуп хәа
исаеңныхәаны сақәыбхуан. Сара сусқәа рфы бара
еснагь бсыдгылан...

– Саб, узацәажәода? – адәахьы ихәмаруаз
Аннушка хәыңы деиқәзажәза дааәнаххит.

– Бан лоуми сзацәажәо. – Шабат иңха хәыңы лхы
ааишышыит.

– Сан саргы бзиа дызбоит.

– Бзиа дышцабымбои, бан лоуми.

– Саб, лара дымңси. Хара хңны дықазам, аха
ажәәан ақынтә хлымбои?

– Аиеи, Аннушка. Ибасымхэахъеи. Бан ара дхацзам, аха уи ажэѡан аѣы дыѡоуп. Даххылацшуеит. Иаауа-иаххэо зегь лбоит. Блеишэа аныбзиоу лара дгэыргэоит. Блеишэа аныцэгъоу лара дгэаауеит, хара хэхъ ааира лтаххазом.

– Сара уаха слеишэа сырцэгъазом.

– Ус заѡантэ исабхэахъеи, Аннушка?

– Сара схэычыми!

– Быбз хэыцзам, бхата бызлахэычи?

– Сыбзгъы хэыцуп. Сара схэычын азами сан данцсызгъы сызшээз.

– Уи бызлыцэшэзеи усѡан. Уи бан лами, бзиа блымбои.

– Сара слыцэшэеит. Уара уоуп уи зхароугъы.

– Аиеи Аннушка. Сара уаха бсыршээзом.

Аннушка арт ажэақэа шэынтэ илахахъан, лаб дааиѣаччан, хыычпапыртас аѡны дындэылппрааит.

«Закэ газароузеи усѡан иѡастаз», – игэы интихэааит Шабат. Уи шыѡалазгъы ус ауп: Тати лыпцстазаара даналтц ауха Аннушка агэылара дыргеит. Уантэ уацэақэак рахъ. Адырѡаены ашыыжь еизаз ауа-атахы Шабат иабжыргеит, ацсы аѡны дахыынзакѣоу Аннушка аѡныѡа даарымгарц, ацсы длыцэшэар шалшо. Аха Шабат урт ражэақэа игэампхакэа, иахыынзауаз иаарпсычешэа ус реихэеит: «Иаххэаргъы-иаазаргъы, ацсы дахыынзакѣоу ауп акэымзар, нас доусы шэыѡныѡақэа рахъ шэцоит. Цоуп, хкеибажэом, аха азэы иѡаацэа ныжъны ѣазэы игэы ѡаитцарц дааны дызидымтэалазат ахаангъы. Ари, цсата бзиа, мызла ахэшэтэырта дахыынзашьтаз

«сан даауама, сан даауама?» хәа лызцаарақәа сгәы тыршыаахьан. Еиҥахгыы «сан дабаҕоу, сан дабаҕоу?» хәа лызцаарақәа еиҥааларҕыцхып. Убри ааста, ҕытны, аҕныҕа дааргартә сзыҕашәтҕеи. Уи дхәыцуп, аха дҕәышуп. Длартәаны лан дшыҕсыз, уаха лыҕсы таланы хара хәхь дшымаауа ласхәоит. Аиаша хәыцгыы-дуггы ирнаалоит, рхатәы лкаагыы днарҕатҕоит».

Ажәакала, дааргеит Аннушка аҕныҕа. Аеынгыы ҕстҕәыуаран. Царан, ааран. Аннушка иҕалаз лзеилкаауамызт. Арахь, лан дзықәиалоз, асасаиртәҕы игылаз адиуан аҕны дылбазом, уи лхатыҕан, ақәыршә ақәыршәны акы ықәуп. Илымбац ауаа ааиуеит, ицоит. Зеггы атҕәыуара иаҕуп. Ларггы уаха иҕалаз хәа акы лзеилымкаауа, абгатыхәеипш, дааидымшәазо лаб дишьтан. Ауха, еиҥагыы ауа-атынха рыҕныҕақәа ицеит. Иааизынхеит Шабат, иан, Аннушка, Тати лыҕсыбаҕ еиқәыхьшәашәа.

Ашьыжь усгыы зеггы раҕхәа дҕыхон Аннушка. Уи данҕыха Шабат дгылахьан. Кахуак иршын, днаҕыхәо, ататынлҕа ихарчыла Тати лыҕсыбаҕ дадтәалан. Ахәыцы дшибаз дҕагыланы дааилеихәан, дааганы дахьтәаз днаиваиртәан, илеихәеит иҕаз шыҕатҕҕыаз. Нас дҕагылан, Тати илҕаршәыиз ачабра аалҕихит, Аннушка лан дшыҕсытҕҕыаз лирдырырц. Аннушка лан дылҕампшыкәа, дындәылҕьан, ланду дахьышьтаз ауадахь дцеит. Убасҕан ауп Шабат даназхәыц, Аннушка илеихәаз анаҕс, иҕаитцаз зеггы шмыцхәыиз. Аха игәы мацзак иааиқәыизхәалаз, дшәазарггы, Аннушка лан дылҕампшзеит, лшәара ашәара ацымлазеит. Ус

шакәуггы, уи аахыс лаб заҕантә иаеңнылхәахьоузеи
усҕантәи ахтыс.

Сабшала Шабат ианхәыпҕаи ипҕаихаби има-
цара ицәымза даназынрмыжыуаз рацәан, аха
ауафы иара иҕаацәа, ихатә усқәа ныжыны заҕантә
дудгыларызеи. Аңсы аҕны дахьынзакҕоу ауп хәа, нас
зеггы рыҕоныҕақәа ицоит, иаадпшылалоит хәарада,
аха згәырҕеи злахьынцадареи иаархаанхо аҕнаҕа
иазынхаз роуп. Аңсҕазаараҕы ус иапуп. Шабат ус
шакәу имдыруеи, азәггы дизыпшзам. Дрыцхашьаны,
сицхраап хәа иаамҕахыцло диеигәырҕоит, рахә-
ҕиаак изааигазшәа ииура-иихәара дақәымшәо
дааидхылоит.

– Ех, бара мыжда, иаасбыртцақәазеи, иаасбыр-
ҕатозеи, – ихала ихы дацәажәо афатәҕатарҕа
дахьыҕназ ахтә ихы ырнааны дынкылпшын, Тати
лфотосахьақәа днарыхәапшыхт.

«Ахәычы дабаҕоу, Шабат?»

«Адәахьы дыхәмаруеит, Тати, былцәымшәан».

«Сышпалцәымшәои, Шабат, аҕьма даҕызоупеи».

«Аҕьма хытҕьоуп, аха аеыхьчашьаггы иақәшәоит,
Тати».

«Даараггы улыкәгәыгцәоит, Шабат».

«Ахәычы ихылапшреи иаазареи аума атцанакуеит
хәарада, Тати, аха анцәаггы дуцхраар ауп. Мамзар
ауафы рыцха илшараны иҕоузеи».

«Аиеи, аха...»

«Хара ххәычы дшысабиз дыххәацәеит. Илым-
хәара иудыруазеи. Зны слырччоит. Даҕазныхггы

агәыпжәарақәа сыдлыргоит. Аапынразы акәын. Агәылптра иалагаз амалинақәа рҕахәара саҕын. Аҕахәагақәа сыркуа исыцыз Аннушка, иаалырҕыаны, «Еснагь быччалар стахуп, сан. Сан, сыхаара, сан. Зегы брейгып, сан...» – хәа ашәак аатлырҕеит. Сара ари аҕыза ашәа лхәоны исмахазацызт. Ахәычбахчаҕ иddyртазар акәхап. Сара сахьылзызырҕуаз сыла-гырзқәа сырхәаеуан. Зака учхари. Исахәи, Тати, сысесырҕәҕартә еицш, ариакара амч абаазгари. Исызтода сара ариакара амч...

Сара зегы-зегы срытгәоз цыисшьон, аха Аннушка дысиааиуа далагеит. Бара Москва бахьынзаказ, мышкы шәынтә абас азтәара сылтон: «Саб, сан даауама? Сара сан дыстахуп. Саб, сан даатцәкьоума, ма уа дыказаазоу?» Даакәымтцзакәа еиталхәалоз арт азтәарақәа сычхарын, аха лысабира иакәнамгазоз, агәхьаагаратә гәырҕа зхацз лхаҕсахьа иагәыл-пхоз лыбла хәыцқәа лагырзыла итәны иахьсыхәацш-уаз сеиларбылуан. Акыс, ирхызбаалон ахааназы ирхымтцуа хәрақәак рышьтақәа шрынхалоз. Ацәшәа сыман, аха сгәыграқәа мацк сгәы аадырпсахәон. Азкы илцәыхьантаза лгәы хәыцы итаҳаз, лара цқьа зеилкаара лылымшоз агәырҕа бгәабзиарала итыбгап хәа сгәыгуан. Аха сара сгәыгра хазшаз дадымгылагәышьеит.

Ааи, ааи, Тати. Бара ханынбыжь ашьтахь уи лызтәарақәа дшырҕәатцызгы, исыкалцеит иаха еицәаз даеакгы. Уахгы-еынгы «саб, саб» лымшуп. Аиҳарак, ашьыжь данҕыхалак, саб, уааины сеилахәеи хәа сызфылтуеит. Ахәыцы иаха дыззаигәоу, есым-

шагы лажәа иалоу «сан» ами. «Сан» «саб» ахь
иахьиалгаз сшьара саакәнакьазеит.

Снеилап ус. Җазшаз амч ахьынзасито збап. Уаанза
злахьынца агәра ганы аңсра хьаас измамыз, уажәы
уи сацәшәо салагеит. Салагеит избанзар, бара блы-
мазам, саргыы сылцәызыр ылыңсыхәои ххәыч рыцха.
Цоуп, драазап анцәа иңшуа ауа-аҗахы, аха заб ифны
иамаазаз ахәычы диатымуп. Аиатым длашәхоит.
Алашә еснагь дызхәуп».

«Дырөггыых агәырңшаарақәа урылагахт».

Ииашатәкьаны Шабат дшаланагалацәаз иха-
тагы ибеит. Иабаазгари хәа дызфыз мыч чыдак
ааизцәыртдын, маңк ичааизигеит. Ицәажәара ииаигар
акәын даҗа хырхартак ахь.

«Тати, ибгәалашәо, хәнеибага ашьтахь, хәфныка
хәа банымфыхызгаз амш?»

«Хаштшьас исымоузеи, ахатца баба замана,
улағырзқәа тыфруа, атәыуара уаналагаз...»

«Сара ускан сгәы зырңшааз иахьанзагы иба-
сымхәазацт».

«Саргыы урыцхашьаны убри амш инаркны иа-
хьанзагы сумазтаазацт. Амала сгәы зызфоз, узыф-
наз ауада арыцхацәа ахьыкәкәа иахьыказ азы ауп
хәа акәын. Сара уи уамашәа исымбазеит. Аибашьра
ашьтахь, аңсуаа азәырфы рыфнқәеи руадақәеи
еилаңыххаан, иңызфыз урт ауаа ртәкәа нызымкылаз,
уара ушынхоз еиңш инхоз рацәафын афнытә сара
сзы ифыцаартырамызт».

«Ускантәи сылағырзқәа зызхәаз быңсы ахьынзатаз
исызбамхәеит, аха иахьа ибасхәоит. Барей сарей

«Ус ауп, сыхаара. Ус ауп. Сара сыда дыкамшәа баша ухы умжъан».

«Бара быда дыкатәкызам».

«Арт ажәакәа шәынтә, зкынтә исоухәахьейт. Гыкала ишухәоз здыруан аҥнытә сгәы хдыр_чомызт амзар, баша ихәоу ажәакәазтгы ашыақар чымазара ахь скылыргахызаарын».

«Бара бысхыччоит, Тати».

«Мап, сухыччазом, Шабат. Узфыз уажәа нагзеи. Иубоума, снауцылан, умфыхыскыейт».

«Изхысхәауаз, ачанах цены суада хәыцы баны-ныфнала сгәы зырцшааз убри ауп, астал тацәза, атызкәа еикәыхышәашәа, хаарак рытказамкәа иҭаҭа-дагәаза... Сани саби ирхылцыз иахәшыак дсымазтгы, уи аены убас дахпыларын... убас дыбпыларын... атакәажәцәа реицш лнапы ыргъежьюа. Анафс, бара бказшыакәа злаказ ала, анык шәеицлыхшазшәа шәаргы бзиа шәеибабарын...»

«Аехәшыадара акәзаапей улагырзкәа аазгаз, сара иахьа уажәраанза урт улагырзкәа сгәы иҭацсан, уажәшыҭа сыҭсы суршыейт. Иахьанзагы сара исхыркыаны улагырзкәа ааз цыышъон, шәышықәса нызцыша, ура».

«Саргы сгазаза, усқан ибасхәр иауаз. Астәкыа гәалас икабтчоит хәа сыкамызт».

«Уажәшыҭа ҳаилибамкааи».

«Уи сара иабасыхәо. Бгәы бсырххьейтеи».

«Агәыхыкәа зегы еицшзам, Шабат».

«Аха сара...» – Шабат Тати дахьынзалацәажәоз икнеихаз ихьуарзы ахәарахәа аилашра иалагахьан.

Аварағы ажәра иағыз акәты иахкыкыаны икатәоз атәан агаз плита архәашахьан.

Ахьуарзы ашыла налеиңсан, ирласны аи-лырхра далагеит, егьоумхәан, ахьурзы еилашцәеит, иацкламцшызар, ампыр рацәахон. Цоуп, Шабат ииуаз абыста таца быстамызт, аха иаргьы напыцшқа мартцеимызт.

Ашыла иазыцшны еилацәоз ахьурзы иззыцшыз ашыла анаиу, иаразнак акьаткьатра иалагеит. Уажәшьта уи ахьынзакьаткьатуаз, ижәхьаз акәты ачуан атыгара дахьзеит. Уи ааиґыршәшәаны цыиктәатцәала аиларшәшәара акәын изынхаз, аха инапкәа аблыртә ицацәан. Тати лыцсы антәз, асасцәа анырзааиуаз, лбыста ауреи, лыкәты жәны, еиґыхны, аиларшәшәареи, знык аишәа реицыкәыргылареи лыллыршон. Шабат ихатагьы ацстазаара инарцахьаз шмацмызгьы, зегьы акоуп афатәкатцартаґы Тати лыласра ааигәара анеира акәым, днахьцшыртә еицшгьы дзымназацт.

Шабат, асабшазтәи ицшәмацхәыс леишәа аргыларә даґын. Аннушка лакәзар, «сара, сара» хәа ачанахкәа имхны аакла иганы астал икәлыргылон. Иара итәала шыта аишәа стол хиазшәа аниба, иреиґыыз лымацәак зтаз ачамадан ааиртын, урт амацәакәа ирхаз ампахьшыы шкәакәа ааганы аstop иадгылаз акәардә абґакыдцарта инхишыит. Нас, – «Быцсаґа еснаґ илашалааит», – ихәан, ацәашьтра ауаухәаматә цәашыы нахаркьакыаны амца наиркит.

«Сара, сара, сара», – ари ацәашьгьы Аннушка иалыркыр лтахын, арахь даґышәон. Ааигәа уи

алыркырц дшафыз атәыцымца лнапы хәыцы абыл-
хьан.

Ацәашьы тааза иаркын.

Афатәкәа рхылѡацсылѡа уи ацәашьыбла
иакәтәиашо атауанахь ихалон.

Шабат иҗахуп еиҗагы Тати дналацәажәар, аха
макьана заацәоуп хәа ицхьазеит. Иахьантәарак
дыздынтәалаха еиқәиршәоз афатәкәа апхацсы
ахьынзарымоу Тати илфоушәа ихы агәра аиргахьан.

– Саб, сан лыцсра сара исхароуп, – лхәеит Аннуш-
ка, дамышьцалахьази, ләыртынчны адиуан аҗы лаб
дахыватәаз, атынчра ааилалган.

Шабат иахәз уамашәа ибаны, дыззыцшзамыз арт
рѡыза ажәа кәсақәа ирхиқәаара изымдыруа, ицха
дналѡацшит.

Ларгы уаха җылтуамызт.

Шабатгы ихаҗы ихшыѡ анааи длызтааит.

– Избан, бан лыцсра бара изыбхароу, Аннушка?

– Сан дыммазаѡны абра данышьтаз, быцсыр
калазом хәа ласхәазтгы дыцсзомызт. – Аннушка
илхәаз агәра гатәкьаны, лабгы ишьақәиргәгәарц
лҗахызшәа, дызтаарашәкха днаиѡацшит.

– Мамоу, Аннушка. Лара ус дыцсраны дыкан. Ус
лара иллахьынцан.

– Алахьынцә закәи, саб?

– Алахьынцә?.. Уи ауаҗы даныршо ицыршо цста-
зааратә мѡоуп.

– Ацстазаара закәи, саб?

– Ацстазаара? Иахьа барей сарей абра хәзҗу аус
– абригы цстазаароуп.

- Иахъа ара хазѣи, саб?
- Иахъа ара хазѣи? Ацѣашъы ахмарки... Шьта баангылеи Аннушка. Бан тынч акрыфаха лахтапи.
- Шабат уажѣтѣи рцѣажѣара абра инимкылазтгы, Аннушка лызтаарақѣа ртакқѣа рыкатцара дшаѣу, далацсны дкахар ауан.
- Сара адѣахъы хѣмарра сцоит, саб, – лхѣеит Аннушка, лхѣыцра агѣѣыгъ аиааизшѣа анылба.
- Бца, амала баацсрак кабымцааит.
- Мамоу, саб. Саргы ана ацслымзраѣы аф-атѣқѣа кастцалоит.
- Аиеи, сыхазына. Ацѣашъы ансырцѣалак ашьтахъ зака афатѣ еиѣкааны икабцаз гѣастоит.
- Уи ауми нас исхѣо. Иумбари зака ицшзаны икасто. – Аннушка дыѣны асасааирта дны-ѣнкѣеит.
- Итааза иакыз ацѣашъы нацѣхаркѣарак инахысхъан. Шабат иахахъан, ацсы иеишѣа иазкны иарку ацѣашъы нацѣхаркѣарак акара ианыблы нахыс иурцѣаргы калоит хѣа, аха усгы рацѣак заура думыз ауахѣама цѣашъы ашьта акынза иблаанза Шабат ирцѣазомызт. Дабаццакуаз, ацѣашъы абылра иахынзаѣыз Татигы астал дахатѣазшѣа агѣра игар итахын, иахъеипш иарей ларей рымацара еизынханы ианыкоу изхарагы длацѣажѣон.
- «Тати, ибгѣалашѣо, – атынчра ааилеигеит Шабат, уажѣшьта Тати «акрыфара» далгеит хѣа агѣаанagara аниоу, – тагалара аамта ааира зака беигѣыргѣалоз...»
- «Исгѣаламшѣакѣа, ацсабара аамтақѣа зегы ирейгъасшьо аамта иарами».

«Абыгъкэа хөежъаахо иалагеит. Амла, макъана ишпхаррац ипхарроуп».

«Аапын пшзоуп иара атэала. Аңсабара ацэа иатэара афэнылоит. Ашэткэа пшшэы хкыла иафычойт. Урт зегъы аира, афара, аңстазаара ыыцбарах азгэышыра иаамтоуп».

«Тати, ибымдыруеи сара зака аапынра бзиа избалоз. Уажэшыта сара аапынрей азынрей бзиа избазом».

«Избан, Шабат? Сара сахынзауцыз аапынра уаышэтуазшэа збон. Азынра ааирагъы ушаыццакуаз здыруан. Ашэарыцара уңсы афэхэаран. Азынра зегъы ушэакыи уарей шэааицрымшэо шэеицын...»

«Аапынра шыта бзиа избазом. Избанзар, уи аналагамтаз хауаажэлар зегъы реипш саргъы дсымнахит макъаназы псахшыа змам хцеи лаша, рапхьатэи ха х-Хада Владислав Арзынба. Азынра акэзар – гэымбылцьбарала бара».

«Владислав Арзынба. Уара умацара уоума. Уи ипсзы ансаха, адунеи зегъы псызшэа, аңстазаара зегъы нтэазшэа, сара сымацара хгартэа сымамкэа сықэхазшэа ауп схы шызбоз. Уи ауха таацэаныла ханааилатэа зака лагырзы кахтэазеи уарей сарей».

«Уажэы исгэалашэаз бдыруоу Тати. Владислав ипсыжра аены, ашыжь, аңсыбаф зтаз атоубыт Аңсны ахы-ацыхэа ауаажэларра зегъы хнапы икэыргылань, «Атынчра апроспект» ала хшаауаз, ханхартэа иахчнысуаз амфаду ахь санынапш, избейт ышықэса зхыцуаз ххэычы дыбгэыдыргэгэала, аттацтахэа

былагырзқәа бѣыкьасо бышгылаз. Еимгеимцарак снабыхәапшит ауп. Сызцаланы снейуаз агәырѡа-хьаа хьантә ласхар хәа ишәозшәа, урт ибѣыкьасоз алагырзқәа итса хьантәха сгәы иакәтәон. Иацраз амца иахагы еибанаркуан».

«Уи иѡыза атѣи шыта аңсуаа дхәзтода?»

«Уи иѡыза атѣи дача знык иира кәмлар еиғзар?»

«Усзеилкаауам Шабат?»

«Сара стәала абас сазхәыцуеит. Владислав иеипш икоу атѣи анцәа данхзишо, хәпсадгьыл реиха ашәарта иантәгылоу, аиқәырхара анатаху ауп. Ускан ххылапшѡы ду дитәхуп зыгәра иго, хәжәлар рлахьынтә знапы ианитцо, уи идоуха ацқьара змырхәашьуа ауаѡы».

«Ажәакла, хәпсадгьыл шыта уаха шәартарак итамгыло, наунагза ишәты-какачуа иказарц утахуп».

«Аиеи Тати, аиеи. Хәаазагақәа тынчнхарала ирыхшалароуп, ираазалароуп анаѡстәи абицара фәаазагақәа».

«Нас, уара ухәашьала, уажәшьта уаргыи бзиа иубо уалагеит сыңсы зыфхәараз тагалан. Тагалан. Фык-бзык иазхәом, шәыгак иазтыхуам тагалантәи абыгьқәа рыңсымтазы иаархәо аңшшәқәа. Уара уазхәыци. Иааит раамта. Аңсра аблақәа ирхыпшыло рымахәқәа ишырѣоугыи, урт рыңсра иаңылоит рыңшзарала ауаа рыбақәа хкуа. Адыхәтәан, рымахәқәа ианаа-рымшәатцәкьогыи, адгьыл ахь, назазатәи рдунеи ахь ицоит, аңша иафәхәмаруа, уаха ирымбараны икоу ажәѡан, амра, ахауа, аңсаа, аңсабара зегыи назаза абзиараз хәа нарахәаны, ирзыпцәаз

аҕхәара мацшыаны иҕыутдәуа акәымкәа. Ауаагы убас ауп. Дасу изыцтәоуп иара иехәара. Иаамта анаилак, иаргы абыгькәа реипш ицстазааратә тла днамшәоит. Уи уиаҕара ихьаазам. Ихьаау, дзымшәаз амахә алҕаау, ма ҕааны еиҕабзахоу, абыгь ҕыцкәеи ашәт ҕыцкәеи аҕалоу ауп. Ибзоу амахәта нзыжьыз абгы ацсра цсразам».

«Бара бызҕу абыгькәа ирзыцтәаз аҕхәара алагартеи алгартеи еицырымшыи. Аха бара?..»

«Саргы салагартеи салгартеи рыҕхәара ҕынҕажәеижәаха шыкәса ирыбжыанакит. Сара сзыҕшәаз амахәта бзоуп. Уи, сыхазына, Аннушка лами. Уи лоуп сара сыхьзхәарагы...»

– Саб! – Аннушка ауада дааҕнаххыит. – Саб, ацәашы макьана иахмырцәазои? Сара снапала исырцәар стахуп.

– Баанҕаси, сызҕаб. Даҕа мацк агуп. Ашьаҕа аҕынза иблааит.

– Бзиоуп, нас. Саргы ара судтәалазаауеит. – Днеины лаб днаиватәеит.

Аби ацхаи уажәйтәҕьа ҕымтрак реылахәаны, атзы икыдыз Тати лфотосахьа иахәацшуа итәан.

Итааза иакын ацәашы...

АШЫҚӘС ҒЫЦ АҒЫЛАМҒАЗ

Ауаа, дара рыбақәа рыла збара
рылшо еиханы, ахаангы, даҕа
ҕстазаарак абара рылшазом...

Ралф Уолдо Емерсон

– Уаха ашықәс ғыц ғапылоит, Тати.

Уаха ғышықәсоуп бара быда ашықәс ғыц
сапылоижьҕеи, Тати.

Ишпацәҕоу, зегь реиха иузааигәоу, арахь хара
иуцәынаскъаз ауафы «Ғаанбзиала бнеиааит!» хәа
лахәара ацымхәрас, лгәалашәара лаша ағаңхьа
узцәыңхашьо улағырзқәа аттаҕахәа угәы интаҕсо,
гәаныла уанлацәажәо. Аха уи разҕхап, Тати.

Иахьа ашьыжь, ашара дацгыланы, лылағызқәа
лғахәхәы хәоны дааһналеит, штакаҕы иҳацынхо,
хгәыла атакәажә Мариа. Аныхәаха илыцалаз
хзеилымкаауа, сани сареи хазтаарашәкха хныл-
цылеит.

– Ассир збеит, ашарпазы, ассир, – лхәеит, лзамҕа-
қәа ирғаланы илеиуаз лылағырзқәа лчабрала
илғарбо.

– Иббазеи, абааңсы, бзиарак ианиаша, – саргы
шҕа сыҕесызнымкыло снейхьан.

– Ассир збеит, аха сышәшы, ңхыззу лабҕабазу
аилкаара сцәыуадаҕхеит амзар.

– Уеизгы?.. – саргы саалҕәамцит.

– Ацәа салтцхьазшәа ауп ишыздыруа. Спенцьыр азә днас-насит. Схы ышытыхны уахь снапшызар, аа, с-Тати дылагылоуп. Слеигәырғеит уамашәа. Арахь быфнал, уажәытәҕьа сәагыланы ашә бзаасыртуеит схәан, лара, мап уа бышытаз, ажәакәак бахәаны сцарц сҭахын лхәеит. Аха сара исымукәа сәагылан ашә лзаасыртит, иагьа зургьы, лара дыфнамлеит сыфныҕа. Дыгәхьааганы сыҕамзи, дгәыдыскыларц салаган, лнапқәа лапхьаҕа иааитцылхын, лааигәара сналмышьтит. «Сыззааиз абри ауп», – лхәеит лара, днаскьаны даагылан: «Сара избон, издыруеит Шабат сара сзы иааҕаитцоз зегьы. Уи илшоз хатцак илымшацзар ҕалап. Сгәы иладууп. Сгәыи-сыпси иртынчит. Данфыхалак, бнеины зегьы рзы итабуп хәа сызиахәа. Исызиахәа абарт-абарт ауаагьы мацк сышрызгәау, сара урт дачеакала срыкәгәыгуан хәа. Сара сцеит, уахагьы схынхәзом», – хәагьы нацылцеит.

Сара слыхәеит, даамыццакырц, шәсырфыхарцгьы шыстахыз, аха лара илымуйт. Нас днасыдцын, шәыфны шыҕаз лҕаалхеит. Саргьы днаскьазгарц хара-хара снлышьталеит. Сышлыхәапшуаз, Шабат умашьына днадгылан, акраамта лнапы ахьылшыуан, нас днагәзит. Уи днадцын, шәыфны афналарта ашә днадгылан иааипхьашьшыааны, уигьы днагәзит. Уантә дналбаан, ашта аталарта агәашә аартны дын-тыцын даатгылеит. Сара сахь даахьапшны, лнапы аасзылҕьан, фынтә-хынтә агәашә днагәзны, уаха дахьца-дахьаа хәа акгьы сымбо сылапш днытцазит...

Абас ауп, Тати иахьатәи сымш ашьапы шакыз. Цыпхтәи ашықәс ҕыц апыламтаз, сеибаха сын-

быжыт. Сынтэатэи аан акэзар, Мариа лажэакэа
рыла, уаха арахь схынхэзом хэа хэаны, барей сарей
гэафрала еибакхэз ханхарей хаштэй бнартытцит...
Иабастаху сара б-табуп. Сара истэхыз бара бакэын...
Иаафастозгы зегы гэыкала, бзиабарала ифастон.
Зегы фэхэарак-фэхэарак рымазар акэхап... Аха хэаала
итэу агэи иафсыхэои?...

Иахэатэи амшаз, згэи алафой, зхы алафой ауаа,
чаанбзиала инеилаша, ашыкэс фыц апылара
реазыкартоит. Саргы, ауаа икарто хэа, афхармык
ахь сцан, фатэкак аахэаны иаазгеит, иаинырсланы
сани сарей зыфатцара халаша. Ахэыцы дрыц-
хасшэоит. Афсазгы лызсыргылеит.

Хгэылацэа хазынакэа, рхатэ ускэа ирылагаанза
иаахадцаалеит. Сара уаха акагы фасымтаргы,
уахатэи айшэачаразы иахзааргаз хазхоит. Даины,
дхадныхэаланы дцеит бахэшыагы.

Зегы рыфныфакэа иццакуеит. Ишца нас, ашыкэс
фыц иафымлой, чаанбзиала инеилаша! Сара ауафы
изы срыцхэхеит хэа, дара таацэала ахыфыфыхэа
еицыми, еигымхаша. Срыцхаракэа факантэ исы-
цеифыршарызеи, урт цыхэафцэара рмоузар дара
ирхарагэышэоузеи.

Иахэатэи амшмышэла шысхызгаз сара соуп
издыруа. Изуа-исхэо сафэымшэо сшыгэатеиуаз,
амшгы ахэларахь инеихеит. Аннушка афырхасра
далагозшэа анызба, дысцэыцэоит фастцан, аванна
ахьта ахыфназ афнытэ, хатала лара илызкыз алаган
ду зырпхала иртэны иааганы ауафьяф иадсыргылан,
дыскэабейт. Лара угы дыцшзами, дышкэакэами,

даныскәаба, дытҕәашаа, анцәахша лсахъа аалхәеит. Ибдыруандаз заҕа дазхаз. Лара дхәыцуп аҕнытә дысцәыпхашьазом, сара сылцәыпхашьартә дтып-хазхашәа збоит. Иаҕъа сылцәыпхашьаргы, снапы лыгхар дышпаҕалои. Ишаасылшо, инамцхәынгы уи сылзыхандеиуеит. Лан быҕамзаара лынсырпшырц стахзам, аха лара еснагь быхьз лқышәқәа ирықәкуп. Лара лтәала, лара илгәампхо ак ҕастар, сан ас ҕалтазоомызт хәа исаеңнылхәоит. Сара саалҕаччоит, аха сыччара сылағызқәа ианырхәәчлак, лара лкынза изыназозом. Лара дыззыпшу стакажәа анылмахалак, илхәац еиҕалхәоит. Сара уи иахагы сашьуеит. Заҕантә сыпсхьоузеи, иараби, ацҕы аҕсы схазар акәхап. Амала, убри лакәмызтгы, сыздыруам сшыҕалашаз. Лара усгы сыхәда дахьынхалоуп, дсыцымкәа шыаҕакгы сналышьтуам. Астдәҕъа бзиабашьа убахьоу. Аха ус схәеит хәа, сара сыда уаха илымада. Бара беицш сылцәыпсыр хәа дшәозар акәхап.

Асаат жәаба инархысхьеит. Аннушка дыцәоуп. Сани сареи хәимала-еиҕала иаауз абыста анахтан, акрыфара хәа хтәеит. Избоит хьыцъеггы хәатцақәа хҕыта ишытцабылгьо, албаадара шахцәуадафь.

Х-тәыцак афь зжәит. Истахын сеасыршыр, схьаакәа мацк иаасхаштыр, аха умала заҕа ужәуеи. Атхейошара, ашықәс ҕыц аҕылара сазыпшзам, аха сшәоит, еаанбзиала шәнеиааитхәа азәдаамоахытыр, сара стахәахаа сыцәаны, ипхашьарахап.

Сан аишәа еиллыргеит. Ауацъаҕ дадтәаланы ателевизор дахәаңшуеит. Сара, бжыда сбацәажәо

акомпьютер сағатәоуп, абри сгәәкажәеитахәара
такыпхьуа.

Абас ауп, Тати.

Сара сцәажәара нымтәазеит.

Агәәк дажәахәаџуп. Уи игәәкажәагы ауаа рзы
ишгәыпцәагоу здыруеит, сара урт ргәы ырцшаауа
сышрыламгы. Сыџоуп, слахьынтдамџа схыблаа-
џыблаа сшанугы.

Уаха ашықәс џыц иапылоит ҳауаажәлар.

Ҷаанбзиала инеилааит!

Бара... Бара ишцабасхәари, Тати?

Бара быда уахагы ашықәс џыц дапылоит
б-Шабат...

АХАТЦЕИ АХАТЦАРЕИ РЫМӨЕИПШЬЫРТА

ИМӨА ДАНУП АХАТЦА

Асахьаркыратә очерк

Шықәсқәак раңхьа аңсуа телехәаңшрала ицон, ахшара рацәа змоу, Тамаз Цахнакыиа итаацәара ирызкыз адырратара. Адырөаҭены, адырратара иахәаңшыз азәырөы ахьааикәшәалак, акаҳуа-жәыртақәа рҭы аума, аусбартақәа рҭы аума, иара ус амөадуқәа рҭы аума, имөаңысуа аполитикатә хтысқәа рыла зажәахәара хзыртлалоз ауаа ртема аҭампсахыр амуит. Нас ишца? Анцәа дамеигзазакәа аңшзареи ахаареи зыццаны иишаз, ҳаамтазтәи ауаа ҳаблақәа ирымбацыз ажәытәзатәи аҳкәажәцәа рсахьа иахьа изықәтұхша Жанна Арцелиаңха хәөы лыхшара дрылашәтұа дрылатәаны, анра, аазара,

апстазаара ахатаратцэҕа дрылацэажэон, аекран аҕнытэ.Ахэатэи лара илыман.Илзырхэашаз адыррей, атцарей, апцхэис лҕабызшэа хааи ддырҕырбон. Дарҕырбон уи лыпшэма Тамаз Цахнакыиа дызнысны даауаз, имариамыз, гэылеи доухалеи игэҕэам ауафы дымҕахызҕьоз апстазааратэ мҕа.

Анцэа ду ианигэацха азэк дышэҕыкитэуеит, ашэҕык дазэитэуеит. Ауаатэиҕса ари апстазаара ҕиаратэ баланс хара хтахракэа инарыкэыршэаны ашыақэыргыларазы мчы ахьхамам аҕнытэ иаха хаззыпшу, хныхэарақэа зызку, азэк ишэҕыктэра аамта ханахыпшлак,лабҕаба ианаабалак,иахзаатуа жэҕангэашэпхьара алапш цэҕа аҕэыблааразы акры зымчу зеггы хрыхэоит,храшыапкуеит.

Абри акэхап изахьзуггы апстазаара.

Абри апстазаароуп дышқэыпшзаз апсра аблақэа днархырпшыланы, пышэара дук днахыжыны, нас, хаара-бзаарак днахьырпшуа, еснагь пхьаҕа хэа игэи иҕантцо даазго Тамазгыи. Уи аибашьра иннатцеит ахаан хэшэтэишыа змам, ахататцэҕа идырга, ахэрақэа, аахақэа.

Ихэра хьаақэа дыдмыргэамтыкэа...

Иаха ианихьаауа, иаха игэамтцрақэа реанаадыртло аамтазы иаацэыргьоит Апстазаара, Тамаз итаацэа пшза блахкыгаха анапсаргэытцэа ианыргыланы. Ирхашэыршэыруа ирхагылоуп Апсадгыыл, Аиааира, Ахақэитра, Ахьпшымра, Азхатцара Наунагзатэи Рбираҕ. Ари Абираҕ хьаахэшэтэигоуп, пхьаацарамҕоуп, анасыпқэа ирынасыпуп.

Ғамаз Ғаргы-иға Цахнакыи дабиғазатқын. Аха шыта уи дабиғазатқуап хға ахғара азин хар-ғазом аибашыра ашығахь ииз иғацға Кани Инали, иғхцаға Кама, Анна, Асида. Дахьиз дахьаазаз Акэаскыа ақытан иарсу иаб итқғаншыап ғғғағацаза ахэыштаарамца иахагылоуп. Рывара ииасны ицо Аалзга азиас иахылтца абжыи уажэи дағакала ихаауп Ғаргы изыхға, иғсыртынчгаха иахағыруеит зыуафрей зғазшыи лаша-лашо инзыжыиз Анна лнышғантра.

Ғамаз иани иаби Ғаргыи Аннеи ирыхшаны, иағсоу уааны хауаажэлар ирыладыргылеит шыца азғабцэеи цкэынаки.

Рығха аихабы Марина (илыхьиз ачымазара иахкыаны ааигға лығсғазара далцит) далгеит Адыгатэи ахэынғарратэ педагогикатэ институт, аматематикей афизикей рырғафы изанаат лыманы. 30 шықаса инареиханы еиуеиғшым ашколқға рыкны аус лухьан. Атыхэтэантэи ашықэсқға рзы Акэатэи ахэынғарратэ коллець айна аматематика арғафыси атара акэша азы адиректор ихағығаафыси аус луан. Уи илыштанеиуа Валиа адиплом қағшы лыманы далгеит ААУ. Иахыа аус луеит лахэшы еихабы аус ахылуаз аколлець акны рғаафыси, адиректор ихағығаафыси. Шыца ахшара дрануп. Реитбаза Ғамаз абжыаратэ школ ашығахь дғалоит Маиағаағтэи амашынатранспортэ техникум. Атехникум ашығахь арра матцзура ихигон Германия, ПВО иатэу авторота акны. Машынаныкғаааык иахасабала уаға ирхаз иғышға ихы иархэаны, арра матцзура ашығахь, Ағсны Ағыынцтыэлатэ еибашыра цасаанза ахара иныкэоз машынаныкғаааын.

Иаабац аңсуа ҫнәтә.

Алыра иахагъежьюа, иаабац аҫаацәаратә цҫазаара.

Гьаргы Аннеи рыңха еитцбы Валиа аҫаацәара далалахьан. Ҫыңа ахшара дранхахьан. Зғытыбжы мгацыз Марина лынасыңи, ацәҫаншьап игәхьяанагоз аҫацамши ирзыңшны ани аби ныҳәара згырмыжьюаз рымшқәа ихааза ишрылаз ауп Аңсны аимцәаҫцәа шақәлаз.

Ирымутәҕеит ақыртүа фашистцәа. Еилаҕәаҕәа ишьтарцахьан Аахыц-Уаңстәыла. Еилыршьаахьан ауаңс жәлар. Уа икадыршыз ашьа рзымхеит. Ақәыңьма млашь иаҫызыха, бңьар хкыс ирымаз зегьы рхы иадырхәарц Аңсныҕа еихеит. Ирҫахын аңсуаа зегьы шыаҫанкыла иқәырхырц. Аңсны иқәмыҫуа ирхәаеырц рҫахын аңсуа бызшәа. Аамҫала уи абызшәа зхтәыз ажәлар мчыла ирҫырхыц иалагахьан, ирылшазгьы маңзамызт, аха дара ажәлар ыҕанатц рбызшәа шydмырзуа рдыруан аҕнытә шыаҫанкыла ианырхырц рызбеит. Ирызбеит, аха урт азымхәыцзеит Аңсны Анцәа ду аңсуаа ари адгьыл дазыразны ишриҫахьаз, биңара цыңхьаза уи ахьчаразы зхы иаеиғзоз атцеицәа шахшозгьы...

Аибашьяра...

Ишңахлымзааху...

Азә дқәылоит, егьи иңсадгьыл ихьчоит.

Атәымуаҫиҫахупатәымдгьылиара иңсадгьылхарц.

Уи адгьыл иаҫахуп иара иатцеитцәҕьюу иара даңшәымазаарц.

Аиаша здыруа Анцәеи адгьыли роуп, егьырт зегьы хжъароуп.

Адгьыл-Ан иара ацеи иара деикәнархоит, ича-мѡахәгы арззом.

Илакәзам хара хцеицәа иаадырцшыз афыр-хатцара.

Ан лхак азәгы ишизымшәац еипш, азәгы изгазом.

– Аибашьра ишалагаз, – ихәеит Тамаз, – иаразнак ахеикәырхара сзашьтамлеит. Сара сҭаа-цәарамхазацызт. Уи аганахь ала исыхоз мчы ыҕамызт, аха иаха еицәамзи, сани саби сахәшьцәеи ирыцсҭазаашьаз ахьсзымдыруз. Уажәеипш амобилтә телефон алымха аауртәип хәа уҕазу. Саназхәыцых, урт иреицәазма, ара Аҕәа иалахаз аҭсуаа рхәыцқәеи дарей. Урт алгатәын, еикәырхатәын. Згәы еицхауаз, амашьынақәа змаз азәырѡы реипш саргыы исылшоз ала ацхыраара сахьынзафыз Акәасқьаҕа сымѡа аркхеит. Ақәылаѡцәа амѡақәа зеггы ааныркыла-хьан. Нас схы ахьсырхаз, мраташәарахьтәи аган ала аҕа иѡагылаз ацеицәа срывагыланы, дара ахьынзеибашьуаз, Аиааира амш аенынза сры-цеибашьыртәгы сзыҕамлеит умхәозар.

Абарт ажәақәа анихәа ашьтахь Тамаз ицәажәара ааникылеит. Ахааназы гәкахарк знымпшыцыз ихафы лаша мацк аҭшшәы ааҭсахит, дақәакгы рҭеархханы иаалпыҕкеит. Урт шьҭа шьтыбжьыда дара ҳацәажәарц шыртахыз аабон, харгыы ҕымтзакәа «харзызырѡуа» ҳаатәеит. Заҕа хтыс, заҕа хьаа, заҕа гәырҕьара, заҕа гәынамзара – аҭхәыс бзиа акәты жьахәҭа-жьахәҭала

ишеиҗлыршәшәо еиңш, ари аңсҗазаара еилыршәшәо
ихархәоз урт адақәа.

Адақәа...

Имңсуа, имызуа, ак зхамштуа, ишьаҗамырзгоу
Ашьа зҗаныҗәо Адақәа...

Аҗыхәтәан, аңсуаа рзы даара ианшәартәха, Аҗәа
аанырмыжыыр ада ңсыхәа аныҗамла, аибашыра
зылшоз арҗарцәа дрыцны, Гагра ақалақь знапахыи
иаазгахыаз ақәылаџцәа рҗагыларахь дцеит җамаз.

Бҗарла ишеиқәшәамзгыи, аамҗа кыәҗла аҗа
Гагра далцатәын. Амацәаз иҗакхаз Гәдоуҗа араион
мацара иалшомызт Аңсны мраҗашәарахьтәи аганахь
ала еибашыуази, ахҗәацәеи, аҗыңантәи ауааи
цыаңханылеи фатәи-жәтәи рыла реиқәыршәара.
Иаарттәын аибашыра аамҗақәа раан «аңсҗазаара
амџа» хәа изышьҗаз аңсеиқәырхагатә мџа.

Мрагыларахьтәи аган акәзар хәуаажәлар зҗа-
гылаз арыцхара ду еиҗахәашыа амазма. Иңшаатәын
хаимаздашаз амџақәа.

Аицхыраара... Аицхыраара... Аицхыраара...

Аеиимадара... Аеиимадара... Аеиимадара...

Иалагатәын иаҗа зда ңсыхәа ахыамам аганахь ала.

Гагра. Цандрыңшь, Гечрыңшь. Аҗа дрылцатәын.
Иҗыи имырҗыатәын. Иаарттәын амџа. Аңсҗазааратә
мџа.

Аеазышәарақәа. Еиҗа аеазышәарақәа.

Ахәрақәа. Аҗахара. Азрыжәра.

Еиҗахгыи ңхыаҗа.

Убас, 1992, август мза анҗәамҗазы ахәра бааңсқәа
иоуит җамаз. Ишьаңқәа дызрықәымгыло иҗәаҗәаса

ицран. Убаскан иңсы дапшәймахеит ицеибашьуаз
иыза Нури Халуашь. Ақыртцаа ишътарцахъаз
аминикәа дырзымхәыцзакәа, акырцх еипш
ахымѡасқәа шихашәышәуаз, ибга Тамаз днықәтаны,
аибашьра цәахәа далганы ацхырааратаѡцәа рқынза
днеигеит. Иахьа ачкәынцәа арт ахтысқәа аныр-
гәалашәо иңьаршьоит, ауаѡ дузза убга дықәтаны
акәым, иара ус, ухала, иаарццакны, цсааитакрада
уи дызнигаз амѡа анысра шыцәгъаз. Тцаашьа змам
мазоуп Нури ускан илалаз амыч чыда ахьынтәааигаз.
Иара убастцәкьа имазоуп, абриакара ахәра баапсқәа
змаз, ашьа рацәа зыцәцаз Тамаз иңсы еикәзырхаз
амчгы.

Хазшаз ианигәацха...

Имңсыша...

Анцәа лахьынтца бзиа зиташа хцеира!

Ахә дахьнагаз Гәдоутәтәи агоспиталь ақны,
агәыграқәа шмацзазгы ахақьымцәа иаарылшоз
зеггы картцеит. Тамаз иңсы аикәырхаразы ишьапқәа
рыѡбагы хтәатәхеит. Акы ишьамхы иѡахыкны, егы
– илатцакны.

Игәалаиршәоит ускан Тамаз дызлаз арота аco-
мандакатцаѡы Даур Кәытцниа: «Тамази сареи
хаибадырит Бзыцта, ачкәынцәа аееидкыларә
ханафыз. Апхьатәи амшқәа инадыркны уи дхала-
тәеит иарзнак. Длахфыхын, дгәымшәаѡын, хьатцрак
ззымдыруа иакәны. Хәхьынацыслак аңхьагылаѡ-
цәа дрылан. Саргы уи даара сиқәгәыгуан. Избон
ихаташьақәа. Еснагь цхьака ацра дахыццакуан.
Ахәра баапсқәа аниоу, убракатцәкьагы ихы ааирцшит

хататас. Дхахэон, иара хидымхалакэа, дымгэафларц азы дышыны хара пхьака хцарц.

«Сара шьта сызхэартузеи, шэсыдымхалан, пхьака, пхьака!» хэа уажэгы сгэы икэыфэуеит уи ускэнтэи ибжыы. Аибашьра ашьтахь зафэнтэ игэаласыршэахьеи ускэнтэи сара сажэафэагы: «Уаанфэс, Тамаз, аибашьра ашьтахь игьараан уфэпраа ушыкэашо хбара хакахуп» хэа. Ус егыфкалеит. Хиааира ду ашьтахь хгэыф иалаз аибашьцэа хаикэшэараан уи дзыкэгылаз ипротезкэа ишыапкэа шцэырфьозгы дзыкэпраа дкэашон».

Гэдоутэи агоспиталь афны рафхьатэи ацхыраара анифаха, ифстазаара уацэымшэартэ имч афтала Тамаз ддэыкэфан Нальчикфа. Уафа уи дзыфшыи имахэ Хамид Абреф. Абри ахатца ибзоурала Тамаз ихэрафэа шгьара иангьа ашьтахь ифыза Одик Убириа ифаитцаз аафхьарала диаган Минск афалаф ашфа. Аброуп Тамаз апротезкэа дрыкэгыланы, асаби иеицш фыц еифа аныкэашьа ахытцазгы. Ихаштзом ари арыцхэ.

1992 шыкэса, декабр 22.

Февраль мзазы Тамаз дхынхэуеит Афсныфа. Афгылазаашьа шиоуз вертолиотла дпыруеит Фкарчалфа. Ифаацэа изхара ибаны, ргэы рфынчны даауеит Гэдоуфа. Ифахын дызлаз ифызцэа аибашьцэа дрыцны аиааирахь хазгоз ашьамфа иаргы данысырц. Дачеакгы, мызкэак рыла дачезнык Минск дцар акэын, ифагылаз аныкэашьа арцага апротезкэа фсахтэын иаабац апротезкэа рыла.

Афэа ахафэитфэра азы марттэи ажэылара аан, иара иеицш ахэрафэа змаз ифызцэеи иареи цейт

аибашыра ацәахәахы. Уаҕа ыылшамтақәа зей-
цшраз шылдырузыгы, иртахын хаибашыцәа ргәы
дырхатарц, згәы ааиҕацозгы урт рҕаҕыа амч ҕыда
рыцшаауан.

Сентябр мазыгы, шыапыла мацара ишилым-
шозгы, атехникатә цхыраагзақәа ыла Аҕәа аха-
қәйттәра зылзыршаз харуаа дрылан.

Аибашыра еилгеит.

Ацсны иалцан, ацсуаа шыаҕанкыла хақәхра зыгә-
тактыз аҕацәа.

Ахыааи, алаҕырзқәеи, ашыеи аҕеыргәылахәа хахтны
қалақь Аҕәа иахашәыршәырит Аиааира Абираҕ. Аҕа
ихымтақәа ыла ирыҕаз, ацсуааи урт ыдгылаццәеи
ршыла ирцсахәаз хадгыл цшыа акәаракәарахәа
иласза агәы еисуан.

Аиааира иацын иахагы иуадафыз, иахагы
атакпхықәара дуқәа зцыз пхыкатәи аусқәа. Ихычатәын
Ахақәйтра. Еиҕашыақәыргылатәын еилацыххааз
ханхара-нцыра, хабзазара. Мрагыларахытәи Ацсны
ахәаақәа зызхара кахара ҕамлоз аҕацәа ақәыцма
млашықәа реипш ижышуа иаван. Самырзаҕан араион
аҕны ҕынла рыцсы 30, уахынла аахақәа хазтоз
ацәынха-цмыхәхәарқәа ыыхәтаа иақәыршәатәын.
Убас, аамта-аамтала Ацсны Ахадареи арратә команда-
ҕатдари имцапыргалоз апрофилактика-рыцқьаратә
акцияқәа иҕырыламырхәыкәа аанҕасшыак имазма
ҕамаз. Икышәқәа ачча ықәыххуа игәалаиршәон
ҕамаз, 2000 шықәса рзы Ацсны иалалаз адиверсиатә
гәыпқәа ралцараан ифы-за Даур Бжыаниеи иареи
зықәшәаз ахтыс: «Хашыцәа еиҕахгы ахы аҕалара

анрыкәшәах, хара айбашьра ааха знатаз ахацәа тынч афны хазлатәарыз. Сөызә Даури сарей хәәлахархәит уи аоперация. Хәарада, иара иаха илшара еихан, иара иитәйтәкьаз изшьапык иман, Сара стәкәа... Ишакәхалак, абцъар шытаххит. Аиҫахысракәа раан Даур изынханы имаз ишьапызатәгы ахәра аиуит. Сөызцәеи сарей уи ацхыраара иҫара хшаҫыз агранатаршәгала ихәладырткәацыз аснариад хәцсқәа хәхнамхит умхәозар, ххәахәа-жәахәаны хҫанатцеит. Изхысхәаауа, Даур иоуп. Уи ахы лашә ма апротез змаз ишьапы иакәшәазтгы, егы лакьысда инымхоз, аха... Даур лахыцәгы, уаҫагы деикәхеит, аха анафс ихәрахьаакәа дзырцәымцеит, дшыцкәынзәз иҫстазаара дал-цгәышьеит».

ҫамаз ихтигакәахьоу рацәоуп. Игәалашәаракәа ракәзар, даарыцхашьаны азцааракәа аанкыламхар, хаҫеиҫа, амшын ҫадырбап, ашьхақәа дырбгап.

Зегы дрытгәоит Ауафы. Ихьаакәа ихәышәтә-уеит хьаала. Игәырҫара хирцәоит, уналакьысыр иҫцәо рахәыц пала. Агәырҫара, ашьапы зацә зцәоу афырцъан иафызоуп. Гәы цшқарахла амаршәа кымзар, инаумпытшәоит, зейдкыларә амуа цҫеыхақәаны иааумпытцаҫоит. Убри аҫнытә, уи амаршәа акра хәа хзышьтоугы иацуп иара ахатә ҫазшьарбагақәа, аҫстазаара азгәыхәра иунаҫо амч чыда.

Айбашьра ашьтахь ауп аҫаацәара анаҫитца ҫамаз.

Айбашьра ашьтахь ауп, айбашьра анцоз аам-ҫақәа рзы инахына-аахынааз Гьаргь итәфәаншьап игәҫәаҫацаза атыҫ аҫны ианышьақәгыла.

Иуашәшәырыз, аха агәыҭрақәа иргәашьамхыз атынч ҭстазаара аан Ҷамаз зны аус иуан машьы-наныҕәцафьыс, анафс жәашықәса инарзынаҭшуа Аҭ-сны Аҳазалхыртатә аҳәынҭқарратә Комитет аҕны. Заҕа гәыблыла дигәалаиршәахьейи уи Акомитет усқан напхгафьыс иамаз аибашьфьы, Аҭсны афырхатца, Аслан Кәабахьиа. Ихатә аибашьра амцашыра далтхьан азы, идикылон, илшоз ала дрывагыланы ацхыраара ритон аибашьцәа, аихарак зәлымхара рзиуан аибашьра ааха знаҭаз атҕеицәа.

Ҷамаз араҕа аус ахьынзайуаз хәтыр ду иқәын. Иара ихатә зус ҭакпхықәарала иазнеиуаз дреиуан. Аха аҭаацәа ду реитцаазара иацыз ауадафракәа, азымхарақәа ирхырқьаны бзиа иибоз иус нижьыр акәхеит. Иҭшаатәын ҭсеивгарак ауафьы изташаз даеа мфәқәак. Урт амфәқәа Ҷамаз изы ахьанҭарақәа шрыцугы, дырныланы даауеит, есымша илымхәқәа ирҭахәатхәытүа иламыс иҭданыхәо дықәныҕәо. Аидара хьанҭа хәтәтданы хәзмоу иахьатәи хәпс-ҭазаареипш ихьантоуп уи зыҭсқы ику аидарамфәангага машьынагы. Дануп амфә. Аҭста-заара ду амфә. Ҷыашьрак аламҭазакәа ицқьаза ихигахьоу ишықәсқәа реипш ицқьа-хәлалуп иҭаацәа рчамфәахәгы.

– Ҷамаз аибашьра ишыапқәа шимнахызгы, иахьа урт дығәғәақаза дрықәгылоуп, – ихәеит уи ифьыза гәакьа, Назыбейи (Ҷьука) Ҷьугелиа. – Уи дфьыза иашәтәҕьоуп. Уиқәгәыҕны уца иаха иахьшәартоу атыҭахьгы. Ас еипш афьызара аныҕәгара зегьы ирылшом, изеицәаазарызеи.

Ааи, дѡызоуп Ҙамаз.

Ааи, диашьоуп Ҙамаз.

Ааи, дабуп Ҙамаз.

Ааи, Аҗсны датѡиуп Ҙамаз.

Ҙаиѣѡаажѡарақѡа руак аан җиазѡаит Ҙамаз,
аибашьратѡ, арратѡ җамѡақѡа акыр умоума җѡа.
Ҙышѡарчча маҗзак иҗышѡқѡа ишаарықѡыххыз
җбеит, аха нас, цѡгьарак җаитѡазшѡа мчыла
инаиѣықѡирбеит.

– Аиааира иреихау җамѡами, – иҗѡеит.

Диашоуп. Аиааира иреихау җамѡоуп, аха цьоуки
мчыла ирыҗшаауа урт аҗамѡақѡа, иаҗсоу, Ҙамаз
еиҗш иҗоу, аибашьра адѡаѣы дынмыжьзакѡа иҗсы
еиқэзырхаз Нури еиҗш иҗоу ахзырымгаѡѡа еилкааны,
ргѡымшѡаратѡ фырхатѡарақѡа рыхѡ шьазар, арт ауаа
реихагьы уи зѡаххо җаҗхьаҗа еитѡагыло аѣар роуп.

Анѡѡа иҗынтѡ иахьа иҗоуп узѣыҗшыша
Афырхѡѡѡа.

Афырхѡѡѡа ыҗканатц егьа ашѡартѡ иѡагыларгьы,
Аҗсадгьыл абаагѡара акѡыршоуп.

АУАҘИ АУАҘРЕИ

АНАТОЛИ ВОЗБА

Дасу имоуп иара ихытхырта. Ажәџан далкьазшәа, дахьаанагаз уаџы изымдырзо ауаа иаарылагылахьоу дкалахьоума? Дыкказаргы – ус сара азәгы дсыздырзом. Сара саауеит Мгәызырхәантәи. Мгәызырхәа – Ацснынтәи.

Абжьаратә школ сантаз инаркны рыџра салагахьан ажәеинраалакәа, ажәабжькәа, сгәаанагара зныцшуаз астатиа хәыцкәа. Аха урт сара сеицш макьана иазацәан. Иаацәырганы азәы иурбартә икамшәа збон акнытә, зеицш тетрадк ианцаны, алацш зыкәшәар амуа ахәацъа шәкәы еицш итәцәахны исыман. Сара сыдагы урт шызыџуаз азәы идыруеит хәа сыкамьыт, аха сан лылацш урт зацәымцацзаарын. Ларгы, сымаза атәцәахра сылшазшәа исымаз агәрагара дапырхагамхарц, ажәакгы ахылхәауамьыт.

Мшәан, ишпәтасымтәахуаз урт сөымта хәыцқәа!?. Лассы-лассы хара хәхь имәахытлоз саншьа Анатоли Возба илырбар хәа сымшәоз. Акыпх ашқа сшымәахымтыцызгы уи амч ду аманы исыпхәзон, зөымтәқәа срыпхьозгы нцәақәак реипш срыхәапшуан.

Артқәа зегы сзырхәо, усқан Гәдоутәи араионтә газет «Бзыц» аредактор хада ихәтыпуафыс аус зуаз Анатоли Возба иусура иахкәама, ма ус иааигәапханы аума, Мгәызырхәа данықәнагалоз аены хәфныка дымәахымтыр иуамызт, иага ауаа ицзаргы. Усқан сан амшапшара лзыкалон, дикәшон, диззатәуан. Саргы цәшәартас исымаз Анатоли хәфныка имәахытра акәын. Ажәеинраалақәа шызыфуаз сан ианаасытылх Анатоли иалымхәар луамызт, саргы истахы-истахым сөымта хәыцқәа аацәырганы исырбар акәхон.

Абас, пхынра мшык азы, сан шыбжьхәа ақатцара данафыз аамта иақәыршәаны, Анатоли имашына лас, ацәөежь пшшәы змаз, хгәашә иаадгылеит. Сара сыбжа шгәырғьазгы, сыбжа ааскәыпсааит. Арахь агәра ганы сыкоуп сымаза сара сыда азәгы ишизымдыруа ала, аха сызгәык шәазызарак зцыз ак сыцданахәон.

Ишыкаитцалац еипш, Анатоли дыххаччо ашта дааталеит. Зегы хгәыдыкылеит, ххыдыкылеит. Нас днеины хтәатцла дуқәа фба ирыбжьақатцаз ақәардә данаақәтәа, сан ус фәалтит:

– Тониа (уи ус акәын дышишьтаз), сбыста ааиласырбаанза абни уахәшьапа зчышәра дафү ақбаадқәа аацәырганы исырба хәа сызиахәеи.

Сара сахыгылаз снейлцсаит, быжьра-быжьтцәа сытцазар ейгысышо сҕалейт. Сыпшшәахәгы сыт-сахзар акәһап, Анатоли ихааза даасҕапшын, – «Сцыба уталаны сурхәызшәа узырпхашьазей, уоуазар бзиами, уан изылхәаз укҕаадкәа сзаагей», – ихәейт.

Уажәшьта уаха псыхәа сымамызт. Ахта сҕазкыз сани саншьей рыдта насыгзар акәһейт. Снейн, итатцәахны исымаз сзейпш тетрад сыманы саины, Анатоли иапхьа иныкәстейт.

Анатоли стетрад абгыцкәа ейхыршәшәо акраамта дрыхәапшуан, нас, «усызрыпхьар» ихәан, даасҕапшит. Сара инаҕаршәны мап скит.

Афатәҕатцартаҕы дшыҕазгы зылапш ххыз сан даадәылтын, уизрыпхь лхәейт, аха убри аамтаз: – «Биҕәат, Лиуба (ари сан лызҕабхьзы ауп), ари уажәы итагылазаашьа злаҕоу ала, ажәейнраалакәа рапхьара далагар ипсы мацханы дхалахар ауейт», – ихәейт дсыхлафаауа (алаф азы усгы иутоз). Иара дышлафуазгы, сҕәы дтапшызшәа сшыпхашьоз сҕәы итихәауан, саргы гәаныла дысныхәон, иахьала сыпсы ахьҕихыз азы. Насгы имзакәа исхәойт, сеилкаара ахылшаз азы убри амш инаркны Анатоли даеаамтанык иейпшымкәа бзиа дызбейт, иахьа уажәраанзагы, иара иахьа дшыҕамгы, сыжьрацәара зегы ирейгысышо иара иакәзар ҕалап.

Данцоз игейт уи сзейпш тетрад. Исейхәейт, даеазны данаауа, игәаанагаракәа антаны атетрад шсызирхынхәуа. Ус иагыҕаитцейт. Амала, атетрад ирхынхәаанза, агазет «Бзып» пошьтала иаманы исзаит, уи атетрад аҕнытә иагәылхны икыпхьыз

сажәеинраалақәа. Ари сара сзы ихтыс дуззан. Рапхьаза акәны сыхьзи сьжәлеи рықәыџны икьыпхын сажәеинраала хәыцқәа. Абрантәи, агазет «Бзыц» аҕынтәи иалаганы исыпхьазоит иахьанзагьы сьзну сырҕеиаратә мџахәастә. Ускан сара ажәабатәи акласс аҕны стәан.

Хыхь ишысхәахьоу еицш, сара сырҕеиаратә дунеи иамџақәтагаз, иахьагьы здоухамчы аасыцрымцзо исыцу уаџуп саншьа, сымра шеишей, сымза лаша Анатоли Возба. Анаџс уи ахатца ибзоураны хәибадырит, ахаан азыхәангьы хәа хәиџызцәахеит Рушьбеи Смыри сареи. Ныцънатә хәибадыруазшәа, хәицызхазшәа хәизааигәахеит, изаамтанымкәа зыпцтазаарақәа ирылцыз хәрҕеиаџцәа дукәа: Алықьса Цъениеи, Владимир Анқәаби, Таиф Ацъбеи сареи. Мцәыжәџада сцыруа ажәџан салан, арт ауаа рааигәара аҕазаара сара сзы инасыцын.

Сара пхьаџык иахасабала Анатоли Возба иџымтақәа рыпхьара салагахьан, анбанқәа реихшьаалара сааҕәыцны ажәақәа неишьтаргыланы срыпхьо саныҕала инаркны. Акыс, Анатоли иџымтақәа знык ирыпхьаз рыгәбылра идыркуан. Ажәлар рыпцтазаара иазааигәан, ицсабаратәын, ацсуа жәлар риумор хазынала ирысын, ихырчан.

Мџашьарада исхәар ауеит, араионтә газет «Бзыц» есномер ҕыццыпхьаза ацхьаџцәа ианаадыртуаз зегь рапхьаза изышьталоз Анатоли иџымтақәа шракәыз. Уи еснагь ацхьаџцәа изыпшын, деицгәартяхьан, бзиа деицырбахьан. Иара иџымтақәа рахәтыр азы мацара агазет ылзџаауаз рацәан. Ианатахыз урт царын, иҕацетәыз ахтысқәа ҕапырҕеуан, иахьыччатәыз

удырччон, илафкәа ракәзар, ацәгьаҕатцара згәы иҕак-
ны абҕьар шытызххьаз иабҕьар имҕәйтдыршәон.

Анатоли Возба аҕхьаџцәа иаҳаразакгы иуморист,
сатирикк иаҳасабла дшырдыруазгы, уи дравторын
инеитыху аџымтақәагы. Ароман «Кьахь Җаҕьарат»,
ажәабжьқәа, аочеркқәа, антцамтақәа.

Иара убас Анатоли Возба дреиуан зажәеи зхатареи
хтак еицтаршәны еицназгоз Аҕсны аҗеицәа-
патриотцәа. Уи иахырҕьаны заҕантә ачынуаа
дкыдырҕьахьаз, иусурақәа дрымырххьаз, аха иара
иҗсадгьыли иаҗсуареи рыгәбылра ицнатцоз амч ахра
хьыцәцара еиҗш, нхатыррак имоузо, иҗстазаара
зегьы азыхьцқеиҗш ихааза имџаҕигеит. Аҕсны
ахақәитреи ахьыпшымреи рзы ааҗсарак рнымпшзо
иқәҗоз хҗеицәа хазынақәа азәыхәа дрылагылан.

Идыру усуп, акоммунисттә режим аан, даҗеа
хәыцрак змаз ауаа рахьырхәра ианаҕьыз, иҗарыз
астатиакәеи ашәҕәқәеи ркыпхьразы аредакцияқәа
рхагылаџцәа анахьдырхәуаз, иандыршәоз аамтазы,
аҗааршәыра ырҗсасиуа иаацәытцачҗоз амцабз еиҗш
игәырҗхаҕаха, Нурбеи Лышәбеи иареи зхагылаз
агазет «Бзып» адаҕьақәа рыҕны иаацәыртцуан, даҗеа
газетк ианырымтцоз астатиакәа, ашәҕәқәа. Ажәлар
еицырдыруа «Аҗсуа шәҕәы» акәзар, раҗхьаза акәны
иахькыпхьызгы ари агазет аҕноуп.

Ас еиҗш агәаҕра, усҕантәи аамтазы, зхы ааста
аҗсадгьыл бзиа избоз ауаа ракәын изылшоз.

Убри азакәхап, иахьагы, уатцәгы, уатцәашь-
тахьгы Анатоли Возба ихьз-иҗша хаштра, җсра-зра
зрықәымгы.

ГЪАРГЪ ГУБЛИА

80-тәи ашәықәсқәа ралагамтазы акәын. Сырфеиам-та хәыцқәа рзыхь ахытхыртә, Гәдоутатәи араионтә газет «Бзып» адакьақәа рыкны инеипынкыланы акыршықәса скыпцхьхьан. Издыруада, шыта ажурнал «Алашара» акны сшымтақәак ркыпцхьыргыи хәа сгәыграқәа сеыргәылаҳәаны сымсәхытцит уи ажурнал аредакцияхь. Стәаа-цшаауа снысәналеит усқан ажурнал апоезиа акәша аихабыс икәз дахьтәаз акабинет ашкә. Иубартә икан уи акабинет акны иштәаз даҭәа шыца ракара. Уи аҭны сара сзы ихадараз, хықәкыла сзызнеиз апоеит итыцаҭы дықан. Дшысхатцгыланы ацсшәа сеихәеит. Дсәзтәаит. Ма иҭабызшәа шцахааз. Саргыи сынасыц иакит кәстцан, апцзы ахәаҭа-хәаҭахәа ишсықәнаҭәозгыи сыззааз наиахәаны, «Бзып» аредакцияҭы машьынкала исзыркыпцхьхьаз сажәеинраалақәа наимтәстәеит. Скыаадқәа илацш нархиган, нас сара ишыстәыцәкыаз еилиргарц иҭахызшәа лацшыла сааимидеит.

– С-Мгәызырхәатәиуп ухәама? Уа снейхьеит. Харакыроуп. Ажь бзианы икалозар акәхап, ашы бзиақәагыи ҭашәтәоит хәарада. Агәама базаргыи цәгьамызт.

– Аиеи. Мгәызырхәа ажь бзианы икалоит, ашы бзиагыи ҭахтәоит. Агәама збарц зҭаху, бзиала даабалааит, хиеигәырҭьаны хәипылоит. – Сара ари

ахатца изцаара шиашаз исыдкыланы гәтыгыҕаала атак ҕастеит.

Еиҕах сҕаадкәа илапш нархиган, урыпхьеи уажеинраалакәа хәа насыдитцеит. Сара атамзаара шытатто иасхәеит ажәеинраалакәа рыпхьара сша-зказам, ҕара кәиц хәычык ыказаргыи сапхьарала исырцәар шалшо. Убри аҕнытә ахәара истеит иара илапш нархигарц. Иаразнак игәастеит, ари избац азәи диеипшым хәа агәаанагара шиоуз, аха усгыи сажәеинраалакәа рыпхьара дналагеит. Саргыи стәан сихәапшуа, апхьара дахьаҕыи иҕәанпшыларала ала игәалакәзаара еилыскаарц, аха саргыи иара избахьоу дреипшымызшәа збон.

Пшьбаҕа-хәбаҕа жәеинраала данрыпхьа ашьтахь сҕаадкәа ааилатцаны сара сахь даарыхан ҕааитит:

– Ара сзыпхьақәаз рыла избаз уиоуп, уапхьаҕа акы уазкылсыргыи калап. Азәыршәи аҕарацәа апоезиа аштә аталара имарианы иахәапшуеит, ажурнал аҕы акыпхьрагыи. Сара, абри иубо, сашьа гәакьа аора даҕәысххьеит. Излымшо хәа дыҕами. Заа даҕәухыр иаха еиҕхоит. Уаргыи ирацәазаны уапхьала, уапхьаҕа иҕало уаҕы ибартахойт.

Сара усқан сыцкәынзан. Схы сшәииртә еипш атагылазаашьақәа срықәымшәацызт. Иахьа ишпәс-тахыз саазгаз сшьапкәа пьтәтәаны исыцра-хәазар, аха... Сҕаадкәа ааимхны, абзиаразы хәа ахәашьа сақәшәоугыи цқьа исгәалашәом, акабинет саафнытын, актәи аихагылахь сылбаазгоз амардуан слафәлеит. Андәылтцха смазацкәа арахь афналара иаҕыи, зхаҕсахьа здыруз апоет, атцарауаф, сызтааз

ажурнал аредактор хада Ёаргы Гублиа иапхъа саагылеит.

– Мшабзиақәа! – снаиеихырхәеит.

– Бзиара убааит, арқыс. Уахзаазгазеи? Хредакцияхъ указма?

Сара сахы́каз иахәара аума, наф сыздәылтцындаз хәа сшы́казгы ихафы лашара фәандак нықәызбаан: « аиеи, апоезиа афәшафы сы́кан», – схәеит.

– Нас шәзеицәажәама? – дыскәатцырц игәы итамызт Ёаргы Константин-ица.

– Макьаназ ажурнал ахъ ус шсымамыз сеихәеит, насгы иашъа гәакъа афра дафәиххъазаап.

– Хаи, аф исааит... Усыцны уаалеи, арқыс.

Сара сгәы иаанагеит дырфегых уи ахатца иахъ сыфнеигылоит хәа. Сшыапқәа сеитарымго сидгылан. Стагылазаашъа ауимбахуаз.

– Уаалеи, уаалеи, арқыс, – ашыр-шырхәа, ишыапқәа изыласха амардуан дфәфәлеит. Саргы амшә иакыз сифызаха, сзыгә-зыгәуа снаишфәлеит.

Схы фыхны аныха саадцызшәа сласза саафәлеит афхъан сахы́каз акабинет снавганы дәфә кабинетк саныфнеигала. Иаусымбахуаз, ари иара икабинет шакәыз.

Сфитааит схы-сфыхәа. Дрыфхәеит сажәеин-раалақәа зегы. Исеихәеит салагашъа агәыфрақәа шацу. Иназгаз сқъаадқәа иара ифны иаанкыла-ны, сгәы фатца, схы фатца, ифшәантәалахъоу поетк сиеицшха схы збо снаскъеигеит. Харак имгакәангы ажурнал «Алашара» афны рафхъаза акәны икыфхъын сажәеинраалақәа быжъба. Уи сара

сзы ижәѡангәашәпхъаран. Сырѣиаратә псҭазаара иамѡахәастан, илашарбаган. Иахъагы, сышәкәы ҕыцк аатытцыпхъаза, уи иацу агәырҕара длаша-лашо далзбаауеит Ғаргь Константин-иҭа Гублиа.

ВЛАДИМИР АНҚӘАБ

Иаҭсуоу, аҭсуа доуха иамҭаныхәо, аҭсуа литература бзиа избо, Аҭснытәи ахәынҭқарратә институт (ауниверситет) аҕны аҭара зҭахьоу – дарбан гәыблыла дызгәаламшәо Аҭсуа, Апатриот, Апоет, Аҭарауаѡ Владимир Платон-иҭа Анқәаб. Уи лымкаала астудентцәа зегъы дхартцаѡын, дхапызан, дахѡызан... Игәыразра ахәаакәа рыкәшашъа ыҕамызт, иаҳаракыра ашәага-зага зынзалоз шәагак камлазацыт.

Ғаргь Гублиа ицхыраарала сажәеинраалакәа раҭхъаза акәны изнылаз ажурнал «Алашара» актәи аномер (усҕан есышықәса актәи аномер шеизакыз аҕар ирзыркуан) аилыргара ыҕан. Аѡымҭакәа рыхцәажәара знапы ианыз алитератураҭцааѡы азәа-зәала дхәхцәажәо дышнеиуаз икалам аҭынҭа ҭары саргыи снаҕеикын, зегъ реиха исгәаҭхоз сажәеинраалакәа ѡба цәа рхазамкәа икказа иаархихит. Сара стәала сгәы иалсит, аха аҕыцҭцаѡы исхәаран иҕаз, стәан ус ичханы. Ажәахә ашьтахь ахцәажәарахь ианиасуаз аҭхъа ажәа дахәеит Владимир Анқәаб. Уи иқәгыларакритика зызуз сажәеинраалакәа рыла

далагеит. Урт еилиргеит, убас ихъчаны дрыхцәажәеит, уаанза ажәа змаз акритик иажәакәа шытахъка изгомызт акәымзар, игартә еипш агәагшақә форма шрымаз ааирпшит.

Убри аены, ацстазаара цқьа ипнамшәацыз азә иахасабала, агәра згеит сапхьака цынгыла шәкы соураны сшыказ, иара убасгьы ауаа цқьакәа, ауаа қьиақәа рсапыць псфыхгақәа шсытдагылозгьы.

АЛЫҚСА ЦЬЕНИЯ

Ауафы данишо илахьынтда ицшахоит амзар, збафхатәра чыда иштҭааны иамаз хашәкәыффы ду, иқәлацәеи сара сықәлацәеи хзеипш ыза нага Алықса Камыгә-ипа Цьения иахьагьы ипсы таны ағьарахәа дхалагылазар акәын. Амашәыр мыжда дзацәымцеит амзар, гәабзиаралеи маха-шьахала азфыдареи рзы ихы дахашшаауа дыкамызт.

Аха иками уззыпшым, угәы итам, ухы итам, аапынтәи асеипш игәырфаха ианухафә.

Алықса иаб ихәыштәарамца ахьеикәыз афна-теипш, иара изы ипсыршьагаз, ирфеиамтақәа акыр ахьапитцахьаз, Тасрақәа ахаблан, амшын ахықәан иргыланы имаз идачафы ацыхәтәантәи идгьыл пстазааратә кәаф ргылахеит. Ари адача иара иеипштәқьа хапсы алан, доухамчеизгартан ихаман изааигәаз ифызцәа азәырфы. Уакатәи ахауа хауак иеипшымкәа, апсабарагьы даҭа цәак аханы иахбон.

ѡи сарей, аѣар иѣахзааигѣитѣуан, икѣшамыкѣша
еснагъ хиргылон, даххылацшуан. Харгъы, ишырхѣо
еипш, иааицрымшѣо уахгъы-ѣынгъы еицыз Сергей
Агындиа, Виачеслав Чытанаа, Анатоли Лагѣлаа,
Игор Хѣарцкиа, сара, Алыкъса ма хазѣитларын, ма
аусурашьтахъ кахуажѣра хѣаигаларын. Акахуажѣра
анысхѣах, хаштѣоу акѣымкѣа, уара, амтѣкрышы
азымытѣкари жѣжѣлоит, издыруеит, уи аастѣа, иахъа
рыжѣтѣ бзиа к шѣсыржѣып хѣа ѣааитлон. Аиаша ами,
уртѣ ажѣакѣа ханырзыпшыз аамтѣакѣагъы калалон, аха
Алыкъса арыжѣтѣ хачычар итѣахымызт, лассы-лассгъы
иѣадигыломызт. Ас анихѣа уатка бзиа к иашъа Шѣтѣа
ишиитѣаз аадыруан. Хкъышѣкѣа ачча аарыкѣххуан.
Нас, шѣара шѣеитѣбацѣоуп, ма Енвер, ма Анатоли,
аѣцара акъынза шѣнеии ихѣон. Уи аѣцара усгъы
иаадыруан иахыыѣаз. Иусурала ахѣынтѣкараа иртѣаз,
акыр иныкѣсхъаз амашъына «Волга» абагаж акны
акѣын, Еымша изтѣагылан, ауаѣы дзырѣеипѣеиуаз,
аѣстаа дзыргѣыбзыгуаз ажъагъ уаткеи аѣатлыка
итыѣпаны ицоз Аѣандаратѣи аѣы еикѣатѣѣеи.

Рацѣак хиржѣуамызт. Арыжѣтѣ шѣашъны шѣсым-
бароуп ихѣон. Уи нас иаабац аѣсуа ѣеиѣыка акѣын,
аха ѣсраѣенынза слымхѣа итѣаѣлоит, аѣтѣазаараѣгъы
исыртѣаз рацѣоуп дааѣѣымтѣзакѣа уи ихѣаихѣалоз
ажѣакѣа. «Саѣара сыѣырѣоит аикѣѣлацѣа, аиѣызцѣа
абас шѣахъеицу. Сшѣыхѣоит, бзиа шѣеибабала,
шѣмеитѣашъыцлан, шѣѣышѣымтѣилан, еиѣахарала
азѣи-азѣи шѣеизыѣаз. Шѣеихѣабацѣа ихѣамоу
ачымазара ѣкы шѣара шѣѣацѣышѣыхъчала...»

Итахын афар еизхаларц. Иаахампытшәоз ацәа-хәақәа дрыпхьон, дреигәырғьон. Амѡа рытара дазықәпон.

Зеггы ҳаихьчар итахын, аха ихы изымышьчеит...
Уи лахьынтдахеит...

ВЛАДИМИР АГРБА

Ускан сқәыпшын. Апсуа телерадиеилахәырафы аус зуан. Уахь снейрагы зыбзоураз Алыкьса Ыьениа иакәын. Акьыпхьыртатә органқәа рфы акырынтә скьыпхьхьан. Уажәшьта шәкәы хәычык аатсыжьыргы цәгьа изымбо снейхьан. Аха изеицәаазарызеи, арфеиафы рапхьатәи ишәкәы атыжыра имариаз усымызт. Ашәкәы атыжыразы ахахә ейкәужәозар акәын, ма аду-дуқәа ркнытә убга аазыргәгәо азәы дыказар акәын. Сара ансгы салакамызт, арсгы. Иара салаказазаргы, иахьа уажәраанза, сажәра амѡаду саныпшыло сшааихьоугы, ахы ашәталара, ахы дырбара, амтақьақьара, афаччара сцәымгуп, излоугы рацәак сгәы ихзам, ус икоу есымша аамта шицныкәозгы.

Ажәакала, ѡ-кьыпхьбгыцк ркынза сажәеин-раалақәа ааилыкәшәаны, иаха зыпсы злоу хәа исыпхьазоз, акьыпхьфы Ниура Хашпха исзыл-кьыпхьын, сышәтахы-сышәтахым саргы азәыхәа сшәыцларц сгәы иѡоуп хәа, ахыпхәа ашәкәтыжыртә афы сынкылсит. Ирыдыркылеит. Аха уаха сара

сызгәалашәодаз, уа ишьтан, ишьтахейт. Знык-
оынтә ракара саазтаакәейт, аха гәйгәра сымамкәа
саагьежьюан. Ускан атыжырта знапы алакыз, ари
нак дапырахгап рхәазар акәхап, ахәшьара баапсык
шпаимтари аизга хәычы хәа, арецензия азиурц
иртеит алитератураттаафы, азыктацара дуи агьама
бзиеи змаз атцарауаф Владимир Агрба. Ускан уи
сара сиздыруамызт, хнапы ааимыхны ацсшә-
гы еибахамхәацызт. Владимир Агрба сөымта
хәыцкәа шшедевркәамыз ауимбахуаз, аха уи
ауафы итамырхара, ицхыраара кәзшьас имазаарын,
иртаз анапылафыра шейбгоу атыжыра иацсоуп хәа
арецензия кәитцазаап. Ихәейт иагны иибаз, ихәейт
атыжыра иацсаны изырбазгы, кәзак иахасабала
ишьакәыргәгәаны. Ари ас шакәыз, анафс исеихәейт
сөыза ду Алыкьса Цьениа. Владимири сарей
хаибайрдырит. Арецензияктаафы снапылафыра
ахәшьара иаицаз деигәыргәаны, уажәшьта шәкәны
атыцразы цынгылак шамоуа агәра ганы, Владимири
сарей хпыцкәакгы хиржәит.

Сара схылца атцыс тахәуан. Итыцун сыхьзи
сыжәлеи зныз, сышьтцааны сызмаз, сәара иацфыхаз
сажәеинраалакәа згәылалоз сышәкәы.

Мыцхәафы ица гәыргәа дагейт хәа, уаха уи ашәкәы
атыцра ақәашьымхейт. Сизцейт Алыкьса. Сиазтаарц
стаххейт, снапылафыра аарымхны афныка изгар,
газарак кәццоума хәа.

– Умыццакын, – ихәейт Алыкьса. Нас даахәыц-
хәыцын: – Икоутцара удыруама, – ихәейт, – усгы
лассы-лассы Мгәызырхәака уцоит. Улатәаны ашәкәы

уѳеит ашәкәтыжырта ахьзала. Уака иаурбароуп унапылаѳыра абаѳхатәра змоу алитературатцааѳ Владимир Агрба арецензия бзиа шазыкаитцаз, уи ус шакәу шыта уаргыи ишудыруа. Абартқәа рнаѳс атмыжыразы иарбан җынгылоу иуѳаркуа шәкәыла атак уртәрц ахәара рутәит. Убри иуѳыз ашәкәы Мгәызырхәа апочта итауршәуеит. Атак уазыңшы. Атак ануоулак, нас хәицәажәап.

Сара ус иагыкастцеит. Иласны акәымзаргыи, атак Мгәызырхәа почтала инеит. Уи атак ацакы абас икан: «1984-тәи ашәкәтыжыратә темплан шышыақәхаргәахьоугыи, ихазбеит, кыицхьбгыицк икоу ушәкәы уи ашықәсәзтәи аплан иахарбарц». Иагытцит убри ашықәсан.

Абасала, Владимир Агрба игәытбаареи, иуаѳ-реи, ицарадырреи ирыбзоураны итытцит рацхьатәи сышәкәы. Анаѳсгыи иартхеит, схьааи, сыгәтыхеи, сгәахәарақәеи, сгәырғьарақәеи ацхьаѳцәа ирыдызгыларц сызнылаз амѳа.

РУСЛАН ҚАПБА

Аибашьра ашытахьтәи ашықәсқәа руак азын акәын. Ахныкәгара даара иуадаѳын. Иааха-кәыршаны аблокада хзуны амацәаз хтакын. Урт ашықәсқәа иахьа җыцла санрызхәицуа, схакны аагара сәыуадаѳуп. Ххада, хцеи лаша Владислав

Арзынба иахьынтәааигоз амчи аимадарақәеи, амла хаганы хампсыртә аҭагылазаашьақәа хзыпшаараан. Харгьы хкәыкәы-цыкәуа акы ҳағын, ххы хамыхәар ада цсыхәа шыкәмыз баны.

Убас, схәыцаахыс исылаз анапказара схы иархәаны, капеикәак сырхарц азы ауастаратә усурақәа сыдыскыло салагеит.

Атынчра апроспект аҕны иҕоу адәқьан «Ғәымста» ашыақәыргыларатә усқәа ирҕыиз хрылан сөызаки сареи.

Ғенак зны, адәқьан адәахьтәи аҕапшыы атуан тахҕьон. Убасқан дымфасны дцозаарын, ауаф ғәыраз, ауафы аамыста, алитератураҭцаафы, ашәкәыфәцәа азәырфы ирызкны астатиақәеи амонаграфияқәеи бафхатәрала иҭзыжьхьоу Руслан Қапба. Уи анафс заҕа шықәса цызеи. Иара аус ахьиуа Ацсуаҭцааратә институт аҕны иахьа саргьы аус зует. Акыр цует Руслани сареи ҳаҭырла ҳаизыҕоуижьтеи.

Аамҭақәа цахьаны, зны, иусурҭа акабинет аҕны хтәаны хшеицәажәоз иаацәыригеит «Ғәымста» адәқьан аҕны аус анызуаз сшибаз азбахә.

– Енвер, иудыруоу, абра аинститут аҕны узбацыпхьаза заҕа сгәыргьо. Есымша сыбла ухгылоуп, амолоток кны, атзы укыдланы аус шууаз. Уа лассы-лассы узбалон, аха иахьынзауаз схы увызгон. Аус ахьууаз ааигәара саннеилак, саатҕины даҕа мфак ала сцон, субар, усырпхашьар ҳәа сшәаны. Сгәы сыхьуан, уфызцәа урылагыланы, узызшаз аус уахьаҕымыз. Уара убафхатәра даҕакын.

– Иҗабуп, Руслан Хәанеи-иҗа, – уаха акгыы сзымхәеит. Исзымхәеит, избанзар, Руслан иеипш иҗоу, аханшьалара змоу, игәрыцхашьаџу нацәала иупхьазартә иахьа иахьыҗалаз саргыы сгәы снар-хьуан.

СЕРГЕИ АГЫНДИА

Аибашьра антәамтаһь анаскьара иаҗын. Ари ахтыс ахьыҗалазгыы Аладатәи Ешыреи Аҗәеи ирыбжьысуа азиас Гәымста азааигәара ауп. Сөыза, аибашьра ашьтахь азы сзаазхыз, апоет, ажурналист Сергей Агынди́еи сареи Гәымста ахықәан апозициақәа кны итәаз, ашьтахь, иштахоз дырны, аха ада цсыхәа ыҗам хәа ицхьазаны хатәгәацхарала азиас ирны Аҗәа иалалоз ҳаибашьцәа фырхацәа рпозициақәа рҗнытә ҳаауан, аштаб ахь. Амџаду ханыланы хшааиуаз, Сергей илацш нақәшәеит, амџадуацәхыц аҗны игылаз лаҳак. Алаха җалақәа цсырмацҗаха иҗан. Сергей даасыдтын, аанда днахыцаны, алаха дџыхәнеит. Сара сишьтамлакәа уа амџадуаҗы сәааныскылеит. Убри аамтазы Аҗәантәи зәаадырхаз аснариадқәа ҳаватҗәацуа иалагеит. Сара Сергей изҗыстит ирласны араһь дааирц. Хавараҗы аевкалипт хажәаакәа гылан. Аснариадқәа анааиуа атла атцагылара иаха ишеицәоу шыздыруазгыы, ҳахьчарызшәа сгәы иснаҗеит. Арт зегьы еидысхәыцлеит еимгеимцаран.

– Сергей, араһь, араһь! – Ишсылшоз җыстит сара.

– Умшәан, Енвер, хтахараны иахлахынтәзар, уаҕагы хтахоит, – хәә насатәикын, алахафара дналагахт.

Иҕастоз сара. Ухатзоуп, уоыза дныжыны хыхычара уца. Афара змауша схәан гәаныла, сиаргы ипхасшьейт, слымхақәа снапқәа рыла иааимазцыгәан, уажәы-ушьтан аҕсцәаха сизыпшы амоаду агәта снантәалейт.

Хәбаҕа минут цызар акәхап, атҕәацбыжықәа еикәтәазар збарц слымхақәа ааусыжыт. Ииашатәҕыаны тынчран. Игәырхынхәыгаха ахәшә-былфәы иаасыкәыршаны иқәышәшәон. Аевкалипт тлақәа рымахәқәа ҕыц еилаҕәаҕәан. Сәагылан, Серге идызкәыз алахаи иарей еибгоу хәә снапшызар, апыш-пыш дыччо, иҕыбақәа лахала иртәны сара сахь аaira даҕын. Сиацәханы сзимацәхауа, иааигоз алаха сымфаргы сгәы иамуа снейцылейт.

Абри аеныгы Сергей еиҕашыақәиргәҕейт уаанза исымаз агәаанәгара. Иаха ианшәартоу аамтазы ауаҕы ахеикәырхаратә инстинкт ииааиуейт амзар, илахынтә дзахыҕазом. Дтахараны дыҕазар, абааш дтоукыргы, хахәык алҕыаны дтанархоит.

АЛЕКСАНДР ГЫЦБА

Сыпшәмапхәыс, ҕсаталаша, Марина ртаҕыс аус ахылуаз Аҕәатәи Ахәынтақарратә Коллець адиректорс аибашьра ааилгазар инаркны иахьа

уажэраанзагы аус иуеит Александр Тарас-ица Гыцба. Ацара аҕэшазы уи хаҕыцуафыс диман Марина.

Марина абри ауфцы изкны убриакара ажэ пха, ажэ кэанда, ажэ хаа салхэахьан, иарей сарей хаибамдырыр ада цсыхэа сымамкэа станаргылеит уи лажэакэа. Акыс, издыруан, Александр Тарас-ица, Ацсны еицырдыруа ацхэыс-анцъныр, ацхэыс апатриот, иахьа хазлачехэо Амзара (Пицунда) аргылаф, ацсуаа азэырфы уа изха-зыгьартэ иказцаз Тамара Гыццха лашьа ица шиакэыз.

Ииашатэҕьаны, зуафбжара акыр инахысхьаз, итынчыз, ацстазаара ицнашэахьаз, ицаулаз ауафы изааигэахара, иара иахь исымаз агэрагара артabyргит. Иуадафымызт уи ифцаажэара. Дызхагылаз аколлектив рахь имаз абзиабарей агэцаракрей, цсшьараамтак аниоуаз, бзиа иибоз, агитара аашьтыхны, ихатэ ажэакэа рыла иаццаз иашэахэарей ухэа, зегьы баны, зегьы улымхақэа рыла иуаханы уанаайдцлак, ауахэама аҕнытэ Анцэа уиашьапкны, учерыцкьаны уауазшэа агэалаказаара уауан.

Сара исахахьан, аибашьра ашьтахьтэҕьа, уала-фахэыда, агуманитартэ цхыраагзатэқэак ироуаз ахэычы реалагзо аус зуаз ирцафцаа рзы, ацхыбжьон дгыланы, ацдаршэы ихьыкэкэа, агэаран дықэгыланы чыхык-чыхык шырзамихуаз, ргэы шимышьтуаз, ацстазаара лашахь ишхьаирцшуаз. Ажэакала, издыруан иара ибзоурала ари аколлеть шейкэырхаз, иахьа уажэраанзагы акэыкэбаакэа реицш иаацэыртцло аколлетьқэа ишрейгьу, ишрейхау.

Ишихәтәҗьоз иҗалейт Александр Тарас-иҗа. Маҗ-маҗла Аҗсны ашьапы аҗәгылара иалагеит. Хҗыза ду Владислав Арзынба айбашьра ду хшалигаз ейцш, иаахаҗәыршаны аблокада хашҗакызгы, ихаҗәлаз аҗа хәахьихмыршьыз, фьрхатҗарала хадсадгьыл дахьалахҗаз зхы зыхнахыз ахәынҗақаррақәа хара ишхаҗахазгы, амлакра хадәыхьчаны, шыаҗа-шыаҗа пхьаҗа хайгон. Ихагыз шмаҗымызгы, ххыблаа-җыблаа хшыҗазгы аҗстазаара ду амҗа ханын.

Аҗсы алалахьан Ахәынҗарратә Коллеҗ. Есышықәса астудентҗәа рсиа иацлон. Абартқәа зегьы хрылаҗәажәрц, антҗамҗақәак хадҗарц азы, җенак, хықәкыла снейт адиректор иҗны.

Зынран. Аҗаахьта уҗәейжьы ардысуан. Ашә снасын, адиректор икабинет сныҗналейт. Адәа-хьаҗаратҗәҗа ихьтан аҗныҗҗагы.

– Ари акабинет аҗны ахьта шәаганы шәыҗс-уейтеи, рыҗхаҗак шәзымҗшаазеи? – уамашәа ибаны сиязҗааит, раҗхьа аҗсшәа шхәатәызгы схашҗны.

Адиректор, иара ишиҗазшьаз ейцш, дааҗы-шәарҗчейт.

– Сара сыхәмарны сымҗаазейт, – ейҗахгы сызҗаара инаҗсҗейт, инапы имхуа.

– Уаатәеи, – иара дшашьҗылахьаз мҗашьо, шыхьҗазгы, иҗаҗхьа игылаз аҗәардәқәа руак ахь инапы наирххейт. – Иҗоу умбои, – иажәа инаҗсҗейт, – айхабыра рҗнытә аҗхьраара шхаҗымгы, заҗа дрыхьзарьзеи Владислав Григори-иҗа, астудентҗәа ахьахарпхьо аудиториакәа зегьы ишахәҗоу пхаррала иахзеиқәмыршәаҗт. Ашьыжь инаркны шыьбжьышь-

– Сергеи Платон-ица, аказарма аѡнуцѣа амца еиѣуп, уахъ хнеип, – сѣеит сара, ѣаѡыѣегыи иѣаахъшѣашѣараха иѣабжѡаз аѣымѣраѣа ааилазган.

– Ара сгылаз. Шьѣа сѣаѣа зырѣхаша амца абаѡу, – иѣеит, аибашьра ду хшалагылоугыи, лафк мѣаѣа исывымслоз ахатѣа. Азныказы игѡы каѣазаны дыѣазшѣа збеит, сыгѡгы нѣыѣсааит, ар рѣыза игѡы каѣазар иѣаѣсыхѣои хѣа.

Нас акраамѣа ѣалаѣѣажѣон макъаназ ѣазлымѣѣыцыз уи ажѡылара: ѣалшараѣа, ѣагхаѣа... Заѣа имѣѣоз, заѣа ажѣа игѡы иѣеишьуаз хъааѣгъан исныруан сахыѣаѣшуаз. Аха иѣѡушьашаз, аибашьра иалахѡыз, сара инасыркны акомандаѣатѣара аѣынза иѣагхаз акрыѣазар зегыи ихахыи игон, азѡы изы гѣынамзѣажѣак иѣѣомызт.

– Иѣѣлымшаз угыи иубоит, – даасѣаѣшит Сергеи Платон-иѣа, ѣазлагылазасыишьаѣѣаылаеизыхѣѣѣо, нас длаѣгъыланы иѣѣаѣауа. – Сахыинаѣшуаз избон, Гѣымѣѣа нырѣѣ инхаз ѣаѣѣынѣѣа ахыишьѣаз. Зыѣсы ѣѡу аѣѣынѣѣа аѣхыраара шыѣѣаху збоит, сгѡы ѣѣѣаѣеит. Унапы наурххар, уаарыѣхрааны азы иааругартѣа иааигѣѡуп, арахъ рымѣѣѣѣа узнеизом. Абарт агѣыѣшьаага хѣысѣѣа рышьѣахъ, сшаруаѣугыи, ас аѣѣарагыи, аѣырѣсыѣерагыи рзин шсымамгыи, аѣѣѣазаара гѣхыршѣагаха избо салагеит. Гѣымѣѣа аладатѣи аѣѣа инаркны азиас ахыѣѣ снавалан сааит аѣадатѣи аѣѣа аѣынза. Аснаиперѣѣа сеихсуан. Сыѣешыѣѣхъасымѣуазгыи акгыи смаахѣеит. Сгъѣжъны сеиѣашыѣѣраѣлахит. Еиѣагыи самгеит ѣаѣѣынѣѣа ргѣы иѣашѣѣоз уи ахылашѣ... Уахыки-ѣенаки рыла

сшышлара сышлеит. Аха уи усума. Ех, анацъалбеит, закә арцарцәоузеи ихәцәтахаз. Акәәка анеира ишца-хыццакуаз...

Абрака сара избеит Сергеи Платон-ица илагәкәа лагырзыла иштәыз. Аиаша ами, ифәцшра саакәымтцыр, илагәкәа збылуаз алагырыз цақәа саргыы сырбылуан...

АЛЦЫКӘ БЖЬАНИЯ

Алик Самсон-ица Кәабахъиеи, сашъа Демур Бжъаниеи, сареи, хәылбычеха, азын мшқәа руак азы Цыгъардантә, Демур иабхәараа, Азынаа рыѡнатакынтә, ифа-ижә, ацчахәа ажәабжықәа еибыхәо Акәәка хшаауаз, Тамшь ақыта ханаалала, змашъынала хакәз Алик хцәажәара ааициркьан, – аамта рацәа шәцәызгом, абра иааигәоуп, сабхәараа рыкны ханкыдгыланы хцап, – ихәеит.

Хнеит Алик иахытахыз агәарацәфы. Агәашә ханнадгыла инаркны сара избеит, арака дшынхоз анхаѡы бзиа, анхаѡы еиѣкаа.

Иахпылаз ацшәмацәа хнарышъталан, аѡны аѡнуцкә хныѡналеит. Иааизыхәхәаны, уада тбаак акәын. Атзы иадкацалаз ауацъак итахәмаруаз амца еипш, длашаза уи дадтәалан, дышбыргызгыы зыцшзара уаршанхоз, зықәра акыр инаскьахьаз хатцак. Алики Демури рыцшәахәашьақәа зепшраз ала, сара иаразнак еилыскааит ари абырг цшза Алик иабхәа, Алцыкә хәа изныкымкәа зызбахә саҳахьаз шиакәыз. Сагәагәырғеит, аиашаз. Иахьа ихәцәмацхо

иалагаз абыргцәа бзиақәа ируазәкыз, дҕааимбарха зтаацәара ирхагылаз ауафы иажәак азызырфара сара сзы инасыпын.

Хҕнеибартәакәеит. Демури сареи Алтыкә иааи-гәара, Алик, махәык ишиқәнагоз, днаскыаны.

Иафакыз ателевизор дтатәаны, хаанеизар ацәажәара дафын, Асовет Еидгыла ҕыц Ахадас иҕартцаз Михаил Горбачов.

Демур ара дтәымымызт. Шытралагы, жәлалагы ари ақыта датәын. Алтыкәгы иабшытра иазааигәаз уафын, ацшәыматцас ихы мҕаҕигаргы иҕоушьартә иҕамызт.

Алтыкә игәабзиара, ицстазаашыа ухәа гәыблыла зегы-зегы дразцаауан.

Иаҕсуаами, хара аишәачара хыхытны хшаауазгы, ацшәмацәа астал архиара иафын. Ателехәаҕшрала Горбачов дхәацәон. Алафаз еитцамхоз Демур, хәычыкгы иҕаф тамзи, еиҕах Алтыкә ихы наиқәикын, – абни ицәажәо, ххәынтқарра ду Ахада дышпҕоубо – хәа, диазцааит.

– Иухәо цкыа исахауам, слымхақәа ирыгхеит, мацк убжыы аатыганы уцәажәеи, – ихәеит Алтыкә.

Демур ибжыы аатыганы, изцаара еиҕеихәахт.

– Аа. Ани ахатца иоума узҕу, дад. Уи ииҕәо сара цкыа исахазом, исахазаргы ибызшәа сыздырзом. Иаашар хәлаанза абра ауаҕаҕ сыхәәтәоуп, сабоушьтгәышьои, быргк. Изхысхәаауа, саргы абра стәоуп, иаргы уаха аахәлаанза ателевизор дтатәаны дцәажәоит. Сара еилыскааз аҕоуп, ари ахатца дбарбарфәуп, дад. Ас амцхә ицәажәо ауафы

барбар ажэлар изныкәгазом, итаирхоит, дад, – иажәа ааҕахитдәеит Алтдыкә.

СССР анеилабга амш инаркны, закәнтә Алтдыкә иажәакәа сгәалашәахьоузеи.

ШУТИА АЖЫБА

Саб иашьа, Ажыба Шутиа, ишырацәазамызгы, имачмыз ашықәсқәа нтцны ицстазаара дал-тит. Ичымазаафра ииааиуа иалагаанза абыргцәа рашәахәара-рыкәашаратә ансамбль «Нартәа» далан. Араион налц, хара цьара ацара икәымшәозар, ақытәи-ақытәи рыбжьара еснагь ҕыла дныкәон. Дҕыбгаказан. Еснагь иҕеи икәадыри еикәын. Ажәытәтәи аибашьра ду далахәын.

Сара даазбазар, саб иашьа, еснагь ацсуа матәала иеиелеихәон. Уи ацәаматәаггы, ишырхәо еипш, дамбар ицсуа икан. Ишҕеинымаалоз – иоура назан, дышәпаны дышәпамызт, дтцағаны дтцағамызт, ихәҕы – ахаца цшза ззырхәоз.

Данцсуаз аҕены, дышцсуаз идыруан, итаацәа даарыцхьан ус реихәеит: «Сара уажәшьта рацәак инеиуа среиуам. Сыцсы шаасхытцлак, сыхьшәа-шәаанза, ишақәнагоу саарыцкьаны, аматәа ҕыцкәа раахәара шәашьтамлакәа, антытцгас исымаз ацсуа матәа сшәышәтца. Уи аматәа еиҕьу, уи аиха ицшзоу шәара ахаанггы даҕаа матәак шәзыпшаазом».

Иара ишихәаз еипш, ицсы шааихытцыз, ишақәнагоу ала деиҕекааны, ацсуа матәала деилахәаны ацәардгәы дныкәырцеит. Уи дыцсны дахьыкәызгы убриакара

дыпшзан, деинаалан, ицәууара акәым, ибаразы мацара апсрахы ауафы днеирын.

Уатәы псыжраны уаха, агәыцхәцәа пытраамтак хаацапшыап ххәан, агәгәахәа еикәыз амца хакәшаны хахтәаз, инеимда-аимдо ажәабжьқәак ххәон, изеицәазарызеи, лафқәакгы анхцәалашәозгы ыкан.

Ххы мәацаагон, иқәра шынаскыахыазгы, аңа-бараамта ишақәнагоз. Аха уаха хаармышәеит, инамцхәны ижәны иказ шыңа ауаа. Аицәажәаха ахьхарымтоз уиакара хара хзы ихыаамызт, ихыааз, аккара итцазшәа рыбжьқәа рхацаланы, иааихамгылазоз рыфқәа иртытуаз акәын. Мачк рфы иаапшны, рыбжьгы аармачны ицәажәаларц нарапшыахқақәеит, аха изоухәо змахауаз, изтоутәо зкылсуаз ракәны, ицәыңеыгаха ихалатәан. Уаха ханырмышәаза, саб иашьей сарей хәицәажәарак рзеитасхәарц сызбеит, акыр ранахәозар хәа агәыгра сыманы.

– Рацәак цуам, – схәеит, еикәшаны итәаз ауаа аарзырфны, – Апцхәака сааит, саб иашьа дызбап, снаидтәаланы снаицәажәап хәа. Иаргы дсеигәырғаны дыспылеит, иара ихәашьа, саб дгыланы дизаазшәагы ибеит. Хазхара хәицәажәеит. Ажәытә ажәабжьқәа маңымкәа исзеитеихәеит. Урт рахьтә сара издыруаз шырацәазгы, иара убас рыңсы рхатцаны еитеихәон, ифыцххараза ибаны саргы сырзызырфуан. Атдыхәтәан, еимкыараамтак схы инархәаны сиязтааит: – Саб иашьа, Шутиа, уара уахь зтаарак сымойжытеи акыр цуеит, аха иахьа уажәраанза исзымгәағыцт...

– Усмазцаауеи, дад, узырпхашьозеи, – иарггы дгэыбзыгза сымѡа ааиртит.

– Сызуазцаарц истахыз абри акэын: сарггы шьта смачым, ахаан аѡы уашьны усымбацт, арахь афара-ажэра уагзам. Ишсоухэара, аѡы уазмыршыуа хэа маанак удыруама?

– Ишѡасзымдыруеи, дад, уи амаана. Зынза имариазоуп. Ацаразггы аамта раѡа атахзам.

– Нас уи амаана сарггы атцара сылшару?

– Ишѡаузымѡо. Абаржэы иузеитасхэо гэнукылоит, убри ауп амаана хэа уара узѡуггы. Шьта узырѡла. Уара ишазгэоутаз, шамахамзар, азэымзар-азэггы аѡы сашьны срымбазацт. Шамахамзарггы зысхэо, даара сызѡэыпхашьѡ ѡюукы аѡны истазар, сыѡсуазарггы ирыцызжэуеит, пату рыѡэстѡоит, убасѡан сашьырггы ѡалоит, аха сшашьыз азэггы исырбазом, сыѡны сатѡахуеит.

Ишудыруеипш, дад, сара сныѡэаѡуп. Сеи скэадыри еикэуп. Ачара сыѡоума, аѡсхэра сыѡоума, аишэачараѡы ахаанггы сызхара сымѡазацт. Амла сшакуа сыкрыѡара ааныскылоит, арыжэтэггы иара убас. Иаххэап, ачара ашьтахь, ссэыжеланы, ѡытак салсны аѡныѡа саауеит. Аѡсуаа еиуаѡэам азэггы хэаказам. Згэашэ сылсуа, ачеиѡыѡа змоу сыуак саагэеитан, даасыдхэацалан, имукэа аѡныѡа сымѡахигеит. Пхашьярами усѡан, схыхэхэо ижэны сыѡазар, зчара сахатэазггы дысмырпхашьеи. Иара убас, ѡьарггы сымѡахымѡзааит, аха ачарашьтахь аѡны сахьааиз, саара иазыпшны асасѡэа бзиаѡэа стоуп. Убарт асасѡэа снарыдтэаланы пату ансыз-

рыкәымта, шыбзоу псрами, дад. Аеаршьра мариоуп, аңсынкылароуп иңгьоу амзар. Ажәакала, дад, ауағы иңсы дзазымиаикәа, иара аниааи, уи баша ииз, баша ахауа зкыашьуа дреиуоуп. Уажәшьта еилумкааи сара сымаана?

– Ишңеилысымкааи уи умаана. Саргы уара умаана иеиңшу ак ныкәызгоит хәа сағуп, аха уара утәы иаха ахатца ҫызара изнауеит, – схәеит сара, сыблақәа тырхаха саб иашьа сиғаңшуа.

– Аңсыразара, дад, аңсыразара... – Абрт ажәакәа днарыкәыгәғәаны исеиҳәеит.

– Ари дызлажькәоу закәызеи, уара? – Уажәраанзагы ичҳаны исзызырҭуаз, аңт аҫыжәцәа руазәк сажәакәа аағахитцәеит.

– Иҳәалааит, уара иабоупырхагоу, – нацитцеит, аххы деицәкысуа, иаңхьака ихышәтуаз ихы аарла инкыло итәаз иҫызагы.

Сара еилыскааит арт ауаа ироухәалак акгы ишамбжьоз, амала, сцәажәарала баша аамта сырзит хәагы сызхәом. Саб иашьа икәыш ажәакәа еиҫасымхәеи. Изахауаз азәырҭгы ламысцқьала иазымзырҭи.

ҘЫҒАНАҘ АЖЫБА

Сабду, Ажы ҘығанаҘ, дахьиз-дахьаазаз Аңцхәа ахаблан, иаб иҫнаҫағы дгәабжьанытәын. Иаб иҫны дағытыртә ишықәсқәа анаайдгыла, аб иҫнаҫағы

иашьейтбы Мураҗ дааныжыны, хазы анхара апитдарц дааит ақыта агәахьы. Араҗа агъарахәа анхара иафын уи иашьцәа: Пола, Җаңбақәыл, Мамсыр, Камшыышь. Урт рыжәахыр еибытаны ишыҗаз мәашьо, усқантәи аамтазы зыргылара уадафыз, әба-әбаны еихагылаз акәасқьа өнқәа рыман. Дара убарт аөнқәагы еипшын. Актәи аихагыла хахәлыхын, аәбатәи аихагыла – ахьамфьы иалхын. Иахьа уи афыз азеилаташьа җаргы иуҗыхьамшәо, уамашәа иҗшаз ауаҗбаққәа рыөнақатан.

Анхаразы зыҗсы цәгьаз, аҗыла бзиагы змаз иашьцәа рыгәтаны, Җыгәанатгы иаарласны ишьапы дықәгылеит, дара рыөнқәа иреипшыз афны иргылеит. Ирхәоит, иашьцәа реипш, иаргы ишьагәареи, иба-хчеи аеуаф мышкала дызрыкәшомызт хәа. Хазы изгылан адәқьан, атыркәцәа ытагыланы ихәхахәтуан. Уи ахьбра саргы сахаануп, аарла исгәалашәоит.

Ирхәоит, Җыгәанат анхараз дшыҗьбараз еипш, аҗстазаарафгы җазшьала дыҗьбаран хәа. Игәы иҗеикыз наигзар акәын, аҗынгылақәа рацәак ихьаамызт хәа. Уи изкны иахьанзагы абыргцәа рыхдыррафьы иҗоуп ахәамтақәа, аха урт раамта анааилак...

Уажәы сызлацәажәрц истаху ахтыс җалеит тагалан, ааилашәшәымтаз. Уажәшьта уафьы сибом анигәахә, Җыгәанат ө-пхалк аашьтихын, алашьцара иеналак Мамсыр дизцеит.

– Мамсыр, сыҗсыргы сумцәыуан, маҗархәара сааит, исхумбаан, – ихәеит Җыгәанат, Мамсыри иареи аҗсшәақәа анааибырхәа.

– Иабоутаху, уара, амачар. Зеҕаҕам аҕы уара иумоупеи? Даҕа цэиккрак ухэыцхт уажэы, – уамашэа ибаны дцааит Мамсыр.

– Мамсыр, иҕалаз уи ауп, – ихэеит Ыгэанаҕ, ибжыы нытцакны, – аишыцэа хҕынтэ макыаназ амачар ҕа тазтэахыоу уареи сареи хауп. Егьыртҕыы цшзала иахьзаша. Ажэакала, шэ-пхалк аҕы тастэарц азы Ө-пхалк сыгхеит. Исыгхаз аӨ-пхалк уара исутоит. Сарҕыы шэ-пхалк штастэаз ала сҕэы ртынчны уаха сыцэоит. Уатцэы, исуҕаз ацымхэра Өажэа пхал узсырхынхэуеит.

– Уара, бзиарак ианиаша, Ыгэанаҕ, еснаҕ ак урчақьлароуп. Ө-пхалк аҕы уахызбаауама, иусымтои, аха ухы зургэаҕуа ауп исзеилымкаауа. Амала, ацкы Өажэа пхал хэа узҕу, уҕахызар сара иаццаны иустоит, сынтэа исоуз агарта сымазам усҕыы.

– Изымдыруеи, ак хэатэуп хэа исхэеит амзар. Сара стэҕыы гарта сымоума, аха шэ-пхалк насыгзарц стаххан ауп, аҕсы мыжда тэуам, – ихэеит Ыгэанаҕ, иццакра инарҕатцаз дахьхэны.

ЕИҢАХҒЫ ЫГЭАНАҢ

Амш қәапсатон. Ыгэанаҕ иказарма алӨа ытцарччы ажьаҕ уатка аршара даҕын. Ус, амөтэы гэашэ алыкэ ацарахэа инылиршэан, аштэ дааталеит Мкалаз. Ыгэанаҕ Мкалаз ибара даара деигэыргьеит. Уи уаӨ гэыразк иакэын. ДныхэаӨын. Ачеицыыка пату изақэын.

Аңсшәәқәә анааибырхәә ашытахь, Ыгәәнаҭ цәык наилеитар иҭахызу, ус баша аңша иҭәнагаланы иҳәазу узеилымкаауа: – «Узҭу закәузеи, Ыгәәнаҭ?» – хәә дҭааит Мкалаз, икәеи-кәеиуа ааира иаҭыз ауатка дахәаҭшуа.

– Сызҭу уажәытцәкьа иҳамбои, – иҳәан, иҭыҭәны асаан ианыз акакан даахан иныкәиргылеит Ыгәәнаҭ. Нас ааира иаҭыз ауатка шкәандазгыы фырцъанк иҭеитәан, дныхәә-ныҭхьаны ианижә, изәзәозшәә кәцаны азы зтәз аиахәә инҭишьын, афырцъан зыла иртәны Мкалаз инаииркит. Мкалаз ари изгәамтә дыкәзма, аха акагы кәмлазшәә афырцъан ааимихын, дныхәә-ныҭхьаны илҭаирпкәит, кәкан цырақәакгы иҭы инҭеипсәит.

Ари аҭыза аҭак иазыҭшымыз Ыгәәнаҭ даеа фырцъанк нҭеитәан, аҭхьатәи илашьтәитсәит. Уажә-шьта уаткала иртәны Мкалаз иахь инаирххәит. Мкалазгыы ҭырхәсымтәк ахимырҭит.

– Нас, Мкалаз, аиаша шсоухәара, аҭхьа иужәызи уажәтәии иаҳа иреиҭгузеи, – иҳәәит Ыгәәнаҭ, иеыргызмалны.

– Уажә изжәыз иабарги, иуатками, амала аҭхьа исуржәыз Анцәә иҳагимырхааит, – наиаҭеикит Мкалаз, ччаҭшыкгыы икьышәқәә ирықәымтәкәә.

УРҢ СЫҢСҢАЗААРА ИАЛАХӘЫН...

ХАРА Х-ОҢАР

*Асахьаҗыхы Оҗар Мацхарашвили
игәалашәара иазкны*

Ишәаҗыхәафхаз уи ашыыжь азы, Аҗсни Нхыҗ-Кавкази ркультуратә фонд аофис аҗны Лиониа Еныкы сареи ҳайдтәаланы уск ҳшалаҗәажәоз, җштәы лхазамкәа, лылағырзқәа лҗахәхәы даафнаххит, асахьаҗыхы, арҗафы-аазаф Зоиа Ңынҗалҗа, хлымзаахк саҳаит, шәара акыр шәаҳама ҳәа. Иа-хьатәи аамҗазы зегы хашрықәгәыгуазгы, Оҗар Мацхарашвили дрыҗхәхейт ҳәа ихалхәаз, зныкҗсра хашьит, аха иаразнак ҳабзахейт, избанзар, аишатҗкыа еилкааны иззымдыруаз ҳахыкгы ари ажәабжь

хлымзаах мцызар хтаһын. Отар иеипш иҕаз аҕеи
изкны ишабалак аҕаажара шыҕамлоз бзиааны
ишаадырузгы, иаһа затҕык имцу жаабжык
ихырхэаазар хтаһын, аха...

Отар Мацхарашвили. Ишпацэҕоу, уеааизга-
ны, ауаф икьяфхоз идгылтэ дунеи, ихатара,
ипшзара, ихаара зеггы ихафсхьоу аамтахь ииаганы
рыхцэажэара. Аиҳаракгы, хатала иара данузааигэоу,
упстазаара, удунеи злашьақэгылоу адац-пашэқа
руак ануҕэыҕсаауа.

Ахатей ачхареи рхэоит. Аха заҕагы ачхари аҕы
мыжда? Уи ус ишаххэо еипш игэҕэазар, иаһагы,
Отар игэы акэара-кэарахэа еисуа, иара ида даҕазы
ихамыз ибла пшза-цауылақэа ирхытуаз иччапшь
мелхам наххыршо даахпымлоз.

Отар ишиҕазшыаз, азиас цауыла деипшха,
ишьтабжь мыргазо, азыҕатара бзиа изтоз атара
дукэа иҕеит, мацкыа-шыацкыа ирҕиаратэ ус дағын.
Аҕсадгыл аныхьчатэха, ахатара иаһоуп анырхэа,
саргы ара сыҕоуп хэа хаҕсадгыл ахьчафцэа
днaryагылеит, иашьцэа еитбацэа днарапызаны.
Игэырҕа-гэыхьыз Аиааира амш дфырхатчаха
дапылеит. Еилапыххааз аибашьрашьтахьтэи хаҕ-
стазаара айташьақэыргыларағы Отар ихшыф ие-
иҕааратэ ҕазареи амфа ригеит. Иара иалахэрала
ишьақэыргылан аҕазарта ду. Аха уск ағы мацара
дзаанҕасуамызт. Игэы ихон еихау ахь. Ега аҕбааа
ибазаргы, иааиртит ихатэ ҕазарта. Еизигеит знапы
ҕазаз арҕарцэа. Заҕафы усуртала еиқэиршэазеи.
Зеггы ирыцкхаз, урт иҕартцоз афнымаҕэа адизаин

аганахь ала иарбан каттамтазаалакгы ирываургылар ирапырымгозар ирытхазом. Аоныматэа җазтцоз ауашы икнытэ иртахыз аурашэара акэын. Ахаҗра арпшзаразы Отар икалам хиан, игыама харакын, идырра тауылан.

Отар ихъз зыдхэалам иахьатэи хатстазаараҗы уск мѡапымсыцзыр калап. Зегъ рапхьазагы уи Ац-садгыл дапатриотын. Убри азоуп, уатэтэи хдеицш ашыахьыргэҗаразы ахырхартакэа рыпшааразы зегы шэаны-изаны, икапанны, алкаа иаша катцаны изыдгылатэыз адгылара зыкаитцозгы.

Ацсата аҗапхьа аиаша хамхэозар уаха иабаххэо. Аиҗкаара ду злаз арҗиашы иеынеитцыхны игэтаккэа наигзартэ еицш иускэа рымѡапгараҗы апынгылакэа аниоулозгы мацмызт. Иахьа, уара утэы, сара стэы хэа ауаа еирызхуа цыоуки дзырѡызахомызт, цстэтцас дутир дааухэар иуамызт. Инапкымтакэа шыцкьаз еицш, ицкьан епныхэа змамыз ипстазаара кьаҗгы. Иааслак ацша дааханартыруа дыпсы-чымызт. Адэахьала зака дтынчыз, зака дхааз акара, дыгэҗэан ѡнуцкала. Амала, иѡызцаа азэырѡы дызлахаипшымыз, азэы изы ажэа баапсык мхэазо, зегы игэы иҗеигзон, зцэыргара иапсаны иимбоз игэы иҗеишыуан.

Убри азакэхап...

Убри азакэхап, иара усгы ихантацэоу хара хатцхэа руак азы, ашара алагырзкэа алахамп-сарц, азэгы хмыргэамтцкэа, хатсы танатцы дыгэ-хьаахгаларц нахадцаны, атц ааиѡшамтазы дзы-нахпыртыз. Хыхымыргэамтыз хара иабаххэо.

Хара дахтахын, дахтахуп, мшыченеицш уи длаша-
лашо дхацзаауеит.

Аха...

Уажэнатә игәхьяагара халагахьеит.

АУАҘЫ ХААИГӘА ДАНГЫЛОУ

Сәыза еиҳабы, апоет-атрибун,

Владимир Ахьйба игәалашәара

иазкны

Ауаҗы хaaигәа дангылоу, хәцсәзаара дамахәта
иатцәан даналагылоу, уи амахәта назазоушәа, изласоу
агәыцә жәпа ахаангыи инамымжәарашәа иаабоит.

Ацсәзаарафы ус иацуп. Ицсы ахьынзәтоу дзыцсоу
шаадыруагы, даныкам ауп уи дзакәыцәкьаз, хдуней
еилазаарафы уи иааникылоз атыц иаха азхәыцра
ханалаго.

Агәыгра есымшагыи анарха аман. Уи анарха
хәа хзышытоу, уатцәтәи амш шара, атцх назара
реицшыртә афы акәзар хгәыгракәа рназаза тәартә
– ацсәзаара ахьыкоуггы. Уи ацсәзаара ауп зеггы-
зегь хеынеицшыуа, хаибак-еибашыта хазлоуггы. Ус
халазаауеит, ашәыртцла ифәу ашәыркәа акы артны,
ак шкәамцоу цыра-цырала ишкацсо еицш, харгыи
хналшәшәаанза, иҳахьызгыи адырха хазазом.

Убастцәкьа ауп, ихаҗа дзыцсаз хирдырыц
иҗахызшәа, амшны цәкәырцеицш зыцсәзаара

еилашуаз хыза гэлымтэах, аҗсабара ицкыза
иашаз, абахатэра ссиргы зыгнамжыыз Владимир
Ахыба тынч ашышыхэа днахалтны иназатэу
ажэан пстазаара лашах данца ишхахыыз. Цэала-
жыла уи хара дхацмижтэи уажэшта аа-шыкэса
штцагы хзамышыцылазатт уи икамзаара, есышыж,
длахыхза, иаха ииыыз, ма ирееиз иажэеинраала
фыцкэа зну икыадкэа кны хыхеикэшэалоз
акахуажэырта ахыбра даааналарашэа аабит
иахыагы. (Кыадкэак анаххэа, уи казшыас иман,
ихатэи жэеинраалак акыасбжыи шааиахалак
иааимпыхыашэаз акыад антара.)

Владимир Ахыба дпоецкэан. Бахатэрала
аума, идгылтэ пстазааратэ хымапгашыа аума,
итеитпш, ипшра-исахы – даидкыланы даеазэи
диламашыо, наххыи Жэандэрыцшы акыта
пшзафы зымахэастакэа ылазгаз, нас имаадухаз
уи ихатэимма данын. Данын уи ишытабжы рацэак
имыргацэо, аха аицыларакэа, алитературатэ
хэылпазкэа рыкны ажэа аниоулак амцапшы
зфыкыыхэхэи иказ иажэеинраалакэа уамашэаткыа
исахыаркны дрыпхон. Иара ихатагы, уаанза
иаабац иакэымкэа, иажэеинраалакэа убриакара
дыштырпауан, анацалбеит, шытабжык мгандаз,
днызкылаша мчык камландаз, даакэымтцакэа дап-
хыаландаз хэа изызырфуаз ауафы агэыхытхытра
иоуан, апоезиа дацэыхаразаргы акэа дтанахэхэон,
апшзарахы, ахаарахы ддырхынхэуан.

Дапхон аапсарак икэымкэа. Ускан аҗсабара
лашэын, идагэан. Изыза игылан Владимир Ахыба

хэаа змазамыз идунеи тбаа аеагэылахэан. Избанзар, уи даауан Анцэа ду икнытэ, ишымтакэа ракэзар ахыпхызаразы иапцамызт. Урт апцан, иапцамзар ада псыхэа рымамкэа ианыкалалак, ишнуцкатэи дара рхатэ псабаратэ процесскэа ианырхыслак ашытахь. Урт апызтоз автор ихата иеипш ицкыан, аапынтэи ашэткэа реипш ипшзан, тагалантэи амра ашэахэакэа реипш ихаан, агэра зхамшэац амархэац еипш иласын. Владимир ибзиазаны идыруан апхьащцэа рахь ацэыртца иацыз атакпхыкэара ду закэыз, аха дшэапырхапауагы дыкамызт. Дыкамызт, избанзар, уи иажэеинраалакэа рыххо мышла дрыдтэаланы, абас схэар калару, ирымкыпхьыр икастцарызеи хэа дхэыцуамызт. Урт изаауан хара макьана халапш иамкьашьыц, хыхшыщ ахьзымназац шазара дук акнытэ. Уантэи ари ашыза «ахамта» зауа апоетцэа, изаазарызеи, иагырацэатцэкьам.

Владимир Ахьйба иааигэаны дыздыруаз зегьы хакэшахатхап хэа агэаанagara хамоуп, иара ипсабаратэ дунеи зеипшрази, ыыцэаарак зкэым аршаш такнаха аипш ишнуцкатэ гэеибафара-еилашыратэ кэзшыа чыдаракэа имаз рылеи дпоетымхаргы залшомызт хэа ххэар.

Владимир Ахьйба иажэеинраалакэа реизга рапхьатэи ашэкэы «Еихызгоит сшыафа» штыцыз еипштэкьа апхьащцэа иаразнак деицгэартэит. Еицгэамташыас икааз, апсуа литература аштафы уи ишыапы еихигатэкьейт, сызбарц зтаху, аа, ара сыкоуп хэа афара амцабз рыхкыо иажэеинраала шыахэкэа хапхьа астал иаакэйтэит.

Хыхъ ишахъахъоу еицш, Владимир Ахьйба иаабац апоетцәа дызлареицшымыз, даара ихатә чыдаратә кәзшьақәа иман. Уи ицстазаара зегъы алитература акәын, апоезиа акәын. Ицсабаратәыз мзызқәак ирыхъаны наплакык аҕны аус иуртә, арҕеиәцәа хаихарак ҳаамта рацәа зықәхарзуа ахныкәагагатә усқәа иерыдымхәалакәа, ихатә рҕеиареи иареи еиз-ныжъын. Ацстазаара ду аилашыра далан ҕынғылак дыннамкыло. Аурысқәа «свободный поэт» хәа ззырхәоз рхыпхъазараҕы дықан.

Сара хаҕала Владимир Ахьйба адунеи аницсах ашьтахъ ифымтақәа реизгара, аус рыдулара снапы иананцаха даара сеитцанаргәгәеит. Сеитцанаргәгәеит, избанзар, акы иара апоет ихатә ифымтақәа реизгара дахъахъымзаз, ѡбагъы, уи ирҕеиамтақәа ргәылалара, реизгара, ралцшаара ус иааинырсланы анадххылара ауамызт. Иаҕахын ахамеигзара, аамта рацәа ақәырзра, иара апоет ирҕеиамтақәа реицш ихатагъы бзиа ибара. Уажәшьта, ашәкәы еиқәыршәаны ианалгаха, ҕынч сәаидкыланы ахы азхәыцха ансаза ауп агәрагара ансоуз Владимир Ахьйбеи сареи аханатә ихәмаз аифызара, абзиеибабара амч акырза ишаҳаракзаз, сара сшазхәыцуаз аастагъы.

Дықан, дыкоуп Владимир Ахьйба.

Икыдуп Владимир Ахьйба иетцәа. Уи аетцәа еснагъ иқәыпхалоит Ацсынра.

«СШАТӘКЪОУП САРА АКАЛАШӘА...»

*Апоетесса Лиолия Тәанпха
лгәалашәара иазкны*

Иахьа дхалагылазар Лиолия Тәанпха, ыынѡа-
жәижәохә шықәса лхытѡан. Лтәымтә даатәгылон.

Ршьапы ақәгылаха иахьымзазацт истудент-
цәоу лҗеи лыпҗаи. Мѡабжара, агәыпшаа-хыпҗаара
зцым, аха ушьтахьҗа уаахьарпҗны узнысхьоу
амѡаду уанзырпҗыло ашықәсқәа дхатҗеибаха
дааргәылархәеит уи лыпҗшәма, атҗарауаѡ, аѡыза
иаша, аҗсадгьыл ахьчаѡ, Аҗсны афырхатҗа Аппалон
Шьынқәба.

Аҗстазаара уаара аҗапхьа имчыдоу хара
ауаатәыѡса, хамч зқәымхо аҗсра – даҗеакала ххы
хазнархәыцуеит, даҗеакала ргәалашәара лашақәа
хҗапхьа иаацәыртҗуеит хшымгәыгзоз, изаацәаны
ихапхаз хѡызцәа гәлымтҗәахқәа. Макьаназы
рыгәхьаагаратә мҗашоура ххымпҗсаац шаххәоз,
харҗеиаѡцәа, Даур Зантҗариа, Саида Делпҗа, Виачеслав
Чытанаа, дырѡегьых хәитәпҗылшәарц лтҗахызшәа
днахалтҗны, иназәзатәу адунеи ахь дхәцәҗеит апоет,
аѡыза гәрага, ақәла – Лиолия Тәанпха.

Рапхьаза акәны акьыпҗхь аҗны данаацәыртҗ
инаркны, апхьаѡ иаразнак илапҗ иаатҗамшәар
ауамызт аҗсуа литература, аҗсуа поезиа ишагәылпҗыз

даҕа шәтыцкғы. Уи ашәтыцгәыкы адац аларсын хъзи-
цшеи згым ақыта фырхатца, Ешыра ақыта. Абрантәи
ауп: «Рацхьатәи сашәоуп, рацхьатәи сажәоуп,
рацхьатәи сгәыгрупп, афыза ухацкы!» хәа, лқәыпшра
амцәыжәфакәа лычыртцак, ахьхьа-хьхьахәа лгәатца
иыфуаз абарт ацәахәакәа рыгәрагара ахьхау.
Абрантәи ауп урт «л-рацхьатәикәа» агәылтәара
иахьалагаз, апоезиа амшра ахьылзылцхаз, Анцәа
илзишахьаз абафхатәра чыда дахьытһацаазгы.

Иаидкыланы, Лиолиа Тәанцха лпоезиа ибзиа-
ны издыруа азәырфы иазгәартахьейт, лара лхата
лыцстазааратә мфанысшьа шыказ еицш, ацқыара,
ажәа аичахара, ажәа ахьызаара шырныцшуа уи
лажәеинраалакәа. Ацхьаф иахь ицәырылгаанза
урти ларей рзеицштә цстазаарак еицырхыргон,
рыфһуццкәтә «цышәарақәа» ианырхыслак акәын
ацхьаф иахь рхы андырхоз. Убри азоуп Лиолиа
Тәанцха лхатә бжыы еицakra амамкәа ацсуа
литература изазынхазгы.

Лиолиа Тәанцха дреиуан ахьыргара иацәыц-
хашьоз, ацсуа аамысташәаратә кәзшьа пату
ззақәыз ауаа. Ашьхыц еицш ауаа рылацш
данымгылазакәа, азиас цаула дафьзаха, тынч-тынч
лара илтакцхықәраны илыцхьазоз лусқәа ламысла
иналыгзон. Агәыцха-хьаа лырцсахәон, ашара зыцсы
ахьымзоз изы дыцсфыхфын.

Лиолиа дышпцхәысызгы, фһуццкала ахрейцш
игәғәаз, ибеиаз амч лыман. Агәра лгон алахьынца. Уи
иадхәалан лгәыгтрақәагы:

Иануп ыырак алахь шаша,
Уаф изымдыруа мазоуп.
Уи ианытѣкьоуп узыниаша,
Иааизакны уи лахьынтоуп.

Алахьынтѣ ухѣеит хѣа. Иаххаагаз аибашьра хлымзаах Лиолиа лаб иѣнаѣа лаѣшыкѣнаѣзеит. Жѣларык згѣыдыхѣхѣала изаазахьаз, жѣларык ахѣычкѣа зкѣыхѣмаруаз рашѣа, рбахѣа еинтѣыла аѣа ихымѣтала икѣѣццышѣаан. Аѣсадгьыл ихы акѣитѣеит арѣыс еиѣамс, лашьа, Аѣсны Афырхатѣа Завер. Аихѣшыцѣа анаѣѣстѣи ргѣыгѣракѣа зыдхѣалаз, ирзынхаз, ирашьазаѣѣхаз, ихѣра гѣгѣакѣа иѣсынтѣры дыркьаѣит. Хатѣара згымыз аб рыцѣа, зыхгара иѣѣыуадаѣыз арт ахѣыскѣа имч дмырхѣит... Нас дышѣѣакаларыз, зегь заахо, зегьы зыдѣабло апоет игѣы зызѣаз Лиолиа? Малхьаакѣа ауаѣы инаиахѣаны, маѣк зхы аѣсгара азѣоз дреиуанадаз. Зегьы лыѣнуѣѣка илѣѣахуан, зегьы гѣыла илгон.

Аѣааѣа, Аѣсынра, аѣсуа литература, аѣызѣа зегьы дхѣѣхѣит Лиолиа. Аха хгѣаѣы иѣоуп уи лсахьа лаша, лажѣеинраала хазынакѣа. Еснагь ѣхьаѣа, аиааира дуѣа рахь ихѣѣхьалоит, аибашьраан иаѣылѣаз ажѣеинраала гѣышьѣыхга, нас жѣлары зегьы еиѣыргеиѣшу ашѣаны иѣкалз «Аиааира».

«АЦӘГЪАРА ГӘЫМБЫЛ АКЫМЗАРАК АЛШОМ...»

*Сәуыза гәлымцәах, апоет Виачеслав
Чытанаа игәалашәара иазкны*

Ацсра мыжда... Итцаауам, ицшаауам. Илапшықә-
натцаз даахәнатәоит. Уахгғы-еынгғы ҳазцыз, ихацыз
ҳқызак данаахапхалак, ихьяаха иаахцралоит,
ҳабжьара, итацәыз уи итып быжькатәаза ҳанын-
бжьапшлак. Уи ахьяа еихахоит, ҳахьынзеицыз,
ала тапшра ахьынзаҳатәашьаз акыпхьякны ишахәтоу
ала ажә пхақәак рыѡра, инамцҳаны аихзызаара
ҳахьяхьымзаз имцапшыха ианхацралалак. Аха згәы
иаанагодаз, апсуаа ишырхәо еипш, азыхь гәыртәыла
анафыхәаха змазацыз ҳқыза абастәкыа иаарласны
днахалкьоит хәа.

Иаххәеит хәа, ари аҫыза ахтысқәа аурап-
хьатәикәоу, аха ацъал шааигәоу еипш агәыгра
наскыгазтгғы. Ашәхымс илагылоу ацсәахагғы
тынхак иеипш дышпаҳалакысри хәа ҳаниқә-
гәыгуагғы ыказтгғы. Апсабара амазақәа зегғы
шаҳзаамыртуа еипш, иаартгәышьам ҳара ҳаѡнуцкәтә
мазақәагғы. Аха зегғы ирапызго дунеиуп агәыгра.
Агәыгра, еи та агәыгра... Дыкоуп ауаѡы, дааршазар
дхьит-кәитүа, дынкашәа-аакашәо, згәамбзиара
уашьзырцыло, зынарцәмѡа уанзырпшыло, уазыказтцо.
Аха ҳара ҳқыза гәлымцәах Виачеслав Чытанаа,

ахра гѣаѣшь урбгараха, иаалырѣкыны иѣстазаара
ѣахтѣоит хѣа Анцѣа жѣѣанахѣтѣ ѣытны иѣаихѣаргы
иѣазхатомызт.

Иѣалеит риашашѣа змам. Иахѣа, шыыжышѣаѣшь
мрагылара ишаѣахѣхѣу еиѣш, ачча-гѣкыра хаа
иѣыѣыѣхѣхѣа, илаф хааѣа рыла аѣстазаара даѣа
зныкгы иахѣарѣхо дахѣылазом Славик. Уажѣшьтѣ,
даара ишахѣѣыадаѣугы, ииасхѣоу аамѣахѣ
иниаго, хѣгалашѣараѣа рыѣра хѣѣаиршѣеит. Уи
ауаѣ дыздыруаз ауаѣы агѣалашѣараѣа ирызкны
ииѣыша, ииѣааша раѣѣоуп. Славик иѣстазаара
шѣаѣхѣоз заанатѣ идыруазшѣа, иѣызѣѣеи иѣѣаѣѣеи
хѣаѣы длаша-лашо дѣатѣахѣан. Иара иѣкнытѣ ауп
раѣхѣазагы иагѣахѣсахѣаз абри аѣыза аишѣа-чаратѣ
ныѣѣаѣа: «зда ѣсыхѣа хѣамам, хѣада ѣсыхѣа змам
анцѣа ныѣѣара рыгимырхааит» хѣа.

Зда ѣсыхѣа хѣамам, хѣада ѣсыхѣа змам...Аѣстазаара
иара ахатѣ философия дузза. Арахѣ имариазаны
иѣѣоуп. Аѣаки ишьтѣнахѣа аидара днатѣаланы
амѣаѣгара зѣгы ирылшом.

...Иухѣзыстѣоит: сѣыза, сѣѣыла,
Сашѣа, сахѣшьа – сыѣсы угѣылоуп.
Сзуѣырѣуам, мап, зынза,
Уара уоуп са слахѣынѣа.

Славик Ыѣтѣанааи сарѣи ашѣѣѣыѣѣѣѣа раби-
ѣара ѣараѣѣа хѣа изышьѣоу хрѣиуоуп. Иухѣар
ауазар, хѣѣыпшѣѣазаны хѣаибабан, хѣаизааигѣахѣит,
хѣаиѣызѣѣахѣит. Ус хѣеиѣыз, хѣеынеиѣшьа хѣауан

апсцәаха даахабжыагылаанза. Апстазааратә мшын
цәкәырцакәа зны инкыдкьо, зны иаартынчуа ихцаны
иамаз нышык ҳаицтан. Еицшны ҳаицреигәырғон
рапхьатәи хашәкәкәа ртыцра, акыпцхь аҕны ҳақә-
гыларақәа, аицыларақәа рычерылархәра, хазы-хазы
аҕаацәарақәа ҳалалара, ххәыцкәа рира, рапхьатәи
ршыаҕеихгарақәа... Ажәакала, дарбан рҕеиафызaa-
лак идыруеит ифызцәеи иареи ирхыргахьоу ашықә-
сқәа ирыцыз абзиарақәеи аҕәышьтыхрақәеи реицш,
адәахьы иахнахмырпшуаз ахьаакәаҕы.

Славик иара ихаҕа имхәеи аифызара заҕа пату
изакәыз, уимоу уи амчра еснаҕ ишыныруаз, иарҕы
аапсарак ҕамтцакәа уи аматц шиуаз.

Избеит сара цхызла абаашқәа бганы,
Исыжәлазшәа азхыцтреицш, саапшит
сцәырҳаны.

Сақәымшәеит, мап, иутәыз-ихәатәыз,
Ихьаазымгеит, мап, сыхәра ихтыз.
Исызгәамтазеит ускан уанааиз, узлааз,
Уи акәзам сыгәтыха. Уи акәзам са суаз.
Ашьхеицш абаашқәа ансыжәла еилыфрны,
Еиқәурхеит, ааи, сыпсы, унапы насыркны.

Афыз а изы сгәалашәарақәа ранцара санала-
га (ишцацәҕьоу афыз а қәрахьымза изкны аҕә-
лашәарақәа рыфәра), авсшьа сымам Славики сареи
рапхьатәи ҳаибабареи ҳаибадырреи рымш атәы
мхәакәа.

Хынѡажѡиѡабатѡи ашықасқѡа рынтѡамтазы акѡын. Сара усқан аус зуан Мгѡызырхѡатѡи аколнхараѡы хасабеилыргаѡыс. Шыжыык, чкѡына еикѡатѡэрышкѡак, ипапка иѡытѡракны дныѡ-нашылеит аколнхара аусхѡарта зыѡназ ахыбра. Хаибадырит. Агазѡт «Аѡсны ѡаѡшы» акорреспондѡнтс иѡаз Виачеслав Чыѡанаа иакѡын. Сқыѡаѡы инхоз, унеишы-уааишы хѡа зар-хѡоз аишыѡѡа абзанхаѡѡа Альѡеи Шыаликѡеи Ахыаа ран а-Дбарѡха, аѡараѡѡа змаз, ахѡтыр згымыз ахѡажѡ бырг илызкны аочѡрк иѡразы адѡѡа иман. Сара сиѡныѡѡеит аѡхѡыс бырг дахыынхоз аѡныѡа имѡахытѡраан. Қѡрала раѡѡак шхѡабжыамызгы, акыѡѡх аѡны иѡѡыртѡхыз, зажѡеинраалаѡѡа рыла издыруаз иакѡын, амала абас иааигѡаны дсымбаѡызт, сиѡымѡѡажѡаѡызт умхѡозар. Амѡан шыапыла хѡхыѡоз хѡзхара хѡиѡѡажѡартѡ аамѡѡа хѡаман, иасхѡеит саргы ажѡеинраалаѡѡеи ажѡабжыѡѡеи шызыѡуа, араионтѡ газѡт «Бзыѡѡ» аѡны изныкымѡѡагы ишыскыѡѡхыѡу...

Ашыбжышытахъ, ҳара ҳтәала пату еиқәцаны,
иаргыиитахыз аматериалқәа еизганы ҳанеиңырцуаз
исеиҳәеит, абригы-абригы амш аены, Лакоба ихъз
зху амқәаду аҥны иҥоу ахәыцтәы журнал «Амцабз»
аредакцияҥы имқәапысраны ишыҥоу изаамтанытәу
алитературатә кружок аилатәара, уи напхгаҥысгы
дшамоу апоет Геннади Аламиа. Ахәарагы сиҥеит,
сажәеинраалақәак сыманы уи аены Аҥәаҥа
срызәеирц.

Сара акыр слакѡакзаргы, сааит Акѡака, уи ае-
ны. Сахѡаиз иара иоуп сыздыруз, аѣхѡа бзиа

уаабейт хәә испылазгы. Хаибаирдырит Геннадии сареи. Сыдирдырит ари акружок иалахәыз усқан-тәи аҫарацәә, иахьа ихатәрахахьоу апоетцәә: Анатоли Лагәлаа, Сергей Агындиа, Инна Ахашцха, Лиолиа Тәанцха, Валентин Кәағәаниа, Зураб Цыапуа, Вахтанг Ацхазоу, Анатоли Чкадуа ухәа азәырфы. Убри амш инаркны ауп сара ареспубликатә газеткәеи ажурналкәеи рахь сөымтәкәә цәырцуа ианалага. Азәы итәы изап, аха сара алитературахь сымҫахьтразы ацхьазатәи агәашә сзаазыртыз Анатоли Возбеи Рушьбеи Смыри раамышьтахь Славик Чытәнаа ибзоуроу рацәоуп.

Славик Чытәнаа алитературакнеицш инапы зле-икуаз иарбан усзаалак аҫны иара ихатә баҫахатәра чыдарақәә иман. Хара уи ибаҫахатәра ханалацәажәо, зегь рацхьа хабла ихгыло, тәкцхькәарала дзызнейуаз ипоезиа ауп. Поетк иахасабала ацста-зааратә кәранцыра шиағәашьамхазгы, ихьз алитература-тоурыхтә даҫьақәә ахаангы ирнымтцуа ирнылеит. Уи аихаразакгы дпоет-лирикын. Иа-жәеинраалақәә ракәзар, ағәра зхамшәац амархәац еицш ихьы-шырххо ацхьаҫ истол иқәымлацызт. Еихышәшәә-ейтцышәшәо, аматцмыць кәлеицш, адә-ахьгы аҫнудцкагы игәылтәааза иуцылон.

Ашәала ихыхәхәо игәы тәын есымшагы Славик. Ажәә цар дазкәзан. Ахәатәы идыруан, ианаамтәзгы ахәашьа дақәшәон. Хара, иҫызцәә иаадыруан уи хьцхьазара рацәала апародиақәә ҫны ишимаз. Дасу ихазкыз дахзацхьон. Алитератураҫы агәара цсычроуп иаанаго, игәаауагы авторцәак ыҫа-ми

(арҗехәарақәа ирышыцылахьоу), аха Славик ипародиақәа рыцәгәашьа ы́кәмызт. Урт ирылыжжуа ирыламызт агәағ-шхам, мамзаргьы ацәытцагазаратә хыччара. Урт ҟын бзиабарала, ахатара ахатыр ақәтарала. Абри акәын изахьызыгьы, ишабалак хәа акәымкәа, алитература, иара аҳаракыра, ишанаалашаз аматцурагьы. Ари аҟыза анасың аңса-бар арҗеиәцәа зегьы иаурыланатцахуа.

Иара убасгьы, абра́ка имхәакәа высшьа амам, Славик уамашәа уаҟы ибартә имаз агәынкыларачыда. Иааигәарпханы хынтә дзыңхьаз ажәеинраала, анаҟс ҟырхәала идыруан. Убри игәынкылара иабзоураны, уи иааңьоушьартә идыруан адунеитә литература. Знык дзыңхьаз, харштшьа имамызт. Аңхьараз уи аашьарак иқәмызт...

Ацәгъара гәымбыл... Гәымбылрами Славик гәлым-цәах итаацәеи иҟызцәеи дааҳалцаа иразкы мыжда дахьаҳцәагаз. Аха, издыруада, уи дзызнеиз ахараҟ аҟынгьы иатахызар, Славик иеипш иҟоу, абаҟхатәра змоу ауаагьы?... Нас, избан уи Славик зиакәхарыз?...

Ега ххәаргьы уи ара даҳтахын. Хгәыбылра еицын. Уажәнатәдышхагүхныңшхьеит. Аңсра «ахарштҟрақәа» шацугьы, Славик бзиа дшаабац даабоит, есышьыжь амшшара хазцыло дҳацацылоит иаргьы.

АШӘЫХА ИАХЫМЗАЗ АДУНЕИ

*Абафхатәра чыда змаз апоет қәыңш
Иасон Ыапуа игәалашәара иазкны*

Анаңалбеит, аңсҗазаара абастәкыа ихараму-
ма хәа агәаанagara узцысуеит, апоет, апрозаик
қарахымза Иасон Ыапуа иеиңш иҗоу агәлым-
цәахқәа уанрызхәыцуа.

Анцәа игәарқханы иишаз, ижәлантәкәа рылаңш
ицәзо, ныхәаңхызыла имҗа ырлашо, ишихзызоз...
Иаалырқканы... Иаалырқканы, абри иҗыза атҗеи
хазына дахынзашәымаз шәызхоуп хәа ашацәа
жәфанахытә рықәҗыртызшәа, Ыапуаа дуқәа дна-
рылшәеит Иасон.

Азәк дышәҗыкызтәуаз, азәк ицәфаншьап
ытциршәагәышьеит. Аха уи зегыи збартоу Аңшырта
иқәтәоу иоуп, иара игәаңхара иадгылатәхоит, иац-
цатәхоит.

Акгыи баша иҗалазом. Иасон Ыапуа инагзаны
зәҗыа, зырҗиаха дахымзаз иҗымтәкәа ааидкыланы
ирыңхыз ауаҗы ибартахоит, ашәыр зааҗалеиңш,
урт равтор иқәра даңыҗланы аццакра шимаз,
ашәыа иахымзаз ирҗиара акәзар, зда маҗәа ыҗам
абафхатәра чыдаггыи шаҗәну.

Сыпстазаара қыфла
Исхызгар стахым.
Са сымшқаа тариала
Имфасыр стахым.

Иасон Ыапуа иеипш атеитпш пшза еинаала
змаз, мыцхэгы агееилыццара зцыз илшон қыфла
ипстазаара злаихигашаз амфакәа ипшаар,дырнылар,
аха ЫлоуақытаАимара ахабла иалиааз,уи адоуха цқыа
зшыа иалатәаз, даеакала ахымфакгара илшомызт.
Дәаб азиас инартцахьан аццакра закәыз, ахачхара
шаарпштәыз, ацқыара хашьха дукәа ишрыцарзаз.

Ғыц акалам шытызхуа азәырфы реипш, Иасон
Ыапуа иажеинраалакәа ргырак лирикатә жәеи-
нраалакәоуп. Урт ажеинраалакәа рыкны улапш
итамшәарц залшом, зарпысра иаатагылаз автор
изцәыртыз абзиабара цқыа зака дахзызаауаз, зака
игьаманы ахәаакәцара илшоз. Хазхылтшытроу иахьа
уажәраанза быжь-цапхак зфәу рбырлаш чакьмацья
итатәахны иааргоз, арпызбеи апхәызбеи ихтым, аха
мшынцас ицаулоу рыбзиабаратә еизыказаашьатә
традициакәа дрыцәхьатцыртә дзыкамлеит Иасон.

Уи иламыс, икьабзныкәгара аауеит Апсни Апс-
уареи рыпсылафәирта акьнитә. Убри азоуп, уи иа-
жеинраалакәа руак афы абасгы зихәо:

Ғымткәа хгылоуп, ғымткәа ххала,
Хгәатца итыган ажәак хазхәом!
Амшын тынчуп фәда ахала,
Ацәкәырп шытыцны агәы еисзом...

заны ралгаха, ма аус рыдулаха дшахьымзазгы иа-
разнак рыгәра удыргоит. Рыгәра угоит, избанзар, урт
рфырхатца хада иара автор ихатә шиакәу убоит, иара
иказшьарбаганы урыхәаңшуеит.

Дықан Иасон, дыкоуп иахьагы, уацәгы. Уи иах-
зынижыт арҕиамта хазынақәа. Ицәа ианырхьазар
акәхарын иңсынтры шкьаҕхоз. Мамзар, машәырла
қалашья рымамызт абарт ацәахәақәа:

Дрыцхауп ауаҕы, адгьыл ахшара,
Аңстазаара зыңсоу мдыркәа дыңсыр.

АХҚӘА

Аңхыажәа ацынхәрас3

ЗАКА ИХЪАНҢОУЗЕИ АҢСҢАЗААРА

Изхәартәузеи аҗба мшында.....	5
Аибашыра нымтәазацт макъана.....	16
Дааңсеит... ..	25
Ахага.....	35
Ахәычыччабжықәа.....	39
Аламака.....	43
Аңхызқәа рыгәра згоит.....	45
Уи аены ичышәхахъан Шабат иразқы	49
Дыззыпшзамыз.....	63

АГӘҢЫХА ЖӘАБЖЫҚӘА

Абри аума изахызу аңсҗазаара?.....	75
Ахәаакәа реипшыртәғ.....	79
Уанаауа тәа цырак сзаага.....	84
Ацәымза аркраан.....	95
Ашықәс ғыц аңыламтаз.....	122

АХАҢЕИ АХАҢАРЕИ РЫМӨЕИПШЫРҢА

Имәа дануп ахаҗа.....	127
-----------------------	-----

АУАӨИ АУАӨРЕИ

Анатоли Возба.....	139
--------------------	-----

Гъаргъ Гублиа.....	144
Владимир Анқәаб.....	147
Алықса Ыъения.....	148
Владимир Агрба.....	151
Руслан Қапба.....	153
Сергеи Агындиа.....	155
Алеқсандр Ѓыцба.....	156
Сергеи Дбар.....	159
Алтыкә Бжьаниа.....	161
Шутиа Ажьйба.....	163
Ыгәанат Ажьйба.....	166
Еиҥахгьы Ыгәанат.....	168

УРҢ СЫҢСҢАЗААРА ИАЛАХӘЫН...

Хара х-Отар.....	170
Ауафы ҳааигәа дангылоу.....	173
«Сшатәкьоуп сара акалашәа...».....	177
«Ацәгъара гәымбыл акымзарак алшом...».....	180
Ашәыха иахьымзәз адунеи.....	186

Энвер Владимир-ица Ажиба

СЛАХЬЫНЦАМҢА

Ажәабжьқәа. Аочерк. Агәалашәарақәа

Энвер Владимирович Ажиба

МОЯ СУДЬБА

Рассказы. Очерк. Воспоминания

Аредактор Света Ладариа

Акорректор Нанули Шьаматәа

Асахьаҭыхьық Руслан Габлиа

Компиутерла еиқәлыршәеит Астәнда Аңьынцәл

Аформат 70x100/1/32. Атираж 300.

Икацә. акь. бгь. 6. Инықә. акь. бгь. 7,74.

Ағәацәқәа №